

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BUCA HİPODROMU

Elif UĞUR

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Kenan KIRKPINAR

İZMİR 2012

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	I
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

1.ANADOLU VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE ATIN ÖNEMİ.....	7
1.1.Tarihsel Süreçte Binek Hayvanı Olarak At.....	7
1.2.Tür ve Cinslerine Göre At Çeşitleri.....	11
1.3.Atların Bakımı.....	15
1.4.Türk Kültüründe Atın Önemi ve Konumu.....	16
1.5. At Yarışları ve Hayvanların Islahına Hizmet Dereceleri.....	19
1.6. Osmanlı Devleti'nde At Yarışları.....	20
2. 19. YÜZYIL'DA OSMANLI DEVLETİ VE BUCA'YA BAKIŞ ..	22
2.1. 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'ne Bakış.....	22
2.2. Buca'nın Yönetimi.....	28

II.BÖLÜM

1.BUCA HİPODROMUNUN KURULUŞU.....	31
1.1.Buca.....	31
1.2.19. Yüzyılda Buca'nın Sosyal ve Ekonomik Hayatı.....	34
1.3.Buca'da Ulaşım ve Haberleşme.....	38
1.4.Buca'da Nüfus ve Yerleşme.....	43
1.5.Buca'da Yaşayan Halkların Özellikleri.....	51
1.5.1.Türkler.....	52
1.5.2.Rumlar.....	54
1.5.3.Yahudiler.....	57
1.5.4.Ermeniler.....	58
1.5.5.Levantenler.....	59
1.5.6.Levantenlerin Spor Yaşamına Katkıları.....	62
2.BUCA HİPODROMU'NUN KURUCULARI	63
2.1.Giraudlar.....	64
2.2.Whittal Ailesi.....	66
2.3.Aliotti Ailesi.....	69
2.4.Forbes Ailesi.....	70
2.5.Rees Ailesi.....	71
2.6.Evliyazade Refik Efendi.....	75

3.BUCA HİPODROMU VE BUCA YARIŞLARI	78
3.1.Buca Yarışları (Smyrna Races Club).....	78
3.2.Buca Hipodromu'nun Yapısal Özellikleri.....	89
3.3.Osmanlı Jokey Kulübü.....	90

III.BÖLÜM

1.CUMHURİYET DÖNEMİ BUCA HİPODROMU VE TÜRKİYE'DE ATÇILIK.....	90
1.2.Atatürk ve At Sevgisi.....	90
1.3.İstiklal Harbinde Yarış.....	91
1.4.Gazi Yarışları.....	95
1.5.Türkiye Jokey Kulübü.....	100
2.YARIŞÇILIĞI VE HAYVAN IRKLARINI GELİŞTİRMEK ÜZERE YAPILAN DÜZENLEMELER.....	102
2.1.İslahı Hayvanat Kanunu.....	103
2.2.At Yarışları Hakkında Çıkarılan Kanunlar.....	117
2.3.Cumhuriyet Döneminde Buca Hipodromu.....	120
SONUÇ.....	123
EKLER.....	133

ÖZET

Göçebe kültürünün vazgeçilmez unsuru olan at, Türk ile özdeşleşmiş, Türk kültürünün vazgeçilmez unsuru olmuştur. Bununla beraber at eğlence yaşamının da bir aracı haline gelmiştir. Yine tarihine baktığımızda Türkler at yarışlarına yabancı değildir.

Osmanlı Devletinde ilk at yarışlarının Orhan Bey döneminde yapıldığı bilinmektedir. Bununla beraber modern anlamda günümüze yakın ilk at yarışları 19.yüzyılda İzmir’ de Buca’da Lavantenler önderliğinde yapıldığı bilinmektedir. Lavantenler, Osmanlı içerisinde yaşayan Gayri Müslimlerden yaşayış tarzları ve kökenleri ile ayrılmaktadır. Avrupa kültürünü Anadolu’ ya taşıyan Levantenler bugün Anadolu’nun tamamına mal olmuş, daha çok tohumlarını İzmir’de attıkları derin izler bırakmışlardır.

İşte at yarışları ve Buca Hipodromu da bunlardan bir tanesidir. Buca Hipodromu öncelikle Levantenlerin sosyalleşme aracı olarak görülse de kısa zaman içerisinde İzmir Belediye Başkanlığı da yapmış olan Evliyazade Refik Bey önderliğinde, Türkler tarafından benimsenmiş bir yapıya kavuşmuştur.

Dönem içerisinde büyük kalabalıkları bir araya toplayan hipodroma Osmanlı Devleti’de kayıtsız kalmamış, Sultan Abdülaziz ve devamındaki hükümdarlar tarafından da desteklenmiştir. Saray adına Sultan koşuları da düzenlenmiştir. At yarışları sadece toplumu sosyalleştiren bir eğlence aracı olarak görülmemelidir. At yarışları ile kaliteli at ırkları geliştirilmiş, mevcut ırklar korunmuştur. Böylelikle zor zamanlarda savaşlarda olduğu gibi atlardan daha fazla hizmet alınabilmiştir.

Buca Hipodromu’nun kurulmasıyla sadece Anadolu’da değil, Akdeniz Havzası’nda da programlı modern yarışların başlamasına öncülük etmiştir. Yani bir bakıma Buca Hipodromu, bir miladı temsil eder. Üstelik Buca Hipodromu ile Türklere özgü at yarışları, İzmir Levantenleri eliyle modernize edilmiş, Anadolu kültüründe yeni bir sentez oluşturulmuştur.

Kurtuluş Savaşı sonrasında Buca’dan ayrılan Levantenler gittikleri coğrafyalarda Buca Hipodromu’ndan esinlenerek yeni hipodromlar oluşturmuşlardır. Ayrıca Anadolu’da kalan yarışçılar ise Ankara’da yeni başarılarla imza atarak bu kültürün devamını sağlamışlardır.

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde ise yine Mustafa Kemal Atatürk, at yarışlarına büyük önem vermiştir. Verdiği önemi ‘‘At yarışları, modern toplumların vazgeçilmez unsurudur.’’sözünde de ifade etmiştir. Döneminde Ankara Hipodromu inşa edilmiş ve pek çok kez yarışları izlemek için hipodroma gitmiştir. İsmet İnönü’nün ise at yarışlarını izlemekten ziyade kendi atıyla birlikte birçok kez yarışlara katılmıştır. Osmanlı döneminde Sultan koşuları olduğu gibi, Cumhuriyet döneminde de Gazi Mustafa Kemal adına, Gazi

koşuları düzenlenmiştir. Halen at yarışlarında Gazi kupasını kaldırmak jokey için büyük onur ve prestij olmuştur.

At yarışları serüvenimizde önemli yer edinen Evliyazade ailesi Cumhuriyet döneminde de atlı sporlara büyük hizmetlerde bulunmuş, Türkiye Jokey Kulübü'nün kurulmasında da önder olmuşlardır.

Anadolu' da ki pek çok harada özellikle de Karacabey Harası'nda ordunun ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak için at yetiştirilmiş, Anadolu atı olan rahvanın türünün kaybolması önlenmiş, ithal edilen kaliteli atlar ile göz dolduran yeni atlar yetiştirilmiştir. Bugün ise bu haralar ordunun ve çiftçi için değil de daha çok atlı sporlar için hizmet etmektedir.

Temelleri Buca' da atılan modern at yarışları bugün hala önemini korumakla birlikte büyük bir ekonomik sektör olarak 21.yüzyıl da da güncelliğini korumaktadır.

ABSTRACT

Indispensable element of the nomadic culture of the horse, identified with Turks, Turkish culture has become an indispensable element. However, the horse's life became a vehicle for entertainment. Yet when we look at the history of horse racing is no stranger to the Turks.

Orhan Bey, the Ottoman Empire took place during the first known horse racing. However, near the modern sense, since the 19th century, the first horse races in İzmir Buca Lavantenler known that the leadership. Lavantenler, non-Muslims living within the Ottoman way of life styles and their origins are divided by. European culture in Anatolia or the whole of Anatolia, which has cost lavantenler today, have left deep scars on throwing more seeds in İzmir.

Here are the horse races and Buca Racecourse is one of them. Although primarily as a means of socialization lavantenlenlerin Hippodrome Buca short over time under the leadership of Mr. Rafik Evliyazade who was also Mayor of İzmir, a structure adopted by the Turks had gained.

During the reporting period, which has gathered large crowds to the racetrack has not indifferent to the Ottoman Empire, Sultan Abdul Aziz, and was supported by subsequent rulers. Races held in the name of the palace of Sultan. Again, the politics that marked the period of Union and Progress' has shown great importance in the horse races. Buca Veli Efendi Hippodrome racetrack in İstanbul was built later. When we came the period of the Republic, Mustafa Kemal Atatürk, again, has given great importance to horse racing. "Given the importance of horse racing, an indispensable element of modern societies." Expressed in the promise. Ankara Hippodrome was built in the period, and many times went to the racetrack to watch races. İsmet İnönü, rather than watching the horse races with their own horse races attended many times. Runs, as well as the Sultan of the Ottoman period, during the period of the Republic, Gazi Mustafa Kemal, on behalf of Ghazi organized races. Horse racing is still a great honor and prestige for the jockey to remove the Gazi Cup.

Horse racing adventure Evliyazade family honored place in the Republican era of great service to equestrian sports, have become leaders in the establishment of Jockey Club

of Turkey.

Anatolia, which many stud farm stud farm, especially the army and people to meet the needs of Karacabey bred horse, the Anatolian horse prevented the loss of the type of rack, imported horses trained eyes filled with high quality features with the horses. Today, this haralar army and equestrian sports for the farmer, not muchmore to serve.

Fundamentals of Buca 'thrown in the modern horse racing today is still a major economic sector in the 21st century while preserving the importance of thetimeliness of the remains.

KISALTMALAR LİSTESİ

TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
BCA:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C. :	Cilt
Çev. :	Çeviren
TTK:	Türk Tarih Kurumu
A.g.e:	Adı geçen eser
A.g.m:	Adı geçen makale
Bil. :	Bilgiler
Bkz.:	Bakınız
Çev. :	Çeviren
DEÜ:	Dokuz Eylül Üniversitesi
Ens :	Enstitü
Fak. :	Fakülte
İlk. :	İlkeler
S. :	Sayfa
S.s. :	Sayfadan sayfaya
Ünv. :	Üniversite
Yay. :	Yayınları

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Buca Hipodromu” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

. / . /2012

Adı Soyadı

Elif Uğur

İmza

GİRİŞ

Orta Asya'da M.Ö. 4 binli yıllarda Türklerin eliyle evcilleştirilen at, Türklerin siyasi, ekonomik, sosyal, askeri ve tüm kültür öğelerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.¹ Bu durum aslında şaşırtıcı ya da kabul edilmez bir durum değildir. Yaşam tarzlarına baktığımızda konargöçer ve savaşçı bir ruha sahip olan Türkler için Orta Asya bozkırlarında elbette ki at vazgeçilmez olacaktır.

Ulaşım aracı olmasının yanında at bir hayvan olarak Türklerin her türlü ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Bunlardan bir tanesi de atlı spor oyunlarıdır. Yani Türkler attan eğlence ve spor faaliyetlerinde de faydalanmışlardır.

Orta Asya'da yaşayan Kırgız Türkleri, yarışacak atları meralardan almış,² onları özel besleme yöntemleri ile yetiştirmişlerdir. Aslına baktığımızda burada at yarışları sadece bir eğlence vasıtası olmamış, at cinslerini korumak ve türlerini iyileştirme gibi bir fonksiyonu da üstlenilmiştir.

Yine takvimsel süreçte Osmanlı dönemine geldiğimizde at önemini korumaya devam etmiş, padişah çiftliklerinde ordu ve saray için özel atlar yetiştirilmiştir. Yine Osmanlı döneminde de at yarışları yapılmış bu yarışların ilki Orhan Bey döneminde yapılması ile kayıtlara geçmiştir.³

Kuruluşundan itibaren gayri Müslim halkla, Müslüman Osmanlı halkı iç içe yaşamışlar. Fakat 1839 Tanzimat Fermanı her yönüyle Osmanlı siyasi, ekonomik ve kültürel hayatına damgasını vurmuştur. Bu ferman ile gayri Müslim halk ticari hayat ve gündelik hayatlarında üstünlükler elde etmişler sadece Osmanlı içerisinde yaşayan gayri Müslim halk için değil, özellikle Avrupalılar için de Osmanlı bir fırsatlar ülkesi olmuştur. Durağanlaşan Osmanlı için 19. Yüzyıl her yönüyle çok hareketli

¹ Prof.Dr.Ferruh Dinçer,Doç.Dr.Aşkın Yaşar, "Osmanlı Döneminde Atlı Sporlar",**Türkler Ans.C.10**,İstanbul,1990,s.516

² Türkler Ans.,**a.g.m**,s.518

³ Türkler Ans.,**a.g.m**,s.519

geçmiştir. Sosyal hayatlarına baktığımızda ise Avrupa'dan gelen insanlar kendilerine has yeni bir kültür oluşturmuşlardır. Aslında bu kültür ne Avrupalı ne de Asya'lı bir kültürdür. Bugün bizler bu kültürü levant kelimesi ile tanımlamaya çalışsak da, azınlık olan bu kültürü geneli etkilediğini de göz ardı edemeyiz.

Tarihsel süreç içerisinde Osmanlı'da bazı şehirlerin bir takım özellikleri ile diğerlerinden daima ayrıldığını görüyoruz. Bu şehirleri anmamız gerektiğinde Mustafa Kemal Atatürk'ün doğum yeri olan Selanik, başkent İstanbul ve Anadolu coğrafyasında bir başka durak olan İzmir'i görmekteyiz. Bu kentlerin sosyal hayatlarındaki benzer yönleri, modern kimliklerini sadece liman şehirleri olmasına bağlamak kısmen de olsa yeterli olmayacaktır. Özellikle İzmir'in durumu çok farklıdır.

Yaşamına baktığımızda bu modernleşmenin başladığı şehirler ulu önderin hayatında da önemli etkileri olan, onun düşünsel hayatını da şekillenmesinde etkili olan şehirlerdir. Bunların başında doğum yeri olan Selanik gelmektedir ki, Asya'lı olmayı benimsemiş Osmanlı'nı Avrupalı liman şehirleri arasında yerini almıştır.

İstanbul, sadece siyasi ya da coğrafi olarak Asya ile Avrupa'yı birleştirmekle kalmamış, İmparatorluk başkenti olması ve önemli bir limana sahip olmasıyla devlet içerisinde modernleşmenin ve yeniliklerin hissedildiği ilk kentlerden de biri olmuştur. İzmir'in durumu çok farklıdır. İzmir ne Selanik gibi Avrupa toprakları içerindedir, ne de İstanbul gibi devlet başkentidir. Önemli bir liman şehridir, liman şehirlerinin ise kendine has bir havası vardır ki bu hava İzmir de diğerlerinden çok farklı solunur.

Yönetim erki Osmanlı, halkı Müslüman olsa da Avrupalılar gözlerini İzmir'den alamamış özellikle son dönemde İzmir Avrupalıların gözde Osmanlı şehirden bir tanesi olmuştur. Tüm bunlar dahilinde İzmir her milletin yaşabileceği, kendi kültürlerinden izler taşıyan kozmopolit bir kent haline gelmiştir. Bu kültürler içerisinde levant kültürünün tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Çünkü 19. yüzyılda levant kabul edilen ailelerin önderliğinde, Osmanlı kültüründe asırlardır var olan at yarışları kültürü temas etmiş ve bu temasın ardından at yarışlarının modern bir zeminde, programlı olarak açılan Buca Hipodromu'nda yapılmaya başlandığı görülmüştür. Buca Hipodromu İzmirli için sevilen bir yer olmuş, önemli sosyal

mekânlardan biri haline gelmiştir. Hipodroma yalnızca Levantenler ya da gayrimüslimler değil, Müslüman Türkler de kısa zamanda benimsemişlerdir. Yani hipodrom levantlar ile Türklerin önemli buluşma yerlerinden biri olmuş bu özelliği de iki kültürün kaynaşma, tanışma noktalarından biri haline gelmiştir. Hipodroma baktığımızda sadece erkek egemen bir yer değildir, özellikle levant hanımların en güzel giysileri ve en güzel şapkalarını giyerek geldikleri, Osmanlı'ya has bir deyimle “mesire yeri” olmuştur.

Buca hipodromunu daha önce de ifade ettiğimiz gibi Levanten aileler eliyle kurulmuş olsa da Osmanlı siyasi mekanizması hipodroma kayıtsız kalmamıştır. Atçılıkta önemli Levanten isimlerin başında gelen bugün dünya da önemli ekonomi dergisi olan Forbes Ekonomiks'in sahipleri olan Forbesler bir dönem İzmir Buca'da yaşamışlar, bugün hastane olarak hizmet veren, Levanten evlerine güzel bir örnek olan, yaptırdıkları köşkte yaşamışlardır.

Forbeslerin yanında atçılıkta önemli bir isim olan Rees ailesi de bugün Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlı Eğitim Fakültesi olarak kullanılan malikânelerinde yaşamışlardır. Bu aileler atçılığa sadece bir hobi gözüyle bakmadıkları yurt dışından ithal ettikleri atlar ile atçılığa profesyonel bir hareket kazandırdıkları görülmektedir.

Osmanlı Türkleri de at yarışlarına kayıtsız kalmamışlar, hipodromda ki yerlerini almışlardır. Bunların içerisinde Osmanlı'dan günümüze at yarışlarında önemli görevler üstlenmiş Evliyazade ailesi, özellikle İzmir Belediye Başkanlığı'nda yapmış olan Refik Evliyazade, modern at yarışlarının Osmanlılar tarafından benimsenmesinde önemli fonksiyonları yerine getirmiştir.

Osmanlı yönetim erkine baktığımızda Sultan Abdülaziz bir yurt gezisinde, Mısır'a giderken, İzmir'de de bulunmuş bu gezisi sırasında Levantenler eliyle düzenlenen at yarışlarını izlemiş ve Türkleri de bu yarışlara teşvik etmek amacıyla bizzat kendisi ödül koyarak Sultan Koşu'larının başlamasına vesile olmuştur.⁴ Sadece bir tesadüf ya da at yarışı sevgisi ile açıklanamayacak kadar imkânsız sebeplerle Osmanlı'nın siyasi gözü, hipodromda olmuştur. Bunun nedenlerin de biri

⁴ Günver Güneş, “İzmir’de At Yarışları(1850-1900)”, **Tarih ve Toplum**, Sayı:240.Aralık 2003 s.42-43

hipodromların büyük kalabalıkların toplanma alanı olmasının da yatıyor olması muhtemeldir.

19. yüzyıldan günümüze siyasi hayat ile hipodrom ilişkisine baktığımızda ise birbirine uzak iki kavram; hipodrom ve siyaset aslında birbirine yakın iki kavram olduğunu zaman siyasetin hipodroma yön verdiğini görmekteyiz.

Refik Evliyazade, İzmir Belediye başkanıdır ve yine Sultan Abdülaziz'ile beraber verdiği destek, Buca Hipodromu geliştirmiş, Hipodrom kültürü Anadolu'ya yayılma imkanı bulmuştur.

II. Abdülhamit döneminde Abdülhamit'in çiftliğinin de bulunduğu Torbalı ilçesinde, Buca Hipodromu'nun popülerliğini kırmak, birazda Levanten hakimiyetine son vermek amacıyla Sultan'ın desteği ile koşular düzenlenmiştir.⁵

İttihat ve Terakki Partisi döneminde ise Osmanlı Jokey kulübünün başkanlığını yine parti içerisinde önemli vazifeler üstlenmiş olan Sait Halim Paşa yapmıştır.

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde ise hayvanları çok seven, yine sevdiği hayvanların başında at olan Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra Ankara'da hipodrom kurulmasını istemiş, adına düzenlenen ve gelenek haline gelen Gazi koşularının birincisini bizzat kendisi izlemiştir. Yine at yarışlarına verdiği önemi, “ At yarışları, modern toplumlar için sosyal bir ihtiyaçtır” sözleri ile ifade etmiştir.

İsmet İnönü'nün de at yarışlarını çok sevdiğini hatta bizzat kendi atı ile yarışlara katıldığını yaptığımız araştırmalarda görmekteyiz.

Tezimizi üç ana başlık altında incelememiz gerektiğini uygun gördük. Birinci bölümde, “Anadolu ve Türk kültüründe Atın Önemi”, ikinci bölümde, “Buca Hipodromunun Kuruluşu”, üçüncü bölümde ise “Cumhuriyet Dönemi Buca Hipodromu ve Türkiye’de Atçılık” başlık altında tezimizi sunmaya özen gösterdik.

Tezimizin birinci bölümünde, “Anadolu ve Türk Kültüründe Atın Önemi” başlığı altında öncelikle bir hayvan olarak atı tanımaya ve tanıtmaya çalıştık.

⁵ Yasin Kayış, “Paradiso’ya Rakip Olarak Tepeköy Çiftlik-i Hümayun At Yarışları”, **İzmir Tarih ve Toplum**, Şenocak Yay. İzmir, 2010, s.74

Sonrasında ise eğlence kültürü içerisinde atın var olmasını ki atla oynan çeşitli oyunlarla at toplumu birleştirici, yine etrafında büyük kitleleri toplayabilen at yarışlarının Türk kültürü ve Osmanlı Devleti içerisindeki konumunu değerlendirmeye çalıştık.

Yine hipodromun kuruluş yeri olarak Osmanlı ve Buca'ya genel bir değerlendirmede vermeye özen gösterdik.

Tezimizin ikinci bölümünde ise Buca'yı tanımaya çalıştık. Buca'yı tanımaya çalışırken aslında Neden İzmir ve Hipodrom Neden Buca'da kuruldu? Sorularını yanıtlamaya çalıştık. Bu bölümde Buca'yı değerlendirirken sık sık İzmir'e de temas ettik. Öyle ki İzmir bir bütün ve bu bütünün parçalarından bir tanesi ise Buca idi. Bu bölümde göreceğiniz üzere at her ne kadar Türk kültürünün ana unsurlarından bir tanesi olsa da Anadolu topraklarında Osmanlı Devleti'nde modern at yarışlarını başlatanlar Levantenler olmuşlardır. Yine her ne kadar at yarışları Türkler arasında yüzyıllardır yapılıyor olsa da İzmir'de Levantenler eliyle ilk kez programlı at yarışları yapılmıştır. Bu durum sadece Anadolu'da, sadece Osmanlı Devleti'nde bir ilk değildir aynı zamanda Akdeniz Havza'sı içinde bir ilki teşkil etmektedir. Cumhuriyet döneminde Anadolu'dan ayrılan Levantenler gittikleri yerlerde programlı yarışları başlatmışlardır. Bunlardan bir tanesi Yunanistan at yarışlarıdır, Yunanistan'da programlı yarışları başlatanlar Buca'da Hipodromun kurulmasına ön ayak olmuş, Buca'da yarışçılık yapmış olan ailelerdir. Cumhuriyet döneminde Anadolu'da kalan Buca Hipodromu'nun kurucuları ise yarışçılığa devam etmişlerdir. Bu aileler arasında Buca Hipodromu'nun kurulmasında öncü olan Giraud ve Evliyazade aileleri, Cumhuriyet döneminde ise Türkiye Jokey Kulübü'nün kurulmasına vesile olacaklardır.

III. bölümde yani son bölümde ise "Cumhuriyet Döneminde Buca Hipodromu ve Türkiye'de Atçılık" başlığı altında Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinin ardından Buca Hipodromu'nun durumunu değerlendirdik. Gördük ki uzun savaş yılları sırasında ata olan gereksinim nedeniyle yarış atları cephelere sürülmüş, Buca'da yarışları düzenleyen kişiler İzmir'den ayrılmış ve bu durum Buca Hipodromu'nun uzun zaman sönük kalmasına neden olmuştur. Fakat Buca

Hipodromu yine de Cumhuriyet dönemi atçılığının da prototipini oluşturmaktadır. Atları çok seven Mustafa Kemal Atatürk savaş döneminde dahi halkın moralini yükseltmek ve birlik beraberlik duygularını güçlendirmek için Ankara’da at yarışları düzenlemiştir. Bu durumla da bizzat kendisi ilgilendiği gibi Buca’da olduğu gibi programlı yarışların yapılmasına da özen göstermiştir. Bir başka yönüyle Buca Hipodromu’nda kuruluşundan itibaren Osmanlı Hanedanı adına Sultan Koşuları düzenlenmekteydi. Cumhuriyet kurulduğunda bu koşulara son verilmiş, yerine 1927 yılından itibaren ‘‘Gazi Koşu’’ları tertip edilmiştir. Verdiğimiz Gazi Koşu’larını kazananlar tablosunda İsmet Paşa’nın ve Celal Bayar’ın da atları Gazi Kupası’nı kazanmıştır. Bu da göstermektedir ki siyasi hayatla da daima at yarışları iç içe olmuştur. Yine Buca Hipodromu’nun kurucularından Giraudlar at yarışlarından vazgeçmemişler, Anadolu’da kalan Levanten at yarışçıları olarak defalarca kez Gazi Kupası’nı almışlardır. Yine Buca Hipodromun’da emeği geçen aileler 1950 li yıllarda Türkiye Jokey Kulübü’nün kurulmasına da öncülük etmişlerdir.

Sonuç bölümünde ise tüm bu çalışmalarımızın ışığında toplu bir değerlendirme ayrıca atçılığın modernleşmesinde Buca Hipodromu’nun üstlendiği işlevi değerlendirmeye çalıştık.

I.BÖLÜM

1. ANADOLU VE TÜRK KÜLTÜRÜNDE ATIN ÖNEMİ

1.1 Tarihsel Süreçte Binek Hayvanı Olarak At

Gücü, hızı ve zerafeti ile at, binyıllardır insanoğlunun yanında ki en hisli hayvan olarak nitelendirilmiştir. Türk milletine baktığımızda ise atın ayrı bir önemi vardır. Kökeni Şamanizm'e dayanmakla birlikte Türkler, atları Tanrılarına kurban etmişlerdir. Etinden yiyecek olarak gücünden ise konar- göçer hayatında yararlanmıştır. Hiç şüphesiz ki at, konar- göçer yaşayan bir ulusun en büyük yardımcısı olmuştur. Yine Türk kültürü incelendiğinde, Türkler atın ticaretini yapmışlar, sütünü kımız yaparak içmişler, savaflara at üstünde katılarak ayrıcalık sağlamışlar, atlı oyunlar ve sporlar yaparak onu eğlence kültürü içerisinde de var etmişler ve yaşamının ayrılmaz bir parçası haline getirmeyi başarmışlardır.⁶

Latince karşılığı Equus caballus olan at, Perissodactyla (toynaklılar) takımının Equidae (atgiller) familyasından otçul, toynaklı memeli türü; çok eski çağlardan beri binek, yük ve çeki hayvanı olarak insanla bir arada yaşamaktadır. Atın bilinen ilk atası, Alt Eosen'de(54-38 milyon yıl önce) yaşamış olan Hyracotherium'dur. Bu türe ise daha çok Kuzey Amerika ve Avrupa'daki fosillerde rastlanmaktadır.⁷

Kuzey Amerika'da bulunan bu fosillere bakıldığında atın bugünkü halinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Fosillerden anlaşıldığı kadarıyla atın ilk atası küçük bir köpek büyüklüğündedir. Ön ayaklarında dört, arka ayaklarında üçer parmağı vardır.

⁶ Volkan Uğur, **Cumhuriyet Dönemi Türk Ordusunda Atlı Spor**, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2006, s.

⁷ **Ana Britannica Ans**, C.1, İstanbul, s.278

Zamanla evrimleşerek gövdesi irileşen, hafifçe kambur olan sırtı düzelen ve bacakları uzayan atın dört ayağında da yalnızca birer parmağının yere bastığı anlaşılmaktadır. Fakat yere basan bu orta parmağın yanlarında yere basan iki parmağın daha olduğu anlaşılmaktadır. Atın evrimi devam ettikçe yan parmaklar körelerek kaybolmuştur. Kuzey Amerika'dan Avustralya dışında tüm dünyaya yayılan bu hayvan, atın örnek tür olduğu Equus cinsinin, yani bugün yaşayan at, eşek ve zebranın doğrudan atasıdır.

Bugünkü atların ayakları ise aslına bakıldığında yalnızca bu orta parmaktan oluştuğu görülmektedir. Bu parmağın çok büyümüş olan tırnağına ise "toynak" denir. Atın, tek parmak üzerinde duruyor olması onu çok iyi bir koşucu haline getirmiştir.⁸

Bu noktada fosillere bakarak atın geçirdiği evrimi takip ettiğimizde boyutlarının büyüdüğünü, toynak sayısının azaldığı, ayaklarındaki yumuşak tabanının kaybolduğu, bacaklarının uzadığı, alt kemikteki bağımsız kemiklerin birleştiği, burnunun uzadığı, beynin büyüyerek geliştiği ve önceleri sivri uçlu olan dişlerinin otlamaya uygun hale geldiği görülmektedir. Aradaki aşamaları oluşturan fosiller sırasıyla; Orohippus, Epihippus, Mesohippus, Parahippus, Merychippus, Hipparion, Neohipparion, Nannippus ve toynaklı olan Pliohippus'tur. Bu sonuncusu ise bugünkü at, eşek ve zebranın doğrudan atasıdır.⁹

Atın ilk kez nerede ve ne zaman evcilleştirildiğine dair birçok yorum ve görüşle karşılaşsak ta ilk kez Türkler tarafından evcilleştirildiği kesinlik kazanmıştır. Atın evcilleştirilmesi ise insanlık tarihinin attığı en ileri adımlardan biri olarak nitelendirilmiştir. Çeşitli kaynakları değerlendirdiğimizde atın ilk kez M.Ö 4000 li yıllarda evcilleştirildiği tahmin edilmektedir. Bununla beraber ilk at figürüne ise mağaralarda M.Ö. 2500 lü yıllarda rastlanmaktadır.¹⁰

Ayrıca M.Ö 1900 yıllarında Mısırlıların atı hem binek hayvanı olarak kullandıklarını, hem de arabaya koştuklarını gösteren kayıtlara rastlanmıştır.¹¹

⁸ Temel Britannica, C.1, İstanbul, 1990, s. 109.

⁹ Anabritannica, C.1, İstanbul, 1992, s.474.

¹⁰ Volkan Uğur, a.g.t, s.1.

¹¹ Temel Britannica, C.1, İstanbul, 1990, s.109.

Günümüz teknolojisinde halen otomobil motorlarının gücünü ifade etme noktasında at ve beygir gücü terimleri kullanılmaktadır. Bu kullanım biçimi bile bizlere atın ulaşım araçları içerisindeki değişmez önemini ifade etme noktasında güzel bir kanıttır.¹²

Atın kullanıldığı bir diğer önemli alan ise sağlıktır. Sağlık alanında attan serom hazırlama amacıyla yararlanılır. Türkiye Cumhuriyeti Arşivi'nde yaptığımız incelemelerde M. Kemal Atatürk döneminde, serom ihtiyacını karşılamak üzere, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekilliği'nce(Sağlık Bakanlığı) serom beygirlerinin alındığı görülmüştür.¹³

Doğada yabani yaşayan atlar, yaz boyunca bir erkek atın(aygır) önderliğindeki 10-15 dişiden(kısırak)ve altı aylıktan daha genç yavru(lardan(kulun) oluşan küçük sürüler halinde dolaşmaktadırlar. Kış geldiğinde ise daha büyük sürüler oluşturdıkları görülmektedir.

Dişi at, 11 ay kadar süren bir gebelikten sonra genellikle tek bir yavru doğurmaktadır. Vücutları ince tüylerle kaplı olan bu yavrular daha doğdukları anda, birçok hayvan yavrusunun tersine, işitme ve görme duyularını kullanabilecek durumdadırlar. Yeni doğan atın bacakları gövdesine oranla çok uzun ve incedir. Bu yüzden titrek bacakları üzerinde gövdesini güçlükle taşımaktadır. Fakat ayakta durmayı başardıktan birkaç saat sonra rahatça gezip oynayabilecek duruma geldiği görülmektedir.¹⁴

Atının yavrusuna tay, yeni doğmuş yavruya kulun, damızlık erkek ata aygır, dişisine kısırak, burulmuş erkek ata iğdiş, koşum atlarının erkeğine beygir, dişisine bazı yörelerde gölük denir.

Pek çok hayvan türünde ve soyunda olduğu gibi atların da yaşını tespit etmede kullanılan ve eski bir yöntem olmasına rağmen halen en çok başvuru alan yöntemlerin içerisinde dişlerine bakarak hesaplama yöntemi gelmektedir.

Yine dişlerine bakarak atların yaşını hesaplama tekniği kullanım kolaylığı, ekonomikliği ve sonuçlarının güvenilirliği ile at yaşını hesaplama en sık başvuru alan

¹² Emin Uğur ile Söyleşi, 20.04.2009, saat 11:30, Bursa.

¹³ C.B.A belge no: başvekalet kararlar dairesi müdürlüğü, belge no:2/7610.

¹⁴ Temel Britannica, cilt2, s.109.

ve en eski yöntemlerin arasında ilk sırada yer almaktadır. Bu yöntemin kullanımına baktığımızda kulunun ilk dişleri doğumundan iki-üç gün sonra çıkmaya başlayan ön ya da orta dişleridir. Altı aylık olduğunda 16 süt dişinin tamamlandığı gözlemlenir. İki buçuk yaşına geldiğinde ise süt dişlerinin dökülmeye başladığı görülür. Önce ikisi alt, ikisi üst çenede olan ön dişler düşer ve yerlerine kalıcı olan kesici ön dişler çıkmaya başlamaktadır. Üç yaşına geldiğinde ise, ön dişlerinin iki yanındaki dört kesici dişin yerini kalıcı dişlerin aldığı görülür. Dört yaşındayken dört yeni diş daha çıkarır. Beş yaşına geldiğinde geri kalan sekiz süt dişide düşer ve çenenin arka bölümündeki azıdişlerinin çıkmasıyla birlikte bütün kalıcı dişler tamamlanmış olur. Dört beş yaşlarındaki bir aygırın ön dişlerinin arkasındaki dört köpek ile beraber 40 dişi vardır. Kısıraklarda bu genellikle bu dört köpek dişi bulunmamaktadır. At 10 yaşına geldiği zaman, ön dişlerinin birbirine değen yüzeylerinde aşınma nedeniyle bir çukur oluşmaktadır. Bu çukura ise ‘‘Arpacık çukuru’’ adı verilmektedir. Köşeden köşeye kahverengimsi bir yarık biçiminde uzanan bu işaret yardımıyla atın yaşı kolaylıkla hesaplanabilir. At 20 yaşına geldiğinde ise bu çukur kaybolur. Dişlerin ise gittikçe uzayıp kıvrıldığı gözlemlenir. Bu dönemde ise atın yaşı ancak tahmin edilebilir. Atların ömrüne baktığımızda ise genellikle 20-25, en çok 30-35 yıl yaşadıkları gözlenebilen uzun ömürlü hayvanlardır.¹⁵

Atın rengine don adı verilmekle birlikte başlıca aşıca at donları ise yağız siyah),al(kızıl-kahve),doru gövde kahverengi, yele ve kuyruk kara),kula (gövde koyu sarı, yele ve kuyruk kara), kır(koyu kıllarla karışık ak) ve bozdur ise(al don üzerine ak kıllar)Atın ayaklarındaki ak lekeler ‘seki’,alındaki ak lekeye ‘kartopu’ alından burnun üstündeki doğru bir çizgi halinde uzanan aklığa ise ‘akıtma’ terimleri kullanılarak izah edilmektedir.¹⁶

1.1.Tür ve Cinslerine Göre At Çeşitleri

Atların insan eliyle üretilmiş pek çok soyu ve ırkı bulunmaktadır. Birbirlerinden oldukça farklı olan bu soylar iki ana grupta toplanabilir. Özellikle binek atı olarak kullanılan ya da hafif gezi arabalarına koşulan hafif atlar ve ağır yükleri taşımakta ya

¹⁵ Temel Britannica Ans., cilt 2, s.110.

¹⁶ Ana Britanica Ans, cilt 4 ,s.475.

da çiftçilik işlerinde kullanılan ağır atlar olarak sınıflandırabilmek mümkündür. Hafif binek atlarının en ünlüsü safkan Arap atı ve aynı soydan gelen safkan İngiliz atlarıdır. Doğu kökenli olan bütün hafif binek atlarına sıcakkanlı, batı kökenli olan ağır yük atlarına ise soğukkanlı atlar denilmektedir.

Dünya’da ön plana çıkmış ve at yarışları içerisinde en çok kabul gören at türleri; Arap atı, İngiliz atı ve Rahvan atı, Asya- Türk atı ve Türk atı gelmektedir.

Arap atı dünyadaki en eski safkan at türüdür. Kendine has, kirli bir yüzü küçük bir bedeni ve uzun bir kuyruğu bulunmaktadır. Diğer atlardan farklı bir başka yönü ise Arap atlarının 18 yerine 17 kaburgası vardır.

Birçok kişi dünyadaki en güzel atların başında Arap atı olduğu konusunda birleşmektedir. Gerçekten de evcilleştirilmiş atların içinde en eskisi ve en safkan olan Arap atı son derece alımlı ve zarif hayvandır. Diğer soylara oranla biraz daha küçük yapılı olan bu Arap atının sırtı kısa, kafası küçüktür. Gözleri iri ve fırlak, çok duyarlı olan burun delikleri geniştir. Bu nedenle yandan bakıldığında burun kemeri hafifçe içeri çökük gibi görünmektedir. Ortalama cidago yüksekliği 150 santimetredir. Hareketleri çok yumuşak, soylu ve zarif olan bu at yürür ya da koşarken kuyruğunu bayrak gibi havada tutarak diğer türlerden ayrılır. ¹⁷Derisi ince ve yumuşaktır. Bununla birlikte tüyleri ise parlaktır.

Yine Arap atının en önemli özelliklerinin başında çok kullanışlı olması gelmektedir. Bu cins atlar çekim, binek ve yarış kabiliyeti olan çok yönlü kombine hayvanlardır.¹⁸

Kendi soyundan gelen safkan İngiliz atı kadar hızlı değilse de, dayanıklılığı ve zekası bütün soylardan daha yüksektir. M.Ö 5000 yıllarından beri var olduğu sanılan ve bütün hafif atların atası kabul edilen Arap atının kökeni konusunda gerçekler ile efsanelerin birbirine karıştığı görülür. Yine de bu atın, M.S 7.yüzyılda Arabistan bölgesinde yetiştirildiği ise kesindir. M.Ö 1000 yıllarında yetiştirilen ve büyük

¹⁷ Temel Britannica Ans, cilt 2, s. 112.

¹⁸ Gözde Gürelli, İzmir Yöresinde Bulunan Atların *Equus caballus* Linnaeus, 1758 Arka Bağırsak Siliyat (Protista : Ciliophora) Faunası, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2010, s.17.

olasılıkla Libya atının soyundan gelen Asur, Yunan ve Mısır atları Arap atına çok benzediği için bu atında aynı soydan geldiğini düşünmek yanlış olmayacaktır.¹⁹

İngiliz atı, yarış kabiliyeti yüksek olan sıcakkanlı atların en önemlileri arasında yer almaktadır. Bu ırk kombinasyon melezlemesi yöntemiyle ve yarış kabiliyetleri dikkate alınarak sıkı bir seleksiyon uygulanarak elde edilmiştir. Bu ırkın oluşturulması yenidir. Geçmişine inildiğinde 250-300 yıllık tarihi olan yeni bir at türüdür. Bu ırk, 17.yüzyıl sonlarından itibaren yarış kabiliyeti yüksek İngiltere'nin yerli at ırkları ile Arap aygırları kullanılarak oluşturulmuş bir ırktır.

Genel yapı itibariyle İngiliz atlarını incelediğimizde İngiliz atlarında diğer ırklara oranla başın biraz daha uzun, kuru ve asil olduğu dikkat çekicidir. Burun delikleri büyük ve alnı dardır. Kulakları uzun sivri ve Arap atlarına oranla daha az hareketlidir. Boynu ve cidagosu uzun ve kuvvetli olduğu gözlemlenir. Bacaklarının ise kuru olup, açılarının kapalı olduğu görülmektedir. Tırnaklarına baktığımızda ise geniş ve sağlam olduğu görülür.

İngiliz atları tam anlamıyla bir spor ve yarış hayvanıdır. Yarışa uygun olmayanlarının binek işlerinde kullanılır bununla birlikte asla tarım için uygun olmayan at cinsleridir.²⁰

Rahvan atını tarihte ilk kez Türklerin Doğu Asya ve Orta Asya'da yetiştirdikleri kesin bir ifade ile kaynaklarda belirtilmektedir. Daha sonra Rahvan atı Kafkasya'ya ve takiben Osmanlı döneminde Anadolu'ya girmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde Rahvan at ve yetiştiriciliği doruk noktasına ulaşmıştır. Bunun nedeni ise Rahvan atın uzun mesafeyi üzerindeki yükü kısa zamanda gitmesi ve dahası Rahvan atın binici için çok rahatlıkla kullanılması gelmektedir. Bu nedenle küçük atlar rahvan yürüyüşü ile büyük atların yaptıkları işleri yaparlar. Bir diğer önemli nokta ise daha az yem tüketmeleri gelmektedir. Bu nedenlerden dolayı çok ekonomik olmaktadırlar. Osmanlılar, Orta Asya'daki gibi geniş otlakları bulamayınca Anadolu'da at yetiştirmek güçleştiğinden dolayı küçük tipte rahvan yürüyen, az yem tüketen atlara yönelmişlerdir. Bugün hala Rahvan atı yetiştirmeciliği bir gelenek olarak devam

¹⁹ Temel Britannica Ans, cilt 2,s. 112.

²⁰ Gözde Gürelli, a.g.t, s.18.

etmekle birlikte belediyelerin ve sevenlerinin desteği ile bazı yarışlar düzenlenmektedir.

Rahvan atının görünümüne baktığımızda başın güzel, asil ve cesur görünümlü, alın geniş, profilin düz, gözlerin parlak ve büyükçe olduğu, boynun normal ve kaslı, göğsün geniş ve derin, bel kısa, bacaklar ve eklemler kuvvetli, sağlam, tırnakların ise sert olduğu görölmekle birlikte çok çevik ve dayanıklıdırlar. İnsana ise çok yakın ve sakindirler.

Rahvan yürüyüşte at, aynı yandaki ayaklarını, aynı anda adımlayarak yürür ve yalnız iki bacak sesi işitilmektedir.²¹

Yine bir başka önemli at çeşidi olarak Asya Türk cinsi atları görmekteyiz. Bu cins atların genel özelliklerine değinmemiz gerektiğinde ise kendine has özellikleri ile at cinsleri arasında en eski türler arasında yer almaktadır.

Asil Arap ve safkan İngiliz atlarının atalarının Asya- Türk atları olduğu, somut kanıtlarla belgelenmiş, açıkça bilinen bir gerçektir. Bugün dünyadaki bütün safkanların soy ataları “Byerly Turk”, “Darley Arab” ve “Godolphin Barb” adlı atlardır. İngiliz atını yaratan bu üç baba aygır, İngiltere’ye Osmanlı topraklarından gitmiştir.

Byerly Turk, Robert Byerly’nin 1863’de Avusturya ve müttefiklerinin Buda kuşatması sırasında Osmanlılardan ele geçirdiği bir attır. Türk atının değerini, akıllılığını, hızını bilen; inatçılığını, binicisinin dışında kimseyi yanına yaklaştırmamasını saygıyla karşılayan Yüzbaşı Robert Byerly, savaş bittiğinde atın yanı sıra seyisini de alarak İngiltere’ye dönmüştür. İngilizlere atın nasıl sevgiyle eğitilebileceğini öğreten bu seyis kısa zamanda geniş bir çevrede bir efsane haline gelmiştir. Öyle ki, İngiltere’nin Yorkshire bölgesinde adı bilinmeyen bu seyisten hala söz edilir. Yüzbaşı Byerly’ye ve İngilizlere Türk atını sevmeyi ve saymayı öğreten seyis aynı zamanda aradan geçen yüzlerce yıla rağmen Middridge Grange padoğu otlağında diktiği ceviz ağaçlarıyla da anılmaktadır.

Darley Arab, Konsolos Thomas Darley tarafından 1706’da Halep’te satın alınmıştır.

²¹ Gözde Gürelli, a.g.t., s.18.

Godolphin ise Fas Kralı'nın Fransa Kralı'na hediye ettiği bir attır. Edward Coke, atı 1730'da Paris'te araba çekerken kötü bir durumda görmüş, fakat asaletinden etkilenerek satın almış ve İngiltere'ye götürmüştür. Coke ölünce, bu at Lord Godolphin'in eline geçmiştir. Hırçın bir at olan Godolphin, Lord'un harasında aygır Hobgoblin için "tecrübe aygırlığı" görevine verilmiştir. Yani kısraklar önce ona gösterilecek, eğer kısraak çiftleşmeye istekli ise o alınıp Hobgoblin getirilecek, istekli değilse kısrağın çiftelerini Hobgoblin yerine o yiyecekti. Fakat Godolphin, Hobgoblin'i öldürerek kısraak Roxana ile kendisi çiftleşmiştir.

Yarışların prensi safkan İngiliz atları, at yarışlarının öncüsü olarak bilinen İngiltere'de yetişmiş bir ırktır. Yüzyıllar boyu askeri amçlarla atlarını ıslah etmeye çalışan İngiltere'ye sürekli doğudan at getirtilmiştir. II.Charles, İngiltere'de "Kraliyet Kısraakları" olarak bilinen Yellow Turk ve White Turk adlı atları getirtmiştir.

Daha sonra İngiltere'de bir atın safkan sayılabilmesi için mutlaka Darley'in torunu Eclipse(1764), Godolphin'in torunu Matchem (1748) ya da asil Byerly Turk'ün büyük büyük torunu Herod'dan (1758)gelme koşulu konmuştur. Bu aygırların en önemlisi ve ilki The Byerly Turk'tür.

1713 yılında ilk kez "safkan ingiliz"(thoroughbred)sözcüğü kullanılmıştır. Yarış kazanan atlara dönüp bakıldığında, bunların belirli atlardan geldiği görülmüş;1756'da sistematik şecere bilgisini içeren "pedigri"yayınlanmaya başlanmıştır. İngiltere'ye getirilen ,çoğuna yeniden ad verilirken "Turk" ya da "Arabian"şeklinde orjini belirtilen 200 doğu atından üçü, safkanların soy kurucu atası olmuştur.²²

Atı evcilleştiren ve onu çocuğu gibi yuvasının bir parçası yapan Türkler aynı zamanda bir at cinsine de ismini vermeyi başarmıştır.

Türkiye'deki atlar değişik soyların karışmasıyla ortaya çıktığı için, birkaç özellik dışında at tiplerini birbirinden ayıracak önemli farklar bulmak oldukça güçtür. Bunların çoğu Arap atının kanını taşıyan sıcakkanlı, hafif atlardan oluştuğu gözlemlenir.

²² Tjk'nın Sesi, 60.Yıla Özel Baskı, **Tjk 60 yaşında**, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, s.14.

Anadolu'nun yerli atı ortalama cidago yüksekliği 134 cm olan küçük ve tıknaz yapılı, vücut oranları oldukça uyumlu olan bir hayvandır. Adana yöresinde bulunan Çukurova atı, yerli attan biraz daha uzun ve daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bu atın binek ve koşum atı olarak kullanılan iki tipi bulunmaktadır. Türkiye'deki bir başka at tipide Arap atları ile yerli atın karışmasından ortaya çıktığı görölmektedir. Bu melez at hem yerli atın hem de Arap atının özelliklerini taşıdığı bilinmektedir.

Uzun yayla tipi atlar, 19.yüzyıl sonunda getirilen güçlü Çerkes atları ile yerli atların çiftleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Sonradan Macar Nonius atlarıyla melezlenen Uzunyayla atları orduda ve tarımda kullanılmıştır. Ukrayna'dan getirilen atlarla yerli atların çiftleştirilmesinden elde edilen Malakan atları, Anadolu atlarından oldukça değişik yapıda, güçlü, dayanıklı ve yumuşak huylu hayvanlardır.

Bu tipler dışında Türkiye'de sayıları azda olsa Hınıs ve Canik atları da bulunur. Ayrıca devletin kurduğu haralarda Midilli, safkan ve yarımkan Arap ve İngiliz atları yetiştirilmektedir. Kısarak döllemek için kullanılan damızlık aygırlar, çeşitli yörelerdeki aygır depolarında bakıma alınmaktadırlar. Yine bu noktada atın boyutlara oldukça önemlidir. Atın boynu ile sırtının birleştiği noktanın yerden yüksekliği, hayvanın boyutlarını belirten önemli ölçüdür. Midilli ismi başlığı altında toplanan at soylarının en belirgin özelliği öbür soylardan daha küçük yapılı oluşu gelmektedir.²³

1.1 ATLARIN BAKIMI:

Dünya'nın her yerinde at, aynı hayvan olsa da beslenme ve yetiştirilme tarzlarının farklı olduğu bir gerçektir.

17.yüzyılda İzmir'e yaptığı bir yolculuk sırasında Antoine Galland, Fransız ve Türklerin at yetiştirme uslüplarında ki farklılığa dikkat çekmiştir. ²⁴Yulaf, saman ve kepek en yaygın besinleridir. Bir atın doğal besini ottur, bu nedenle ilkbaharda ve yazın hayvanları otlatmaya çıkarmakta yarar vardır. Ayrıca atlar, haşlanmış arpa,

²³ Temel Britannica Ans.,cilt2 ,s. 111

²⁴ Frederic Bauden,"İzmir Gezisi Antoine Galland'ın Bir Elyazması(1678)",İzmir Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayını,İzmir,2010,s.117

mısır, havuç, elma, salatalık ve öteki sebzeleri de severler. Yemliklerinde “yalama tuzu” bulunması atın sağlığı için çok gereklidir.

Atları dikkatle gözlemlemekle sağlığının yerinde olup olmadığını anlayabiliriz. Sağlıklı hayvanlar verilen yemleri iştahla yer, çevrelerine karşı ilgili, canlı ve atiktirler. Tüyleri ipek gibi kaygan olur. Çayırlarda otlatılan atlar sağlıklı olur.

Açık havada hareket olanağı bulmalarından dolayı, davranışları daha uyumlu olur. Atlar, hava koşulları ne olursa olsun dışarıda kalabilirler.

Atlar amaçlarına uygun şekilde beslenmeli ve bakılmalıdır. Hangi amaca yönelik kullanılacaksa o yönde beslenmeli ve talim ettirilmelidir. Gezi atı, koşu atı, asker atı gibi atlar farklı hizmetlere yönelik kullanılırlar ve atlardan bu amaçların hepsini aynı performansta karşılık bulmak imkansızdır.²⁵

Yine bu farklı amaçla kullanılan atların farklı binicilik teknikleri kullanılmaktadır. Her bir oturuş, iniş, atlayış özel teknikler ve manevralar gerektirmektedir.²⁶

Atların tüylerini temizlemek için yapılan tımar başlangıçta zor bir iş gibi gözükebilir, oysa nasıl yapılacağı bilinirse, pek zor olmadığı anlaşılır. Tımara başlarken bacaklar açık ve dengeli bir durumda attan biraz uzakta durulur. Atın başından kuyruğuna doğru, süpürür gibi boydan boya sıkıca çekilen bir fırçayla at tımar edilir.²⁷

1.3 Türk Kültüründe Atın Önemi ve Konumu:

Türkler hayvanlara değer verme kendi kültürünün bir parçası olarak görme çok eski bir gelenek unsurudur. Bu anlayış, İslamiyet’ten sonra yani Selçuklular ve Osmanlılarda da sürdürülmüştü. Özellikle “at”, kültürümüzde gurur ve saygı kaynağıdır. At en iyi arkadaş, can yoldaşdır. Sahibine çok sadık bir hayvan olarak tanınır. Binicisinin hayatı tehlikeye girdiğinde onu kurtarabilmek için kendini kolaylıkla feda edebilen bir yaradılışa sahip olan bir candır. At; yiğitliğin, sadakatin, cesaretin sembolü olmuştur. Bu yüzden tarih boyunca “at”ın Türkler arasında özel

²⁵ Necmettin Özçelik, “At terbiyesi ve Binicilik”, Kendi Yayınları, Ankara, 2008, s.19.

²⁶ Necmettin Özçelik, **Binicilik Rehberi**, Kendi Yayınları, Ankara, 2008, s.29.

²⁷ **Ana Britannica Ans**, cilt2, s.200.

bir yeri vardır. Kültigin'den Manas'a, Köroğlu'na, Dadaloğlu'na kadar atlara özel adlar verilmiş; yiğitler atlarıyla anılmıştır.

At, binlerce kilometrelik yolculuklarda Türklere hareketlilik kazandırmıştır. Atın getirdiği hareketlilik, arabalar üstünde kurulmuş "çadır evlerle" tamamlanır. Böylece çabuk yer değiştirmek ve baskınlarda hemen toparlanıp kaçmak olanağı doğar, göç kolaylaşır.

At sırtında arabada ve çadırdaki geçen yaşam. Latin ve Çin yazarlarınca barbar bir yaşam sayılır ama kendi ekonomik olanaklarıyla geçinemeyen ve yerleşiklerin ürünlerine gereksinme duyan göçebe bu durum savaşta üstünlük sağlar. Yerleşik imparatorluklar, verimli topraklardan sağladıkları, "artı değerler" ile güçlü ordular kurmuşlardır ama bu orduların göçebe savaş yönetimi karşısında sürekli olarak bozguna uğradıkları da bir gerçek...

Bozkır insanı, atlarının hızına güvenerek vur -kaç savaşı yapar. Yakın dövüşü değil, okla uzaktan dövüşü yeğ tutarlar. Dört nala at üstünde giderken ok atmayı bozkır savaşçısı daha çocukken öğrenirdi. Yerleşik imparatorluklar, bu savaş yöntemini benimseyip oklu hafif birlikler kurmayı denerler ama bu tarım ekonomisini gözden çıkarmak anlamındadır.

Atın en eski çağlardan beri Türklerin siyasi, dini, ekonomik ve sosyal yaşamlarında taşıdığı önem şöyle özetlenebilir: Türkler, sürüler halinde yetiştirdikleri atın etini yerler, onu Tanrılara kurban olarak sunarlar ve her yıl -özellikle savaş atlarından- binlercesini yabancı ülkelere satarak gelir sağlardı. Özellikle Çinliler kurdukları atlı birlikleri için Türk binici giysisi olan ceket, pantolon, Hun başlığı ve çizmeyi de kabullenirler.

At ve araba Avrasya bozkırında Türklerin büyük göç hareketlerine ve sonra da bu yörelerde güçlü yerleşik imparatorluklar kurmalarına olanak sağlamıştır.²⁸

Gücü, hızı, dayanıklılığı, alımlı ve soylu görünümüyle çok eskiden beri Türklerin gözünde neredeyse kutsallaştırılmıştır. Göktürkler bir savaşçı öldüğünde atını da öldürür, küllerini ölen savaşçının mezarına koyarlardı. Oğuz boylarında, yas belirtisi olarak ölenin atının kuyruğunu kesme geleneği vardı. Orta Asya'daki

²⁸ Reşat Köstem, *Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu*, Türkiye Jokey Kulübü Yay. İstanbul, 2000, s.24-25.

Türklerin şamanları, dinsel törenlerde at kafasını büyü aracı olarak kullanıyorlardı. Günümüzde hala yaşayan, kapılara at nalı asmanın uğur getirdiğine inanılması da atı kutsallaştıran eski inançların bir kalıntısını teşkil etmektedir.²⁹

Yine bu noktada atın boyutlara oldukça önemlidir. Atın boynu ile sırtının birleştiği noktanın yerden yüksekliği, hayvanın boyutlarını belirten önemli ölçüdür. Midilli ismi başlığı altında toplanan at soylarının en belirgin özelliği öbür soylardan daha küçük yapılı oluşu gelmektedir.³⁰

Atı sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak gören eski Türklerde atlı oyunlar; şenliklerde, düğünlerde, törenlerde önemli bir yer tutuyordu. Cirit ve çöğen gibi atlı oyunlar Anadolu'da en sevilen spor ve eğlenceler arasında yer alırdı. At üzerinde çeşitli maharetlerini sergileyen at cambazları ise yıllar boyu dilden dile aktarılan birer efsane olarak yer aldı.

Geçmişte Türkler, çağın gereği olarak, bugünkü anlamda at yarışlarından çok, atın gücüne ve sahibinin becerisine dayalı oyunlara ilgi duymuşlardı. Köy düğünlerinde düzenlenen at yarışları ise uzun mesafede bir noktadan diğerine ulaşmayı hedefleyen ve esas olarak yine atın gücünü ve dayanıklılığını ölçen yarıklandı.

Bazı at yarışları da sosyal yaşamın bir parçası haline getirilmişti. Kırsal bölgelerde eş seçimi amacıyla yapılan at yarışları buna örnek gösterilebilir. Atlı kızların bir grup halinde yarışa başladığı bu oyunda kızların ardından atlarıyla gelen erkekler içlerinden birini yakalayıp atlarının terkisine atıyor; böylece evlenecekleri kızları seçiyorlardı. Talibi çok olan kızlar ise yarışa tek başlarına katılıyor, ardından gelen atlı erkeklerden hangisi onu yakalarsa kızın eşi olma onuruna da o ulaşıyordu.

1.4. At Koşuları ve Hayvanların Islahına Hizmet Dereceleri

İnsanoğlu atı sadece evcilleştirmekle kalmamış, sonrasında at cinslerinin ıslahı ve soyların korunması alanlarında da önemli çalışmalar kaydetmiştir. Eğer

²⁹ Temel Britannica Ans., cilt:2, İstanbul, 1990, s.113.

³⁰ Temel Britannica Ans., cilt2, s.111.

böyle bir çaba sarf edilmeseydi günümüze pek çok at ırkının ulaşması söz konusu olamazdı.

Özellikle at yarışlarının at ırklarının korunması ve geliştirilmesinde önemli bir görevler üstlenmiştir. Günümüze dek sadece Türkler değil pek çok devlet ve millet, savaşlarda asker ve yük taşımada uygun ve yeterli sayıda at ve katır yetiştirilmesi için binek hayvanları kategorisinde değerlendirdiğimiz atların yetiştirilmesine büyük bir özen ve çaba sarf etmişlerdir.

Türk geleneklerinin dayandığı bazı zorunlu temeller vardır. Örneğin geleneklerimizde yer alan atlı sporlar ve at yarışları ile Türkler sadece eğlenceyi ya da sosyal birlikteliği sağlamayı hedeflememişlerdir. Bu eğlence görüntüsünün altında at ırklarını korumayı ve geliştirmeyi aynı zamanda halk tabanına da yaymayı amaçlamışlardır. Sonuçları ile değerlendirdiğimizde bunu başardıklarını söylemekte mümkündür.

Motorlu taşıtların olmadığı dönemleri düşündüğümüzde ise Türklerin savaş meydanlarında büyük başarılar kaydetmesinde atı ustalıkla kullanması ve atı tanıyor olması, onları diğerlerinden ayıran temel faktörlerin başında gelmektedir.

Avrupa ekseninde bu durumu değerlendirdiğimizde ise savaşlarda yeterli sayıda süvari bulunmaz korkusuyla at yetiştiricilerine teşvik maksadıyla koşular düzenlemişlerdir. Ayrıca yine yetiştiricilere teşvik gayesiyle müsabakalarda güzel hayvan yetiştirenlere nakit ödül verilmesi ve haralar aracılığı ile halka az bir ücret karşılığında cins aygırlar vererek hayvan ırklarının korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla devletlerin büyük yatırımlar yaptıkları gözlenmektedir.

Avrupa temelinde at koşularını değerlendirdiğimizde at koşularının her ülke de düzenlendiğini söylemek mümkün olsa dahi İngiltere, Flemenk ve Belçika'nın ilk sıralarda yer aldığını bu amaçla çok özel haralar kurduklarını söylemek elbette ki mümkündür. Yine Fransa'nın çok özel bir konuma ulaştığını ve Macaristan'ın da iddialı olduğunu yine belirtmek mümkündür.

Fransa'nın atçılık gelişimini tarihsel süreç içerisinde değerlendirdiğimizde on dördüncü Lui döneminde yani 1662'de hara idaresinin kurulmuş olduğunu görüyoruz. Sonrasında ise 1791 yılında kaldırıldığında ise yeniden kurulduğunu görmek mümkündür. Fransa hara idaresinin başlıca görevleri arasında aygır

yetiştirmek vardır ki idarenin farklı ırk ve cinslere ait 3000 kadar aygır beslediğini kayıtlarda rastlıyoruz.

Cevat Sami Bey'in 1905 İzmir isimli eserinde;

“Bunlar her sene sefad mevsiminde(aşerme zamanı)her bir mevkiye (station)sekiz on aygır isabet etmek üzere yirmi iki eyalette mevcut üç yüz yirmi mevkiye taksim edilerek ekseriya sekiz on frank mukabilinde ahalinin kısraklarına çektilir. Kısrak sahiplerinin ellerine birer ilmühaber verilerek bunlardan doğan taylara beslenmesine ve terbiyesine göre bir takım nakdi menfaat verildikten başka bu taylar koşulara diğerlerine tercihen kabul ve süvari hizmetleri için diğerlerinden yüksek fiyatla satılırlar.”³¹

Memleketimizin bazı vilayetlerinde dahi askeriye'nin nezareti altında olmak üzere harayı hümayunlar olmak üzere harayı hümayunlar kurulup açılmıştır. Fakat masraflarının çokluğu ve tatbik usulünün zorluğu sebebiyle her memlekette bu kadar fedakarlığa mukabil hara idarelerinin hizmetleri pek sınırlı kalmıştır.”

Dünyanın çeşitli noktalarında ve devletlerinde at yarışları yapılıyorsa da İngiltere üstünlüğü elde etmiştir.

1.4 Osmanlı Devleti'nde At Yarışları:

Osmanlı'da ilk at yarışları, 1325'te Orhan Gazi'nin Bursa'yı alışından sonra şehirde düzenlediği yarışlardır. Sonraki dönemde en önemli yarışlar Edirne şenliklerinde düzenlendi. İstanbul'un fethinden sonra Fatih, Sultanahmet'te bulunan, Bizans'ın eski hipodromunu tamir ettirerek at yarışları ve cirit oyunları için bir spor alanı haline dönüştürdü. Bu nedenle bu meydan zaman içinde “At Meydanı”olarak anılmaya başlandı. Osmanlı Dönemi'nde düzenlenen at yarışları da uzun mesafeli ve daha çok dayanıklılığı sınavan yarışlardı.1675'te Edirne'de IV.Mehmet adına düzenlenen şenliklerde yarış süresi yaklaşık üç saatti. O dönemde bölgede bulunan

³¹ Cevat Sami, “İzmir 1905”, İzmir Büyük Şehir Belediyesi yay. Sadeleştirerek Yayınlayan Erkan Serçe, İzmir, 2000, s.42.

İngiliz rahip John Covel, 40-50 kilometrelik mesafelerde yapılan bu yarışlara yaklaşık otuz beş binicinin katıldığını anlatır.

İzmir’de 1840’lı yıllarda, her çeşit yarışın belli bir programı olmaksızın, çoğu kez eğlence amaçlı olarak, Levantenler tarafından düzenlendiği anlaşılmaktadır. İzmir’de düzenlenen at yarışlarına ilişkin ilk bilgi Sultan Abdülmecit’in kente geldiği 1849 yılına aittir. Sultan Abdülmecit, beğeniyle izlediği koşular sonrası, dönemin İzmir valisi Kayserili Ahmet Paşa’ya her sene İzmir koşuları için hazineden 20 altın verilmesini emretmiştir. Osmanlı hanedanının kaldırıldığı tarihe kadar süren “Sultan Koşusu” bu şekilde başlamıştır.³²

Bu noktada önemle belirtmemiz gerekir ki Türkler, at yarışlarını amacına uygun kullanmışlardır. At yarışları ile hedeflenen hem mevcut at neslini iyileştirmek, aynı zamanda atı eğlence aracı olarak da kullanabilmektir. Birçok Türk yarışçı ve yetiştirici iyi at yetiştirmenin kazanmaktan daha önemli olduğunu ifade etmiştir.³³

Osmanlı Dönemi’nde bugünkü anlamıyla düzenli yarışlar ilk kez 23 Eylül 1856’da İzmir- Aydın demiryolunun kurulması şerefine İzmir’de yapıldı. Yarışların düzenlenmesini dönemin İngiltere Başkonsolosu Mr. Patterson ve Evliyazade Refik Bey’in öncülüğünde kurulan Smyrna Races Club (İzmir Yarış kulübü) üstlenmişti. İzmir yarışları, yılda bir kez Paskalya’dan bir gün sonra (pazartesi günleri) düzenleniyordu. Bu yarışlar 20.yüzyıl başında en parlak dönemini yaşamış, I.Dünya Savaşı ile birlikte sona ermiştir.

Dönemin padişahı Abdülaziz’in İzmir’i ziyareti nedeniyle 24 Nisan 1863 tarihinde onuruna koşular düzenlenmiştir. Abdülaziz koşuları çok beğenmiş ve bu tarihten itibaren düzenlenen “Sultan Koşusu”na 100 altın ödül konulmasını istemiştir. İzmir yarışlarından etkilenen Abdülaziz, kısa bir süre sonra İstanbul Kağıthane’de at yarışları düzenletmişti. Aynı dönemlerde Samsun, Manisa ve Diyarbakır’da da at yarışları yapıldığı bilinmektedir.³⁴

³² Tjk’nın Sesi 60.Yıla Özel Baskı, **Tjk 60 yaşında**, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, s.16.

³³ Prof.İhsan Abidin, “**İdman**”, Türkiye Jokey Kulübü Yay., İstanbul, 1993, s.18.

³⁴ Tjk’nın Sesi, **Tjk 60 yaşında**, s.18.

2. 19. YÜZYIL'DA OSMANLI DEVLETİ VE BUCA'YA BİR BAKIŞ

2.1. 19.Yüzyıl'da Osmanlı Devleti'ne Bakış

19. yüzyıl özellikle Osmanlı Devleti'nin penceresinden bakıldığında kendince düzenlemelerin, iyileştirmelerin yapıldığı sorunlarına köktenci çözümlerin arandığı, bu sorunların bazılarına samimi bazılarına ise tamamen dış ve iç unsurların baskılarına karşılık çözümler bulunduğu, her anlamıyla çok hızlı yaşanan yüzyıllardan bir tanesi olmuştur.

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti'ne baktığımızda gördüğümüz fotoğrafta devlet Avrupa Devletleri gibi değildir. Yönetici sınıf Türk ve İslamiyet'ten oluşan ülke, farklı ırksal sınıflara ve dinlere ayrılmıştır. Aynı dinden olanlar, imparatorluk sınırları içerisinde, kendi yasaları, mahkemeleri ve gelenekleriyle yan yana yaşamışlardır.³⁵

Yine ilk olarak 16. yüzyılda gördüğümüz kapitülasyonlar ile Osmanlı ithal ürünlere %8'den fazla vergi koyamamakla birlikte tüccarlar birçok ülke içi vergiden de muaf tutulduğu için Osmanlı 19. yüzyılda batılı tüccarların vazgeçilmezi olmuştur. İki Avrupalının taraf olduğu davalarda Avrupa yasaları uygulanmakla birlikte, taraflar içerisinde Osmanlı vatandaşı bir Müslüman varsa Osmanlı yasaları uygulanmış, aynı zamanda Avrupalı bir gözlemci hazır bulunmuştur. Buradan da anlayacağımız gibi Osmanlı 19. yüzyılda diğer Avrupalı devletlerin aksine ulusal birlikten ve tek laik anayasadan yoksun kalmış, bu sorunu yıkıldığı döneme kadar tam anlamıyla yani bütünüyle çözememiştir. Bununla beraber 1789 Fransız Devrimi'nden Osmanlı ülkesi diğer Avrupa ülkelerinden fazlasıyla ulusçuluk akımlarından etkilenmiştir.³⁶

Avrupalı tarzında yaşayan "Gavur Padişah" olarak da adlandırılan Sultan II. Mahmut'un ardından tahta geçen Sultan Abdülmecit'in döneminde vücuda gelen Tanzimat Fermanı dönemin en önemli ve en aykırı olaylarından bir tanesidir.

³⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, 9.Baskı, İmge Yayın Evi, İstanbul, 2000, sayfa:289.

³⁶ Oral Sander, *a.g.e.*, s.29.

Osmanlı Devleti için çetin yıllar olan 1800'lü yıllara, aldığı kararlar ile damgasını vurmuş olan Sultan Abdülmecit'in kimliği de dönemi sorgulamamız açısından faydalı olacaktır.

Babasının ölümünün ardından 1 Temmuz 1839 tahta çıkan Sultan, aldığı eğitim ve babası dönemindeki ıslahatları yakından takip etmesi nedeniyle gençliğinin tecrübesizliğinin fark edilmesini engellemiştir.³⁷ Sultan Abdülmecit'in reformcu ve yenilikçiliğe açık bir kişiliği vardır. Dolmabahçe Sarayı(1853), Beykoz Kasrı (1855), Küçüksu Kasrı(1857), Mecidiye Camii (1849), Teşvikiye Camii(1854) dönemin belli başlı mimari eserleri arasındadır. Bezmialem Valide Sultan'ın yaptırdığı, Gureba Hastanesi ve Galata Köprüsü aynı dönemde hizmete giren belli başlı yapılar arasındadır. Elbette saydığımız bu yapılar sadece belli başlıları arasındadır bunların içerisinde daha pek çok çeşme, cami, tekke gibi kurumlar tamir edilmiş ve yeniden yapılmıştır.³⁸

Yedi meşru eşinin aylık masrafı bir milyonu bulan, sarayda dört ya da beş bin kişiyi barındıran, aile törenleri, oğullarının sünnet düğünleri ile kızlarının, torunlarının düğünleri için çok yüksek tutarda paralar harcayan, onlarca köşk ve döneme göre oldukça fazla olabilecek sayıda saray yaptıran Sultanı müsrif saymamız yanlış olmayacaktır.³⁹ Fakat her ne kadar müsrifçe gözükse de bu durumun arka planında Osmanlı'nın kaybettiği haşmetinin yerinde olduğu iddiasında bulunduğunu da görmemiz mümkün olabilir.

Tahta çıktığında pek çok sorunla karşılaşan padişahın en önemli iç meselesi Mısır Sorunu olmuşsa da bu sorun zamanla çıkarları çakışan devletlerin sorunu haline gelmiştir. Olay Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ı işgal etmesi ile başlamıştır. Meseleyi büyütmemek isteyen padişah valiyi affettiğini açıklasa da Kavalalı Mehmet Ali Paşa 'nın Navarin faciasından sonra güçlkle oluşturulan donanmayı da ele geçirmesiyle çıkılmaz bir noktaya ulaşmıştır. İşte bu noktada Osmanlı üzerinde çıkarları olan devletler, çıkarları dahilinde soruna müdahale etmişlerdir. Bunlardan ilki Rusya olmuştur Rusya, Hünkar İskelesi Antlaşması

³⁷ Türk Ansiklopedisi, Yar.Doç,Dr.Turgut Subaşı, "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemi", Cilt 1, s.205.

³⁸ Yar.Doç,Dr.Turgut Subaşı, a.g.m, s.206.

³⁹ Nicolae jorga, "Osmanlı Tarihi", Yeditepe yayınları, cilt:3, İstanbul, 2006, s.473.

(1833) gereği soruna dahil olmak istemiştir. Rusya'nın tek başına Osmanlı üzerinde denetim sahibi olmasına Avrupa devletleri müsaade etmemiştir.

İngiltere, dünya hakimi olmak için Hindistan'a giden en kısa yollardan bir tanesi olan Akdeniz'i kontrolünde tutmak istemektedir. İşte bu nedenle İngiltere ve Fransa konuyu Avrupa sorunu olarak kabul ederek konuya dahil olmuşlar, İngiltere ile karşı karşıya gelmek istemeyen Rusya, yeni Avrupa meselesini kabullenmek zorunda kalmıştır. Mısır Valisi'ne karşı, Osmanlı'nın yanında olmayı tercih etmişlerdir.⁴⁰ Osmanlı içinse İngiltere'nin desteğine muhtaç olduğu bir dönemde, İngiltere'nin sempatisini kazanmak için Tanzimat Fermanı'nı severek ve isteyerek ilan etmiştir(1839)⁴¹

Sultan Abdülmecid, kişiliği gereği her ne kadar reformcu olsa da, halkının can ve mal güvenliğini garanti altına alarak sorunlara köklü çözümler bulacağına inanmış, tüm bunlar dahilinde de Sultan, hiçbir zaman parlamento yanlısı olmamış, yönetimin Osmanlı ailesine bir armağanı ve halkı adaletle yönetmenin onların bir ödevi olduğuna inanmıştır.⁴²

Bu fermanın ilanına ilişkin detayları incelediğimizde ferman bir yanıyları Mısır tehdidine karşılık İngiltere'nin desteğini kazanmayı amaçlasa da bir yanıyları bu reformun Osmanlı iç sorunlarına yeni bir reçete olacağı inancı ile ilan edilmiştir. İçeriği ile de Sultan II. Mahmut'un reformlarının bir devamı olduğu da açıkça görülmektedir. Yine Tanzimat Fermanı'na baktığımızda dört ana bölümden oluştuğu da araştırmacılarının dikkatinden kaçmamıştır.

Bu bölümlerde, zorunlu askerlik sistemi, hangi dine mensup olursa olsun yasa önünde eşitlik, iltizam sisteminin yerini alacak yeni muntazam vergi sistemi, padişahın halkının can, mal, namusunun güvence altına alınması gibi başlıca sorunlara getirilen çözümlere değinilmiştir.⁴³

Fermanda ilk kez Osmanlılık kavramından bahsedilmiş ayrıca tebaa yerine ilk kez vatandaş terimi kullanılmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Türk ans., a.g. m, sayfa no:207.

⁴¹ Türk ans., a.g.m, s.207.

⁴² Türk ans.,a.g.m, s.207.

⁴³ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, 10.Baskı, İstanbul, s.78.

⁴⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.217.

Ferman her ne kadar padişah adına okunsa da bu metnin mimarı Londra elçiliği ve dış işleri bakanlığı, sadrazamlık gibi görevlerde bulunmuş olan Mustafa Reşit Paşa'dır. Dönem için yeni bir umut olan Tanzimat Fermanı'nın sonrasına baktığımızda ise amaçlarına ulaşan çözümler bulunamadığı ayrıca dönem sonunda tam bir hayal kırıklığı ile sonuçlandığı da görülmektedir.

Sosyal hayatına indiğimizde Tanzimat Fermanı'nın günlük hayatında da değişimlerin başlangıcı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Fermanda büyük emeği geçen Mustafa Reşit Paşa ve haleflerinin, batının idari askeri ve ekonomik yönlerini Osmanlı'ya taşıırken, Batı'nın günlük ve sosyal hayatının da ikinci defa Osmanlı'ya etkin bir biçimde aktardıkları da dönem içerisinde yaşanan bir başka sonuçtur. Günlük hayatın yani giyim, ev eşyası, evlerin stili, insanlar arası ilişkilerin "Avrupalı" tarzda şekillendiği de gözden kaçmamaktadır.⁴⁵ Ülkenin hem sosyal, hem ekonomik ve siyasal yapısı yeni bir sınıflı "Levantenler"i her geçen gün daha çok güçlendirmiştir. Modernleşme, toplumların aynı zamanda daha da farklılaştıkları bir süreç halinde yaşanmaktadır. Osmanlı Devleti için de durum aynıdır.⁴⁶

Tanzimat Fermanı'na Osmanlı toplumu içerisinde en acımasız eleştirileri 1860'lı yıllarda "Yeni Osmanlılar" adı verilen, içlerinde Namık Kemal gibi çağına damgasına vuran düşünürlerin de bulunduğu grup tarafından getirilmiştir. Yeni Osmanlılar, Tanzimat'ı bir bakıma emperyalizm kapılarını Osmanlı'ya açan bir belge olarak görmüşlerdir. Yine onlara göre ferman sadece üst kesimde basit bir batılı grubu yetiştirebilmiş, aynı zaman da Osmanlı kültürünü de baltalamış, en önemlisi Tanzimatçılar bunlara bilinçsizce neden olmuştur.⁴⁷

Tanzimat'a paralel gelişen bir yönüyle fermanın ikinci aşamasını oluşturan Islahat Fermanı ilan edilmiştir. 1856 yılında meydana gelen bu siyasi gelişme ile devletin sürdürdüğü politika gereği, ülke içerisinde üstün sınıf olarak görülen 'milleti hakime' olarak kabul edilen Müslümanlar ile Müslümanlardan sonra ilk sıraya yerleşen Rumları da ayrıcalıklarından arındırarak yeni bir Osmanlı toplumu yaratılmaya çalışılmıştır. Bu ferman Müslümanların tepkilerine sebep olduğu gibi, Gayri Müslimleri de tatmin etmeye yetmemiştir. Birçok araştırmacının ve Tanzimat

⁴⁵ Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim yay.15. baskı, İstanbul, 2005, İstanbul, s:12.

⁴⁶ Şerif Mardin, **a.g.e.**, s.25.

⁴⁷ Şerif Mardin, **a.g.e.**, s. 13.

Dönemi aydınlarının öngördüğü gibi Islahat Fermanı, batı sermayesinin iç pazara egemen olmasına ve Müslümanları ticari sahada geri planda bırakmanın ötesine gidememiştir.⁴⁸

Sultan Abdülmecit'in ölümü üzerine Osmanlı yönetimi, kardeşi Sultan Abdülaziz'e geçmiştir. Kişilik olarak Sultanı tanımlamaya çalıştığımızda, hükümdar olmadan evvel ağabeyi sayesinde serbest bir hayat hüküm sürmüştür. Bu durum sayesinde iyi bir eğitim almıştır. Ayrıca alkol kullanmamış, birçok spor faaliyetine bizzat ilgi duymuş, bunun sayesinde ise haşmetli bir görünüme sahip olarak, insanlar üzerinde olumlu etkiler uyandırmıştır.⁴⁹ Severece yaptığı sporlar arasında güreşmek, ava gitmek, yüzmek ve cirit oynamak gelmektedir.

Sultan Abdülmecid'e nazaran daha sade bir hayat sürmesi ile döneme muhalif aydınların dahi sempatisini kazanmıştır. Kendisi her ne kadar Abdülmecid'in özentiye kaçan yenileşmeye taraftar olmasa da, ıslahatların devam edeceğini aynı hükümet ile devam ederek göstermiştir.

Bozulan maliyeye karşı tedbir amacı ile kendisi sefahat düşkünlüğü yapmayacağını, saray içerisinde altın gibi kıymetli madenleri kullanmayacağını, hazine-i hassanın üçte bir gelirini hazineye aktaracağını, hatta tek eşli kalarak harem kurmayacağını açıklamıştır. Bu tedbirler ile kısmi bir ferahlama yaşansa da etkili olunamamıştır.

Sultan Abdülaziz, devlet adamlarının tavsiyesi üzerine 3 Nisan 1863 tarihinde Mısır'a gitmiştir.⁵⁰ Sultan, bu gezi sırasında İzmir'de de bulunmuştur. İzmir'de laventen bir ailenin evinde konaklamıştır. Bu gezi Osmanlı ve Mısır için çok önemli sonuçlara vasıta olmuştur. Burada çok iyi ağırlanan Sultan, sefahatten çok hoşlanmış ve bu sefahati İstanbul'a döndüğünde de devam ettirmiştir. Mısır için bu gezi yeni ayrıcalıklara vesile olduğu için önemli kabul edilmiştir.⁵¹

19. yüzyıl içerisinde Osmanlı'ya padişahlık yapmış, iki büyük hükümdarın kişilikleri ve siyasi hayattaki başarıları üzerinde yaptığımız incelemeler neticesinde 19.yüzyıl dünya ve Osmanlı için değişimlerin, dönüşümlerin, iniş ve çıkışların

⁴⁸ Şerif Mardin, a.g.e., s.14.

⁴⁹ İslam Ansiklopedisi, At, Cilt 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, cilt 2, s. 178.

⁵⁰ İslam ans., a.g.e , s. 179.

⁵¹ İslam Ans., a.g.e, s. 180.

yaşadığı yüzyıl olarak, dünya dengelerini değiştirmiştir. 20. yüzyılda yaşanacak olan büyük olayların tohumlarının atıldığı yüzyıl olmuştur.

Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz, siyasi yaşamları süresince görülmüştür ki ülke barışının ve ferahının korunmasına çaba göstermişler fakat zaman zaman aldıkları kararlar ile toplumun tümü üzerinde etkili ve kabul gören kararlar alamamışlardır.

Ülke içerisinde ekonomi faaliyetleri bazında değerlendirildiğinde özellikle ticaret ön plana çıkmış, ticaret Gayri Müslim tabakayı kuvvetlendirmiştir.

Gayri Müslimler ise özellikle ülkenin siyasi bunalımlarından faydalanarak yeni ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Bakış açımızı Osmanlı içerisinde yaşayan Gayri Müslimlere çevirdiğimizde ise Gayri Müslimler içerisinde onların bile yabancı olduğu yeni bir sınıf türeyecektir. Bu sınıf Levantenlerdir. Levantenler, Osmanlı içerisindeki önemli liman şehirlerinde- bunlar arasında İstanbul, Bursa ve İzmir gibi önemli liman şehirleri bulunmaktadır- Osmanlı siyasilerinin gözlerine batmadan, adeta ticari koloniler kurmuşlardır. Levantenler konusuna tezimizin sonraki bölümlerinde detaylı bir şekilde yer ayrılacaktır.⁵²

19.yüzyılda ya da başka bir deyişle 20. yüzyıla girerken Osmanlı iktisat hayatına baktığımızda ya da konu üzerinde yapılan incelemeleri araştırdığımızda karşımıza çıkan portre diğer yüzyıllardan oldukça farklıdır.

Bu yüzyılda klasik iktisadi hayat sorgulanmaya başlanmış, geciken sanayileşme kaygısıyla beraber klasik düzene karşı, liberal ekonomi planları gündeme gelmiştir.

İster kolektivist⁵³ planlı ekonomiler, isterse geciken ülke ekonomileri sanayileşmeyi hızlı büyümenin ön koşulu saymaktadır. Bu tür ekonomilerde tarımsal yatırımları bir kenara bırakarak, tarıma ayrılan kaynakları sanayileşmeye yönlendirmişlerdir. Bu fonlar her ne kadar sanayileşmede kısa dönemde yüksek bir ivme gibi görünse de beraberinde tarımsal alanlarda çözümsüzlüğü getirmiştir.

⁵² Elif Uğur, Kirmasti'de Yaşayan Gayri Müslimlerin Ticari Hayatı, **I.Kirmasti Sempozyumu**, 7 Ekim 2011, Özcan Ofset, Bursa, 2011, s.133.

⁵³ Kolektivist ekonomi tekeli ekonominin aksine birçok kişi ve yapıyı bir araya getirip büyümeyi temel alan ekonomi terimidir. Kelime anlamı olarak ortaklaşacı gibi bir anlamı taşımaktadır.

Türkiye uzun soluklu tarihsel perspektifinde bu tür deneyimleri iki kez yaşamıştır.

1830'lu ve 1840'lı yılların Osmanlı ülkesine baktığımızda adeta 17. yüzyıl Colbert Fransa' sını anımsatırcasına miri fabrikalar art arda yükselmiştir. Bu iki ülkenin bir diğer ortak noktasına baktığımızda ise sanayileşme hareketleri sanayileşemediği gibi atılımlar, ilginç girişimler olarak kalmıştır.⁵⁴

2.2.Buca'nın Yönetimi:

Seydiköy İlçesi'ne bağlı bir köy olarak kurulan Buca'nın güvenliğini ise başçavuş komutasındaki küçük bir birliğin sağladığı bilinmektedir. İlçe'nin ve Buca Köyü'nün yöneticileri daha çok Rumlardan seçildiği bilinmektedir.⁵⁵

Buca 4 Temmuz 1987 yılında yürürlüğe giren kanun ile İzmir'e bağlı bir ilçe olmuştur.

İzmir ili sınırları içerisinde yer alan Buca tarihsel yapı ve sosyal kimliği ile de İzmir'e ait birçok iz taşıdığı için bu nokta itibariyle İzmir'e ait bilgilerin verilmesinin doğru olacağı kanaatindeyiz.

İzmir'in yönetim ve siyasi tarihçesine baktığımızda da yine ilginç detaylara rastlamaktayız. Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü büyük şehri olan İzmir, Osmanlı Dönemi'nde önceleri Sığla Sancağı'nın merkezidir. 7 Kasım 1864 tarihli "Vilayet Nizamnamesi"nin Tuna Vilayeti örnek alınarak tüm vilayetleri kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.⁵⁶

1867 yılında yapılan düzenleme neticesinde İzmir, Aydın Vilayeti'nin merkez sancağı olmuştur. 1870 tarihli Devlet Salnamesi'ne göre Aydın Vilayeti, İzmir, Saruhan, Aydın ve Menteşe sancaklarından oluşmaktadır. Bu sancaklara Denizli'nin katılmasıyla sancak sayısı beş olmuştur.

⁵⁴ Zafer Toprak, **İktisat Tarihi**, Türkiye Tarihi Ansiklopedisi, Cilt:3, CemYayınevi, İstanbul, 2002, s.268.

⁵⁵ www.bucabel.org.tr/01.07.2012

⁵⁶ Abdullah Martal, **Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme**, Dokuz Eylül Yayayınları, İzmir, 1999, s.52.

1867 yılında ilk vali tayini gerçekleşmiştir. Bu kişi ise Aydın Vilayeti'ne ilk atanan vali sıfatıyla Sabri Paşa olmuştur. Yalnız Sabri Paşa, vilayet merkezi İzmir olmasına rağmen, Aydın'da oturması nedeniyle Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Aydın Vilayeti olarak anılmasına neden olmuştur.

27 Nisan 1880 tarihli Maaşat Kararnamesi'ne göre Aydın Vilayeti, Suriye, Hicaz, Bağdat gibi şehirleriyle birlikte, 20.000 kuruşlu maaşıyla birinci derecedeki valilikler arasında yer almaktadır.

Yapılan ilk düzenlemeye baktığımızda İzmir, Kuşadası, Çeşme, Tire, Ödemiş, Urla, Foçateyn ve Menemen kazalarından oluşmaktadır. Daha sonra 1882 yılında ise bu kazalara Bayındır, Bergama ve Seferihisar eklenerek kaza sayısı on bire çıkmıştır. 1890 yılı kayıtlarına baktığımızda ise İzmir Kazası, Bornova, Seydiköy, Torbalı, Triyande, Karaburun ve Nif nahiyelerinden oluşmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere İzmir yönetim şekli ve bağlı olduğu alanları ile sürekli bir değişim içerisine girmiştir.

Daha sonraki yıllarda yapılan yeni düzenlemelerle İzmir'in yapısı bir kez daha değişmiştir. Bunlardan bir başkası ise Vilayet Nizamnamesi ile yapılan değişikliklerdir. Bu düzenleme ile her şehir, kasaba ve mahallelere ayrılmış, bu yerlere ise muhtar ve ihtiyar meclisi üyeleri seçilmesi veya atanması kararlaştırılmıştı. Bu değişimle 1887'de İzmir 50 mahalleye ayrılmıştır. Yine 1895 yılı verilerine göre İzmir Sancağı'nda toplam 346 mahalle, 728 köy bulunmaktadır.

1890'da İzmir şehrinde 1 hükümet konağı, 1 postane, 1 telgrafhane, 1 limon odası, 1 fener idaresi, 1 rüsumat idaresi, 2 lonca, 16.523 ev, 5360 dükkan, 2534 mağaza, 251 fırın, 245 rakı imalathanesi, 143 han, 57 değirmen, 27 yağhane, 9 sabunhane, 11 basmahane, 3 debbağhane, 4 kiremithane, 1 mumhane, 5 un fabrikası, 5 kereste fabrikası, 3 bira fabrikası, 8 hastane, 6 gureba hastanesi bulunmaktadır. Tüm bu veriler dahi İzmir'in sosyal ve ekonomik hayatına dair çıkarımlar yapılmasına olanak vermektedir.⁵⁷

⁵⁷ Abdullah Martal, a.g.e, s.54.

II. BÖLÜM

BUCA HİPODROMUNUN KURULUŞU

1.1.Buca

Tezimizin konusu olan “Buca Hipodromu”nun doğum yeri olması nedeniyle Buca’yı daha yakından incelemenin tezimize ışık tutacağına inanıyoruz. Bu noktada “Neden Buca?” sorusuna yanıt bulmak doğru olacaktır.

Özellikle 19.yüzyılda Levantenler, malikaneler, köşkler yerleşimi olan Buca, Rumca, bir köşede kenarda bulunan köy anlamına gelen Bovios sözünden türetilmiştir. Bağcılığın ve büyük baş hayvancılığın ekonomisinin temelini teşkil ettiği ve hemen her kişinin bu işlerle ilgisi olduğu belgelere yansımıştır. Kuruluşu çok eskilere dayanmakla beraber Buca’nın, Levantenler için İzmir’de cazip yerleşim yerlerinden biri haline geldiği bilinmektedir. Bu senelerde yazın Buca’nın nüfusu iki misli artarak dört ila beş bin civarına geldiği kayıtlar arasında yerini almıştır. Levantenler için yazları yemyeşil doğasıyla bir sayfiye yeri olduğunu söylemek de mümkündür.⁵⁸

Yine Buca’yı İzmir’in diğer yerleşimlerinden ayıran önemli noktalardan bir tanesi ise bağları ile ünlü olması ve bağcılığın gelişmiş olmasıdır. Sadece bu neden dahi hipodromun Buca’da kurulmasına ve atıcılığın Buca’da gelişmiş olmasına en önemli etkenlerden bir tanesidir. Öyle ki üzüm içerdiği yüksek miktardaki glikoz ile atların en önemli enerji kaynaklarından bir tanesidir.

Bir yerleşim yerinde rastlanılan farklı dini motifler, üzerinde yaşayan önemli ipuçlarını da taşımaktadır. Yabancı azınlıkların çok rağbet ettiği Buca’da bir Yunan bir Katolik bir Refome kilisesi ve bir cami bulunmaktadır. Bu durum ise Buca’nın kozmopolit yapısının en temel simgelerinden bir tanesini teşkil etmektedir.

⁵⁸ Orhan Karabıyık, Buca Hipodromu Müdürü ile söyleşi, Buca İzmir, 19.01.2010, saat:11:30.

Levantenlerin çoğunluğunda, birbirinden farklı birçok etnik unsurun yan yana gelmesiyle Buca kültürel anlamda zenginleşmiş, bu çeşitliliği farklı tonlarda farklı alanlara yansıtmıştır.

Bu güzel coğrafya içerisinde yer alan farklı kültürler kuşkusuz ki eğlence, sosyal ve sportif alanlarda da güzel bir armoniyi yakalayabilmiştir. 19.yüzyılda Buca'da en çok tercih edilen yaşam merkezlerinin başında meşhur çarşısı, İngilizlerin himayesindeki spor kulüpleri ve eğlence hayatına damgasını vurmuş ve 1838 yılında inşa edilmiş olan Manol Otel gelmektedir. Manol Otel'in varlığı ve popülerliği ile anlıyoruz ki Buca gerek kent içerisinde gerekse kent dışından yerleşimi ziyaret eden bir kesimin olduğunu göstermektedir. Yine önemli sosyal alanların başında De Jongh arazisinin bir bölümüne inşa edilmiş olan İngilizlerin himayesinde kurulan tenis kulübü gelmektedir. Kayıtlar içerisinde golf kulübünün yer aldığı gösterilmişse de, kalıntılar arasında izine henüz rastlanılmamıştır.

Buca'yı sosyal ve kültürel hayatta gerek İzmir içerisinde gerekse Anadolu ve Akdeniz coğrafyası içerisinde ön plana çıkaran oluşum kuşkusuz ki düzenli at yarışlarının yapılmış olmasıdır. Koşu alanı Rees, Forbes ve Whithall ailelerinin öncülüğünde 1856'da kurulmuştur.

1863'te Sultan Abdülaziz'in İzmir'i ziyareti ve Sultan'ının şerefine düzenlenen at yarışları ile üst boyutlara taşımıştır. İlk etapta İzmir ve Ege bölgesinin dikkatini çeken hipodrom, önemini 20.yüzyıl ve sonrasında da korumuştur.⁵⁹

Yine Kıray'ın eserinde Buca'yı kullanırken çizdiği tasvir ve ifadeler oldukça dikkat çekicidir. Kıray'ın ifadelerinde Buca:

“Fransız müdürlerin 15 kadarı İzmir tepelerini arkasında kemer deresi vadisi içerisinde mevcut küçük bir köyün yanında kısmen izole bir çevreyi kendileri için büyük parklar içerisinde Avrupa'daki malikane üslubunda evler inşa ederek yerleşme yeri seçmişlerdir. Sonra buraya bazı üst orta tüccarları ve gerekli servisleri temin edecek kimselerin yerleşmesi ile çok ilginç bir banliyö ortaya çıkmıştır. Bu yerleşmenin Buca'nın şehir irtibatı esas itibari ile trenle sağlanmakta gibi

⁵⁹ Şerife Yorulmaz, *İzmir Basınında Levantenler(XIX.Yüzyılın ikinci Yarısı)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, DEÜ, Atatürk İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1998, s.73.

görülmektedir. Punta- Alsancak istasyonundan kalkan ve kemer çayı vadisini takip ederek esas hattan ayrılan kırk kilometre bir yol buraya şehre bağlamaktadır. 1900 yılına kadar bu yoldaki trenler sadece sabah 9:00 da Buca'dan kalkmakta 9:30 civarında A

lsancak istasyonuna gelmekte öğleyin 12:00 da tekrar geri Buca'ya dönmekte öğleden sonra 14:30 da gidenleri geri getirmekte ve akşam üzeri geri dönmekte ve orada kalmakta idi. Bu trenler o zamanlar arada hiçbir istasyonda durmamakta ve yolcular bilet almamakta kontrol edilmemektedir. Demek ki bu trenden yalnızca Buca'da oturan yabancı şirket müdürleri ve üst tabaka tüccarlar yararlanmakta idi. Buca da ki terminal istasyonu da özel bir köşk gibi bir gül bahçesi içerisinde idi. Üç köşkün parklarının meydana getirdiği köşeye hemen hemen bitişikti. Diğer köşklere at arabaları ile gidilirdi. Yerleşmedeki diğer kimseler ve tren saatleri dışında köşkların sakinleri şehre arabalarla gider gelirlerdi.

Bu satırlarda da izah edildiği üzere tren, Buca'ya yeni bir hayat kazandırmıştır. Tren hatları ile beraber Buca köy havasından kurtulmuş, gelişime açık yeni bir merkez haline gelmiştir.

Devam eden satırlarda Kıray, İzmir ve özellikle İzmir'de yaşayan yabancı nüfusa, yabancı nüfusun tren hatları üzerindeki gücüne ilişkin farklı detaylar üzerinde durmuştur:

... İzmir kasaba hattı üzerinde de Basmane istasyonu ile Bornova arasında yine ayrı bir hat inşa edilmişti. Bornova'da istasyon köyden 3 kilometre kadar uzakta idi. Fakat istasyona 5-10 dakikalık yürüme mesafesinde büyük duvarlarla çevrilmiş bahçeler içerisinde bir düzine İngiliz tüccar ve müdür ailesi yerleşmişti. Bu hatta başkalarının da binmesine izin verilmişti. Fakat İngilizlerin vagonu özeldi, kendilerinden başka oraya kimse binemezdi. Böylece İzmir'in ulaşımını maliyesini ticaretini en üst kademedен kontrol edenler kendilerine şehrin Türk Rum Levanten hatta diğer Avrupalı nüfus ile kıyaslanamayacak şekilde masraflı ve izole bir yerleşme yeri ve tarzı seçmiş oluyorlardı. Burada öğrenemediğimiz bir şey niçin Fransızların İngiliz şirketi tren hattı üzerinde bir yere İngilizlerin ise Fransız şirketi üzerinde bir yere yerleşmiş olmalarıdır. Demir yolunun Buca ve Seydi köye

*ulamasıyla özellikle Buca kolay ulaşılabilen bir banliyö olarak gelişimini devam ettirmiştir.*⁶⁰ ...

Yine bu cümlelerde de gördüğümüz üzere demir yolunun hakimi İngilizler olmuştur. Kendi güçlerini diğer gruplardan izole edilmiş vagonlarla, diğer sınıflara mesafe bırakarak vurgulamışlardır.

1.2. 19. Yüzyıl'da Buca'nın Sosyal ve Ekonomik Hayatı

Geniş tarım arazileri ve verimli topraklarını limanı ile buluşturan İzmir, antik çağlardan itibaren bölgenin olduğu gibi Anadolu coğrafyasının da önemli ekonomi üstlerinin başında gelmiştir.⁶¹

Anadolu topraklarında liman kimliği ile onu diğer liman kentlerinden ayıran özelliklere yönelmemiz kuşkusuz ki İzmir kentini tanımamızda yol gösterici olacaktır.

İzmir, sosyal, ekonomik ve kültürel öğeleriyle kendine has özellikler taşıyan liman kentlerinden ayrılmaktadır. Liman kentleri ekonomik hayatındaki canlılığı sosyal hayatına da yansıtan farklı şehirlerdir. Bu şehirler ulaşımın daha çok deniz yoluyla yapıldığı yıllarda farklı amaçlara, farklı ekonomik, kültürel hatta dinsel sınıftaki insanlara ev sahipliği yapmasıyla kozmopolit kimlikler kazanmış şehirlerdi. Bu özellikleri ile her nerede olursa olsun moderniteye daima açık olmuş, böylelikle yenilik hareketlerinin ilk duyulduğu mekanlar haline gelmişlerdir. Sadece Osmanlı liman kentleri için değil, dünyadaki tüm liman kentlerinde bu özellikleri bulmak mümkündür. Liman kentleri hangi ülkede olursa olsun sosyo-kültürel hayatındaki farklılıklarla iç kesimlerinden daima ayrılmaktadır.

Buca bu dönemde özellikle mesire yani büyük piknik alanları ile İzmir'de en çok tercih edilen yerler arasında gelmektedir. Öyle ki daha sonra at yarışlarının da yapılacağı cennet manasını taşıyan Paradiso'da büyük piknik partilerinin verildiği,

⁶⁰ Mübeccel Kıray, *Örgütlemeyen Kent:İzmir*, Bağlam Yay., Ankara, 1972, s.53.

⁶¹ Abdullah Martal, *"16.yüzyıldan 20. Yüzyıla Ticaret ve Sanayinin Gelişimi"*, Üç İzmir, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1992, s. 265.

ve bu partilere Müslüman ve Müslüman olmayan tüm İzmir halkının büyük ilgi gösterdiği kayıtlar arasında yer almaktadır.⁶²

Osmanlı liman kentleri için de durum aynı olmakla birlikte İzmir bazı noktaları ile İstanbul, Bursa, Trabzon, Selanik, Halep gibi bazıları başkentlik de yapmış olan liman şehirlerinden ayrılmaktadır.

İzmir'in doğal liman olma özelliği sayesinde 15.yüzyıla dek güncelliğini korumuş, güvenli olması nedeniyle de diğer Akdeniz limanlarından önemle ayrılmıştır. İzmir doğal bir liman olması nedeniyle gemiler açıkta demirlemekte, açıkta demirleyen gemilerin malları ise irili ufaklı kayıklar vasıtasıyla kıyıya ulaştırılabilmektedir. Doğal olarak bu taşıma işlemi son derece zahmetli ve yavaş olmaktadır. Artan ticari faaliyetler beraberinde liman yapımını gündeme getirmiştir. Bu ihtiyacın ertelenemez boyuta gelmesiyle Osmanlı Devleti, İzmir Limanı için gerekli girişimlere başlayacaktır.

Konunun derinliği nedeniyle araştırmalarımızı tarihsel olarak yakın yüzyıllar çerçevesinde yürütmeyi uygun gördük. Bu bağlamda İzmir'i, Osmanlı modernleşmesi çerçevesinde incelememiz daha doğru olacaktır.

İzmir, Anadolu'nun batı kesiminde adını Ege Denizi'nden alan bölgede, Akdeniz'in en önemli limanına sahiptir. İzmir'in yüzünü ekonomi değiştirmiştir, yine ekonomi, sosyal, kültürel ve politik hayatın belirleyicisi olmuştur.

İzmir'in tarihsel süreç içerisinde ekonomik hayatına baktığımızda ise ekonomi Osmanlı ile paralellik göstermekle birlikte birtakım noktalar dahilinde keskin çizgiler ile ayrılmaktadır.

16. yüzyılın sonlarına doğru İngiliz ve Hollandalı tüccarların Doğu Akdeniz'e yönelmeleri neticesinde Halep-İran arasında yapılan ticaretin bir bölümünün İzmir'e kaydırılması beraberinde İzmir'i dış ticaret açısından farklı bir noktaya taşımıştır.

1581 yılında Kraliçe I.Elizabeth'in verdiği imtiyazla İngiltere ve İngiliz sömürgelerinin Osmanlıyla yaptığı bütün ticareti "Levant Company" adını taşıyan bir şirket tekeline almış, İstanbul, Halep ve İzmir'de şubeler açmış, bu şubeler sayesinde adeta Osmanlı içerisinde ekonomi kolonileri oluşturmuştur. 17. yüzyılın

⁶² Rauf Beyru, "İzmir'in Gezi ve Eğlence Yaşamı", Üç İzmir, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1992,s.342.

sonlarına bakıldığında ise Levant Company, Doğu Akdeniz'deki en kalabalık kolonisini İzmir'de kurmuştur.⁶³ Bu durumun İstanbul değil İzmir olması elbette ki şaşırtıcıdır. Bu arada 1620 yılında Osmanlı Devleti'nin pamuk ekimini yasallaştırmasının etkili olduğu da göz ardı edilmemelidir.⁶⁴

Bunların yanı sıra İzmir'de farklı Avrupa ülkelerinden gelen tüccarlar ile İran'dan gelen kervanların buluşmasıyla şehirdeki ürün skalası da genişlemiştir.

18. yüzyılda İngilizlerin yerini daha çok Fransızların aldığı görülmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya yaptığı ihracatın %33, Fransa'nın yaptığı ithalatın ise %27'si İzmir limanından gerçekleştirilmişti. Osmanlı toprakları üzerinde Fransızlar önemli merkezlerde ticarethaneler açmışlar, 29 ticarethane ile İzmir en üst sırada yer almıştır. Aynı yüzyılda Fransızlar İstanbul'da 11 ticarethane açmışlardı. Bu durum dahi bizlere İzmir'in Anadolu toprakları üzerindeki önemini görmemize yeterli gelecektir.

Diğer alanlarda olduğu gibi ithalat ve ihraç gibi büyük ticaretin rotasını iki ülke arasındaki ticari ilişkiler belirlemektedir. 18. yüzyılda alış veriş ilişkileri kuvvetli bağlarla sarmalanan Fransa ve Osmanlı Devleti'nin ilişkileri 19. yüzyılda giderek zayıflamıştır. Elbette ki bunda Napolyon'un Mısır'ı işgali de etkili olmuştur. 19. yüzyılda Osmanlı ticaretinde yine İngilizlerin etkili olduğunu görüyoruz. Bu durum da daha önce belirttiğimiz gibi şaşırtıcı değildir. Yani 19. Yüzyıl da siyasi hayatlarında problem yaşamayan Osmanlı ve İngiltere'nin durumları doğal olarak ticaret hayatlarına da yansımaktadır.

Böylelikle yabancı sermayenin hızlı yükselişine 19. yüzyılda da şahit olmaktadır. Yabancı tüccarlar, ender olarak araçlar kullansalar dahi hızlı bir şekilde Batı Anadolu içerisinde ilerlediler. 1847 ile 1880 arasında sayıları 15.000'den 50.000'e kadar yükselmiştir. Kent içi nüfusa oranları ise %15'ten %25'e çıkmıştır. Bu şaşırtıcı yükselişin arka planına baktığımızda ise gümrük indirimleri, hükümetin denetimlerinin azalması, hükümet dışı korumacılık alanlarının genişlemesi ve yargı alanının genişlemesi ile bölgenin demografik yapısı Batı Anadolu'yu yabancı tüccarların gözünde eşsiz kılmaktadır.

⁶³ Abdullah Martal, a.g.m, s.265.

⁶⁴ Abdullah Martal, a.g.m, s. 265.

Avrupalı tüccarlar, Batı Anadolu'ya gelirken yanlarına sadece sermaye değil, uzmanlık, üretim araçları ve yatırım planları ile belli bir noktadan sonra Afrika'dan köle dahi getirerek, Batı Anadolu'yu ve bölge içerisinde İzmir'i koloni yapma düşüncelerini de beraberlerinde taşımışlardır.

Tüm bunların etkisiyle İzmir ve Batı Anadolu, 19. yüzyıl boyunca dünyanın da en seçkin ticaret ve kültürel merkezlerinden bir tanesi olmuştur.⁶⁵

İzmir ve Osmanlı Devleti'nin ekonomi ve siyasi hayatında bunlar yaşanırken dünya, Sanayi Devrimi'nin etkileri ile beraber fabrikalılaşma yarışına girecektir. Elbette ki Osmanlı da devrimden nasibini almak isteyecektir fakat başta ekonomik faktörler ve birçok alandaki yetersizlikleri nedeniyle Osmanlı 1840 -1850 yılları arasında uygulamak istediği devlet kontrolündeki sanayileşme hareketinden vazgeçecektir. Bunların yanı sıra imzaladığı antlaşmalar neticesinde Osmanlı Devleti, sanayileşme hareketini yakalayamadığı gibi tarım ülkesi olması nedeniyle dünya kapitalist düzeninin uydusu durumuna gelmiştir.

Bu süreç içerisinde İzmir, İç Anadolu ile olan bağlantıları, verimli toprakları ve bu toprakları büyük limanı ile buluşturması nedeniyle sanayileşen devletlerin göz bebeği olmuş, Osmanlı imparatorluğu içerisinde İstanbul'dan sonra ikinci şehir seviyesine yükselmiştir. Böylesine önemli bir şehre elbette ki ticari çıkarları olan sanayi devletleri yatırım yapmaktan kaçınmayacaktır. Bölgeye ve İzmir'e kısa sürede telgraf ve demiryolu hatları kurulmuştur.⁶⁶

1.3 Buca'da Ulaşım ve Haberleşme

Osmanlı Devleti'ne demir yolu ağı yapmak isteyen elbette ki öncelikle kendi çıkarlarını ön plana koymuştur. Bunların başında dönem içerisinde halen Osmanlı toprakları İngiltere'yi Hindistan'a bağlayan en kısa yoldur. Sömürgelerine giden en kısa yol üzerinde demir yolu ağı yapmak istemesi de tabii bir durumdur. Üstelik sanayileşemeyen ve tarım ülkesi olarak yoluna devam etmek zorunda kalan Osmanlı

⁶⁵ Filiz Çolak, **II.Meşrutiyetten Cumhuriyete Üretim ve Dış Ticaret**, Basılmamış Doktora Tezi, DEU, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, s.35.

⁶⁶ Abdullah Martal, **a.g.m**, s.266.

Devleti de İngiltere için en az sömürgeleri kadar önemlidir.⁶⁷ Bu konu hakkında İngiltere dış ticaretinde kazandığı başarılarından dolayı ‘Sir’ unvanını alan ve İzmir’de İngiliz kökenli önemli tüccarların başında gelen James Whittall’ın düşüncelerini aktarmak doğru olacaktır:

“...İlk adım demiryolları yapmak olmalı. Bu demiryolları, İngilizler tarafından yapılacak ve İngilizlerin malı olacak. Çok karlı olacaklar ve şimdiye kadar tarıma açılmamış bölgeleri çok verimli yapacaklar. Demiryolu şirketleri küçük muhtar cumhuriyetler biçiminde gelişecek.”⁶⁸

Whithall’ın bu düşünceleri, demiryolunun kurulmasıyla kısmen de olsa gerçekleşmiş olacaktır.

Osmanlı Devleti’ne demir yolları iki ana hat üzerinde yapılmıştır. Bunlardan ilki Balkan hattı olmuştur. Sırbistan toprakları üzerinden geçecek hat ile İstanbul, Londra, Paris gibi başkentlere bağlanmak istenmiştir. Yine Balkan hattı üzerinde bir diğer proje ise Balkanlarda önemli bir liman şehri olan Selanik’i Makedonya’ya bağlayan hattır.

Osmanlı’ya demir yolu yapma projesinin bir diğer önemli kolu ise Anadolu toprakları üzerine yapılacak olan demir yolu ağıdır. Anadolu’ya yapılan ilk demir yolu hattı İzmir – Aydın hattı olmuştur.

İzmir’de demir yolu yapımı beraberinde kervan ticaretinin sonunu hazırlamıştır. Burada kervan ticaretinin Osmanlı ve İzmir üzerindeki fonksiyonunu açıklamak gereklidir. Kervan ticareti ile sadece üretilen malın bir yerden başka bir yere taşınması akla getirilmemelidir. Kervan sahibi yani deveci, küçük üreticinin malını alır, bölge üzerinden örneklendirmemiz gerekirse İzmir’e taşır, ürünü belirlediği fiyat üzerinden satar, satış sonunda komisyon alırdı. Devecinin bu satış çarkını döndürebilmesi için üretim öncesi üreticiye yani çiftçiye kredi verdiği de görülmektedir. Tüm bu sistem devam ederken 19. yüzyılda gündeme gelen demiryolu ile baş edemeyecektir. Çünkü kervanın taşıdığı aynı malı demir yolu üçte bir fiyata taşıyordu.

⁶⁷ Prof.Dr. Esin Kahya, *Türkiye’de İlk Demir Yolları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.113.

⁶⁸ Şerife Yorulmaz, a.g.t, s.110.

Üstelik uzun kervan taşımacılığı çeşitli nedenlerden dolayı sonlanmıştır. Bu durumun nedenlerinin başında yeniçeri ocağının kaldırılması gelmektedir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla işsiz kalan yeniçeriler geçimini yollara bir iki saatlik mesafeler halinde kurdukları duraklarda yolcu ve nakliyecilerden komisyon alarak sağlamışlardı. II. Mahmut, yeniçeri ocağını kaldırmakla yetinmemiş açıkladığımız bu sisteme de son vermiştir.⁶⁹

Aslında bu durum hiç de şaşırtıcı değildir. Her ne kadar yenileşme hareketleri ile Osmanlı, modern çağın kapısını aralamaya çalışmış olsa da, halk içerisinde işsiz bir kesimi de sürekli olarak beslemiştir. Aynı durumu Osmanlı matbaanın gelişi ile yaşamıştır. Matbaanın gelişi ile, tıpkı demir yolunda işlerini kaybeden yeniçeri ve deveçiler gibi, hattatları işsiz bıraktığını bilmekteyiz. Demir yolu da Osmanlı içerisinde işini kaybeden bir kesimi yaratmış, bu kesim problemlerini tıpkı Alçalı Kel Mehmet ayaklanmasında olduğu gibi eylem ve ayaklanmalar ile gündeme taşımıştır.⁷⁰

Endüstri Devrimi'nin simgesi olan tren ve demir yolu İngiltere'nin ardından tüm dünyayı sarmıştır. İzmir'e geliş hikayesinde de İngilizlerin olması bu açıdan bakıldığında şaşırtıcı olmamalıdır.

İzmir- Aydın demir yolu imtiyazının 1856 yılında %6 kar garantisiyle dört İngiliz tüccara verildiğini görmekteyiz. Bu tüccar grubu daha sonra imtiyazlarını kurulan İzmir- Aydın demiryolu şirketine satmıştır. Demir yolu 1860 yılında Torbalı'ya , 1866 yılında da Aydın'a ulaşmıştır. Görüldüğü üzere inşaat çok uzun sürmüş, ayrıca yapım sırasında birçok yolsuzluk yaşanmış, bu sıkıntılar inşaatı durma noktasına getirmiştir.⁷¹

Bu yolsuzluk söylentileri içerisinde Buca'da yaşayan Levantenlerin nüfuslarını kullanarak, demiryolunun Buca'dan geçmesini sağladıkları iddiasını da arkasında bırakmıştır. Bu iddiaların arka planını ise demiryolu hattının öncelikle Buca Hipodromu, Rees ve Forbes malikanelerine yakınlığı nedeniyle ortaya atıldığı düşünülebilir. Şu bir gerçektir ki demiryolu ile Buca Hipodromu arasında yakın bir

⁶⁹ İlhan Tekeli, "Ege bölgesinde yerleşme sisteminin 19. Yüzyıldaki dönüşümü", Üç İzmir, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992, s.131.

⁷⁰ İlhan Tekeli, a.g.m, s.131.

⁷¹ İlhan Tekeli, a.g.m, s.132.

bağ vardır. Deniz yolu ile özellikle İngiltere'den İzmir limanına gelen atların demiryolu ile Buca'ya taşındığını görmekteyiz. Bu durum da sözü edilen iddiaları kuvvetlendirmektedir. Her ne vesile olursa olsun demir yolu, Anadolu atçılığının da modernizasyonunu sağlamıştır. Üstelik 19. yüzyılın ikinci yarısında demir yolunun yapılması ile hipodromun kurulmasının aynı döneme denk gelişini tesadüf olarak açıklamak mümkün olmayacaktır.

Her ne kadar birçok yolsuzluk yaşansa, hatta yapımı durma noktasına gelmiş olsa da demir yolu yapımı İngiltere ile kıyaslandığında üçte bir fiyata denk gelmiştir. Bu kadar ucuza mal edilmesinin nedenleri ise basittir. Emegın ucuza mal edilmesi ve Kırım Savaşı. Osmanlı'da İngiltere'ye kıyasla iş gücü ucuzdur. Yine Kırım Savaşı, sırasında Kırım'dan sökülen raylar Anadolu'ya monte edilmiştir. Yine bir başka neden olarak standart ve kalite farkının olması ile de açıklaması mümkün olunabilmektedir.

Yine Osmanlı büyük bir ekonomik kriz yaşıyor olsa da Aydın hattına Kızılçullu-Buca bağlantılarını ekleyerek demiryolu uzantısını zenginleştirmiştir. Yine işsiz kalma durumu tehlikesini yaşayan deveciler ise yaptıkları eylemler ve ayaklanmalar ile menfaatlarını korumuşlardır, hatta bunun da ötesine giderek demiryolunun yük bulmasını da engellemişlerdir, çaresiz kalan işletmeciler deveciler ile anlaşma yolunu seçmek zorunda kalmışlardır. Bu anlaşma ile deveciler yükleri istasyonlara kadar taşımışlar, işletmeciler ise buradan alarak İzmir'e taşımışlardır. Yani deveciler yaptıkları eylem ve direniş hareketleri ile demir yolu taşımacılığına mağlup olmamışlar, sisteme bir şekilde tutunmuşlardır.

Tüm bunların yanı sıra 1885'te İzmir-Kasaba demir yolu hattı boyunca bulunan maden ve ormanların işletme imtiyazının alınması için hükümete verilen tezkere dikkat çekicidir. Bu tezkere ile demir yollarının çok yönlü sömürü aracı olarak kullanılmak istenildiği açıkça bizlere belgelenmektedir.⁷²

Kurulan demiryolu ağı İzmir limanının iç bölgelerle bağlantısını kolaylaştırmış ve limanının ticaret hacmini arttırmıştır. Bu durum ise gemi yükleme ve kolayca boşaltma işlemleri içinde bir rıhtımı gerekli kılmış ve gemilerin doğrudan yanaşabilecekleri bir rıhtım yapılması karar kılınmıştır.

⁷² Abdullah Martal, a.g.e., s.54.

Rıhtım ve liman bu tarihlerden itibaren zorunlu bir ihtiyaç halini almış daha sonra Osmanlı Devleti, İzmir Limanı inşaatı fikrini gündeme getirmiştir. Çalışmalar neticesinde yap-işlet-devret modeliyle yapımına karar verilen İzmir limanı, İngiliz konsorsiyum şirketine devredilmiştir.⁷³

İzmir rıhtımının inşaatı ve kullanım imtiyazı 27 Kasım 1867 tarihinde 12 maddelik bir mukaveme ve buna bağlı 25 maddelik bir şartname ile İngiliz şirketine verilmiştir.⁷⁴ Daha sonra bu imtiyaz Fransız Dassut kardeşlere devredilmiştir. Yapımına 1869 yılında başlanan liman inşaatın ilk bölümü 1872-1873 yılları arasında tamamlanmıştır. Daha sonrasında ise liman inşaatının büyük bir bölümünün ise 1876 yılında tamamlanabildiğini görmekteyiz. Liman ve Kordon'un tamamının bitirilebilmesi ise 1879 -1880'li yıllara dek uzanmıştır.

İzmir limanın yapımı sadece ulaşım ve ticari hayatı canlandırmak anlamını taşımamış, beraberinde İzmir şehrinin kimliğini de değiştirmiştir. İzmir ilk defa modern bir limana kavuşmuş, yolcu gümrüğü(Pasaport) ve beraberindeki tesisler ile İzmir denizden görünümüne hakim unsur olmuştur.⁷⁵ Halk arasında 'Kordon' adıyla tanınan rıhtımın uzunluğu 3800 metre, genişliği ise 18 metredir.⁷⁶ Daha sonrasında ise Kordon bugün dahi İzmir'in sosyal hayatına canlılık veren yerlerin başında sayılacak ve şehrin imzası niteliğini taşıyacaktır.

Limanı mimari açıdan değerlendirdiğimizde ise; bu değişim sadece kentin kıyı kesiminde değil, değişimin iç kısımlarında da hissedildiğini de görmekteyiz. Örneğin İzmir Limanının yapımında dolgu malzemesi olarak İzmir çevresindeki antik kalıntıların taşları ile eski iç limanın(kemeraltı)girişindeki iç kale yıkılmış sonrasında kordonun dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Böylelikle eski iç liman yani kemeraltı doldurularak denizden uzaklaştırılmıştı. Sadece bu durum bile İzmir şehrinin silüetini ve sosyal hayatını değiştirmeye yetecek bir etkidir.⁷⁷

⁷³ George Rolleston, *İzmir 1856*, İzmir Ticaret Odası Yayınları, çev:Fikret Yılmaz, İzmir, s.11.

⁷⁴ Abdullah Martal, *a.g.e.*, s. 55.

⁷⁵ George Rolleston, *a.g.e.*, s.12.

⁷⁶ Abdullah Martal, *a.g.e.*, s.55.

⁷⁷ George Rolleston, *a.g.e.*, s.12.

Ticari eşyadan alınan vergiler ile yılda 33.000 gelir sağlanmaktaydı. Çeşitli nedenlerle zaman zaman rıhtımın işletmesi devredilmek ya da satılmak istense de Cumhuriyet'in ilanına kadar yabancı denetiminde kalmaya devam etmiştir.⁷⁸

Yenilikler İzmir'e ardı ardına gelmiş, gelen yenilik bir başkasını ihtiyaç kılmıştır. Ticaret limanı, liman demiryolunu, demir yolu daha sonra rıhtım ve telgrafı gerekli kılmıştı. Telgrafın gelişi de yine ticari bir ihtiyaç olduğu için İzmir'e gelmiştir. İskenderiye telgraf imtiyazını almış olan İngiliz Dölar'a yapım izni verilmiştir. Yapılan anlaşmaya göre devlet, Sakız- Sığacık hattını istediği takdirde üç yıl içinde satın alabilecek ve Sığacık- İzmir hattı devlet adına yapılacaktı. 1866'da İzmir-Menemen hattının Aydın'a kadar uzatılması, 1869'da İzmir-Çeşme hattının çekilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁹

Tüm bu gelişmelerin İzmir ticaretini geliştiren ve ekonomik hayatı canlandıran gelişmeler olduğu gibi gözükse de bir yönüyle beklentilerin aksi yönünde yaşanan gelişmelerin olduğu da muhakkaktır. Bunlardan bir tanesi ise İzmir limanında yaşanmıştır. İzmir limanında 1869 yılından itibaren gümrük resminin %1 olacağı öngörülmüşse de yabancı tüccarlar, buna artı olarak liman resmi ödememek için iç kısımlardan getirdikleri malları, İzmir yerine civardaki iskelelere götürmeye başladılar. İhraç için getirilen pamuk ve yün, artık Suriye sahillerinden sevk edilmeye başlanmıştı. Üstelik bu durum sadece ihracat için değil, ithalatı da etkileyen bir unsur olmuştur.⁸⁰

⁷⁸ Abdullah Martal, a.g.e, s.55.

⁷⁹ Abdullah Martal, a.g.e, s.56.

⁸⁰ Bülent Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir*, Şenocak Yay., İzmir, 2008, s. 63.

Giriş (adet)			Çıkış(adet)	
	Buharlı	Yelkenli	Buharlı	Yelkenli
1863	592	956	590	1009
1873	640	950	643	801
1883	855	120	843	108
1886	1299	102	1304	115
1887	1316	282	1314	318
1888	1385	373	1381	282
Veriler	Bülent	Şenocak'ın	Levant'ın	Yıldızı İzmir
İsimli	Kitabından	Alınmıştır. ⁸¹		

Rakamsal veriler incelendiğinde başlangıçta vergi yükünden kurtulmak adına tüccarlar başka limanlara yöneldiler de sonrasında İzmir limanını benimsemişlerdir. Bu durum incelediğimiz verilerde de açıkça görülmektedir.

Fırtınalardan korunaklı güzel bir iç limana sahip olan İzmir'in ekonomik hayatındaki gelişmeler beraberinde şehrin nüfus ve kimliği üzerinde de farklılaşmalara yol açmıştır. Bu nedenle İzmir şehrini daha yakından tanımak adına şehrin nüfusu üzerinde de durmayı uygun bulduk.

⁸¹ Bülent Şenocak, a.g.e, s.63.

1.4.Buca Nüfus ve Yerleşme

İzmir bir kent olarak kurulduğu andan günümüze Anadolu coğrafyası üzerinde daima farklı bir kimliğe sahip olmuştur. Onu diğer Anadolu kentlerinden farklılaştıran öğelere baktığımızda ise İzmir, tabiat güzellikleri üzerine eklediği hoşgörü ve özgürlük alanı oluşturması ve beraberinde ekonomik zenginlikleri ile insanlığı kendisine çekmiştir.

Osmanlı Devleti içerisinde de İzmir, diğer Osmanlı şehirlerinden daima farklı olmuştur. Yöneten kesimi Müslüman Türk olan Osmanlı, yönetimi altında yaşayan tüm halklara, ister Müslüman ister gayri Müslim olsun tam bir hoşgörü içerisinde yaklaşmış, kendi toprakları üzerinde yaşayan tüm halkların barış içerisinde yaşamasını daima gözetmiştir. Ülke içinde yaşanan hoşgörü ortamının en çok hissedildiği kentlerin başında liman kentleri, onların içerisinde de İzmir gelmektedir. İzmir bu yönüyle birbirinden farklı etnik ve dini kökenli insanların barış içerisinde yaşadığı, seyahat ettiği, eğlendiği, ticaret yaptığı bir kent olmasının yanı sıra birçok yeniliğe de öncülük etmiştir. Bu yeniliklerden bir tanesi de kuşkusuz “Buca Hipodromu”dur. İşte Buca hipodromu gibi pek çok yeniliğe İzmir’in öncülük etmesinin temel nedeni şehrin nüfus yapısında gizlidir demek mümkündür.

İzmir, Osmanlı Devleti’nin en güzel liman kentlerinden bir tanesidir. Bu yönüyle İzmir, Osmanlı dönemi öncesi ve sonrasında da kozmopolit yapısını korumuştur. 19.yüzyıl dönemine ilişkin şehri tanımak adına önceliği seyyahların ve yabancıların yaptıkları değerlendirmelere öncelik vermek yerinde olacaktır.

19. yüzyıl içerisinde şehri birçok seyyah ziyaret etmiş, anılarında ve seyahat notlarında İzmir’e dair pek çok not yer almıştır. Yazdıkları yazılar ile İzmir’i adeta resmetmişlerdir. Bunlardan bir tanesi ise ünlü yazar Lamartin’e aittir. Ünlü yazar bir yazısında İzmir’i şu şekilde anlatmıştır:

“İzmir, benim bir doğu kentinden beklediğim hiçbir şeye yanıt vermiyor; o, Küçük Asya’nın kıyısında bir Marsilya’dır; Avrupalı tüccarların, Paris ve Londra’daki gibi yaşadıkları geniş ve zarif bir tezgahdır.” Lemartine(1833)⁸²

⁸² Olaf Yaranga, XIX.yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarıyla İzmir, (Çev.Gürhan Tümer), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 2000, s.23.

Yazarın ifade ettiği bu küçük pasajda dahi dönem içerisinde İzmir'in soyso, ekonomik, coğrafik ve beşeri durumuna dair pek çok ayrıntıya rastlamamız mümkündür.

Burada şehrin iç yapısı kadar dış profili de çok önemlidir. Şehre ayak basmadan önce, gezginde yarattığı düşüncelere baktığımızda ise:

“ Gözlerimiz, Pagus Dağı'ndaki yüksek kaleyi kolayca seçebiliyordu; kentin minareleri, mezarlıkları gölgeleyen selviler, bize, bir Müslüman kentine yaklaşıldığını bildiriyorlardı. Bir gemi direkleri ormanı, büyük savaş gemileri, bütün ulusların bayrakları, bize aynı zamanda, Doğu'nun en çok kullanılan koyunda bulunduğumuzu haber veriyordu. ”⁸³

Michaud'un anlatımında gördüğümüz üzere kent her ne kadar doğulu Müslüman şehri kimliğini baskın kılssa da, bütün ulusların bayrakları sözü ile de yine kozmopolit bir yapıya sahip olduğu aynı zamanda çok kullanılan bir limanın bulunduğunu da bildirmektedir.

Lemartine, Michaud ve diğer pek çok gezginin anlatımında gördüğümüz gibi İzmir'i her ne kadar doğu şehri olarak tanımlasalar da, içsel dinamikleri ile doğu şehirlerinden çok Avrupa şehirleri ile mukayese etmişlerdir. Anlatımlarında da rastladığımız üzere onları İzmir'in Avrupalı yanına değinmelerinin başında şehrin kozmopolit yapısı gelmektedir. Bir başka gezginin anlatımında ise bu kozmopolit yapıya şu şekilde değinilmiştir:

“ İzmir, bir Türk kentinin bütün dış görünümüne, yani ona egemen olan minarelere, selvili büyük mezarlıklara, dar ve kirli sokaklara sahip olmakla birlikte, gerçekte, töreleriyle de, halkıyla da, Türkiye'ye ait değildir; o, kozmopolit bir kent, bir Pazar meydanıdır(...)Doğu'nun bu büyük tezgahı, Akdeniz'e çıkışı olan bütün uluslar tarafından işgal edilmiştir; Fransız, İtalyan, İngiliz, Avusturya, Yunan, İspanyol ve Rus gemileri, birbirlerine, Marina kıyısında randevu verirler; Frenk Sokağı'nda, bütün ülkelerin tezgahlarına rastlanır, İran'ın zenginlikleri ile yüklü develer, Kervanlar Köprüsü'nde, Avrupalı gezginlerle karşılaşılır; bir Fransız otelinin yanında bir han; camiinin yanında bir kilise; tapınağın yanında bir havra vardır. Avrupa purolarının dumanı, nargilenin üzerinde yanan kokulara karışır; o, bütün

⁸³ Olaf Yaranga, a.g.e, s.26.

*ulusların harman olduğu, karıştığı, her dilin konuşulduğu, her türlü giysinin yan yana olduğu, büyük bir kervansaraydır.*⁸⁴

Her ne kadar hoşgörü egemen olsa da Osmanlı Devleti, özünde şeriatle yönetilen bir devlet olması münasebetiyle böylesine kozmopolit bir yapı şaşırtıcıdır. Çünkü bahsedilen dönem değerlendirildiğinde, hoşgörünün kozmopolit yapılarla örüldüğü yerleşimler dünya üzerinde seyrekler. Bunlardan bir tanesinin İzmir olması ise Osmanlı mozağinde farklı ve çarpıcı bir renk olması bakımından daima önemlidir.

Kenti diğer Osmanlı kentlerinden ayıran en önemli özelliklerinin başında kozmopolit yapısının geldiğini, başka bir ifade ile nüfus yapısındaki farklı kültürel unsurların olduğunu belirtmiştik. Bu noktaya ise Olaf Yaranga şu şekilde değinmiştir:

*“Avrupalıların, azınlıkta olmalarına karşın, nüfusun çoğunluğunu oluşturduklarını öğrenmek şaşırtıcıdır. Frenkler ve Yunanlılar bir araya geldiklerinde nüfusun yüzde otuzundan fazlasını oluşturmamaktadırlar. Demek ki burada büyük ama anlamlı bir yanlışlık söz konusudur. Gerçekten de her şey gemiden inen her yolcuya Avrupalıların daha çok oldukları izlenimini vermek için bir araya gelmiştir. Charles Reynaud gibi, rehber kitap da, Türklerin ayrı yaşadıkları ve ülkelerinde yabancı oldukları belirtilmektedir. Bunlar, kentin gerisine sürülmüş mahallelerde yaşadıklarından limanda daha az görünürler. Kentin Doğulu çoğunluğunu oluşturan Türkleri hiç görmediğinden ya da çok az görüldüğünden ve Konsoloslukların bayraklarını ve Avrupa mimarisindeki evleri gördüğü, Chateaubriand'ın söylediği gibi, birçok şapkanın görüldüğü Frenk mahallesi'ne karşı karaya çıktığı için gezgin, Avrupa'ya geldiği izlenimini edinmektedir. Türklerin kendilerinin de bu kenti “Gavur İzmir” olarak adlandırdıklarını da öğrenince artık hiçbir kuşkusu kalmamaktadır. Aşağılayıcı “Gavur terimi” her şeyden önce Müslüman olmayan bir kişiyi belirtmekle birlikte genellikle daha çok Hristiyan olan yabancılar, yani Frenkler ve Yunanlılar için kullanılmaktadır. Türkler, bu kentin Müslüman olmadığı için Osmanlı olmadığını söyler gibidirler. Böylece, Yolcunun bu ilk izlenimi Türklerin düşüncesinde de destek bulmuş olmaktadır.”*⁸⁵

⁸⁴ Olaf Yaranga, a.g.e, s.30.

⁸⁵ Olaf Yaranga, a.g.e, s.32.

Yaranga'nın kitabında yazdığı bu ifadelerin satır aralarını dikkatle incelediğimizde görüyoruz ki İzmir birçok etnik kimliğin barındığı bir kent durumundadır ve bu yanını gizlemek bir yana, bunu ön plana çıkaran bir kenttir . Bu özelliğine bakarak yani Avrupalı kent imajının hakim olduğu İzmir'de sanılanın aksine gayrimüslim nüfus çoğunlukta değil, azınlıktadır. Buna rağmen şehir gayrimüslim şehri görüntüsüne hakimdir. Oysa Osmanlı topraklarında gayrimüslimlerin, yabancıların kısaca kozmopolit özelliğini taşıyan tek kent İzmir değildir. İstanbul bu özelliği ile İzmir'den daha eski ve daha ön planda olan bir kent olmasına rağmen ve yine gayrimüslim tebaanın oranının İstanbul'da daha fazla olmasına rağmen İzmir daima bu yönü ile ön plana çıkmıştır. Ve bu durumun nedenleri İzmir şehrini daha yakından tanımamız açısından önemlidir.

Bahsettiğimiz durum Olaf Yaranga'nın kitabında şu şekilde açıklanmıştır:

“ İzmir'in kozmopolitliğinin bir gizemi vardır. Gezginlerin notları tersini söylediğine göre, rakamlar anlamlarını yitirmektedirler. Sayısal olarak doğru olmakla birlikte, bu kent, gezginlere, Avrupalı “görünmektedir”. Oysa, gerçek de, mecaz da, bakış açısına bağlıdır. Gördükleriyle karar veren gezgin, yanlış biçimde konumlandığı için, yanlış fikir edinmektedir. Bu kent Avrupalı görünmektedir, çünkü gezgin onu, Avrupalı yönünden, o açıdan keşfetmektedir. Paris'e, Choisy kapısından giren bir yabancı, kendini Çin mahallesinde bulacağından, bir an için, bir Asya kentini gördüğü yanılsaması içine düşmez mi?

...

İstanbul gibi kozmopolit, onun gibi bir “ Pera” ya sahip olduğu halde, büyük kardeşinin tersine, İzmir, onun genel görünümünü algılayan gezgine, özde doğru bir kent olduğu fikrini vermek istememektedir. Uzaktaki Pagus Dağı'na atılmış olan “minareleri, selvili mezarlıkları” konsolosların evlerinden daha az önemli gibidir. İstanbul, çok sayıdaki camileriyle gurur duyarken, İzmir, tersine, Doğu'ya özgü gerçeklerini bütünüyle yadsımaksızın, kendini önce Avrupalı olarak “göstermek” istemektedir.⁸⁶

Olaf Yaranga'nın satırlarından da anladığımız üzere İzmir'e Avrupalı imajını veren, gemilerden inen yolcuları karşılayan, “kordon boyu”olarak tabir ettiğimiz

⁸⁶Olaf Yaranga, a.g.e, s:32,33.

rihtımdır. Rihtım boyunca devam eden konsolosluklar, yabancı ticaret acenteleri, hotel, kafe ve lokantalar şehrin sahip olduğu Avrupalı kent imajının birer parçalarıdır.

İzmir şehrine yönelik anlatımları incelediğimizde kentte yaşayan nüfusa egemen unsurun yabancılar ya da gayri Müslimler olduğu izlenimine yönelik olsa da bu durumu sayısal verilerle kontrol etmek edineceğimiz bilgiler açısından yararlı olacaktır.

Tablo 1 - 17.ve 19. Yüzyıllar Arasında İzmir Nüfusu

Yıl	Kaynak	Nüfus
1631	Tavernier	90.000
1675	Spon	55.000
1699	La Motraye	24.000
1702	Tournefort	27.200
1739	Pockoche	100.000
1812	Tangoigne	106.000
1836	Ch.Textier	150.000
1842	Gouffier	100.000
1868	Slars	187.000
1892	Rougon	225.000

Kaynak: Abdullah Martal,**Değişim Sürecinde İzmir’de Sanayileşme**,D.E.Y,s.50

Bu tabloda verilen bilgiler kesin olmamakla birlikte, İzmir nüfusunun hızla arttığını gözlemlemek mümkündür. 19.yüzyıldan sonra bu artışı ekonomik

gelişmelere dayandırmak mümkün olabileceği gibi bu dönemde Osmanlı Devleti'nin kaybettiği topraklardan gelen göçmenler de nüfus artışında önemli faktördür.

George Rolleston tarafından yazılan ve dönemin Britanya Savaş Bakanlığı'na sunulan raporda 1856 yılında İzmir birçok yönü ile değerlendirilmiş ve incelenmiştir. Hazırlanan bu rapora göre İzmir'de 150.000 kişinin yaşadığını ve verdiği bu bilgileri 1849 yılı sayımlarına dayandırıldığını belirtmektedir. Yine George Rolleston'a göre bu sayının 2/3'ünü yani 100.000 kişi kadarını, Rum ve Türkler oluşturmaktaydı.

Tablo 2 -1860 Yılından 20. Yüzyıl Başına Kadar İzmir'in Nüfus Dağılımı

Yıl	Yazar Adı	Türk	Rum	Ermeni	Musevi	Levanten	Toplam
1860	Bibliothek	60000	50000	10000	14000	6000	140000
1861	L'Impartial	42000	28000	7000	14000	28282	123000
1868	Slaars	40000	75000	12000	40000	20000	187000
1870	Cumberbatch	43000	56000	8000	20000	37000	160000
1872	De Scherzer	45000	75000	6000	15000	14000	155000
1875	C.Dudley	80000	90000	-	-	-	200000
1878	John Murray	80000	90000	10000	12000	16000	208000
1884	Elisee Reclus	40000	900000	9000	15000	8000	192000
1885	Demetrius Georgiades	50000	100000	7000	15000	15000	187000
1886	A.Chavet	-	80000	-	10000	20000	220000
1889	Aydın Salnamesi	79288	53086	6810	14909	53455	207548

1890	Holen	5200	620000	12000	23000	16850	210850
1894	Vital Cuinet	96250	57000	7628	16450	52287	229615
1895	Henry Avelot	89000	52000	12000	16000	37000	200000
1900	Paul Lindau	89000	520000	5600	16000	-	-
1902	Paul Lindenberg	52000	108000	-	-	-	200000

Kaynak: Rauf Beyru, **19. Yüzyılda İzmir’de Yaşam**, Literatür yay., İstanbul, s.56

Oluşturulan tablo gezginlerin derlemelerinden oluşturulmuştur. Ayrıca bu tabloyu incelerken yine gezginlerin bilimsel veriler toplamak gibi bir düşünceleri olmadığı bu nedenle de tam olarak doğruları yansıtmadığı da dikkatten kaçmamalıdır. Bu duruma neden olarak kente girişte gayrimüslim unsurların baskın olabileceği gibi, birçok Avrupalının düşüncesinde hakim olan Anadolu ve özellikle Batı Anadolu’nun gayrimüslimlere, Rumlara ait olduğu düşüncesi de mevcut olabilir. Kaldı ki 19.yüzyılda Yunanistan bu görüşü savunmuş ve düşüncelerini gerçekçi kılmak adına Batı Anadolu’ya Rum göçmenler de yerleştirmiştir.

Nüfusa dair bilgileri gezginlerden öğrenebileceğimiz gibi yine salnameler de bir diğer önemli kaynağı teşkil etmektedir. Salnameler gerçeği daha çok yansıtan bilgiler içermeleri nedeniyle daha güvenilir olmaları yönüyle önemlidir.

1886/87 tarihli Aydın Salnamesi’ni incelediğimizde İzmir Sancağında 11 kaza, 26 nahiye, 297 mahalle ve 683 köyü ile 102.441 haneli, 479.543 nüfusun yaşadığı bir yerleşimdir. Bunların 17.556 nüfusu ise gayrimüslimleri içermektedir.⁸⁷

⁸⁷ Abdullah Martal, a.g.e, s.50.

Tablo 3- 1885 yılından 1914 yılına kadar İzmir’de Nüfus

YILLAR	NÜFUS
1885	1.408.387
1897	1.534.229
1906	1.721.287
1914	1.608.742

Kaynak:Zeki Arıkan., ‘‘II.Meşrutiyet Dönemi’nde İzmir’’,**Üç İzmir**,Yapı Kredi yay.İstanbul,1992 s.219

Tablo 3 incelendiğinde nüfus verileri sürekli bir artış halindeyken 1914 yılına gelindiğinde ise belirgin bir düşüşün olduğu söylenebilir. Elbette ki bu durumun temel nedenlerinden birinin bünyesinde barındırdığı yabancı unsurların savaş koşullarından etkilenmesi söz konusu olabilir.

Yalnız bu noktada belirtmek gerekir ki II. Meşrutiyet ile Türkler ile yabancıların yani gayri Müslim unsurların şehir içi konumlarında önemli farklılıklar gözlenmektedir. II. Meşrutiyet Dönemi öncesinde şehrin hakimi adeta yabancı unsurlarmış gibi gözükse de II. Meşrutiyet ile beraber Türklerin daha fazla ön plana çıktığı yeni bir İzmir döneminden söz etmek mümkündür.⁸⁸

⁸⁸ Zeki Arıkan, ‘‘II.Meşrutiyet Dönemi’nde İzmir’’, Üç İzmir,Yapı KrediYay. İstanbul, 1992, s.221.

1.5. Buca'da Yaşayan Halkların Özellikleri

19.yüzyıla kozmopolit yaşam şekliyle damgasına vuran İzmir, bünyesinde barındırdığı halklar nedeniyle farklı kültürel alışkanlıkları bir arada barındırmıştır. Daha önceki bölümde İzmir'in nüfus ve yapısı üzerinde durmuş, dönemde yaşayan farklı halklara dair sayısal verileri incelemiştik. Bu başlık altında ise İzmir'de yaşayan halkları ve kültürlerini tanımak, İzmir'de bıraktıkları izleri değerlendirmeyi uygun gördük. Bu farklı kültürlerin aynı ortamda birbirlerinden etkilenmemesi ya da bu kültürlerin birbirlerine kapalı olarak yaşaması düşünülemez.

Anadolu topraklarında birçok kültürel etkinliğin ilk kez İzmir'de görülmesinin altında yatan temel nedenlerden bir tanesi de bu farklı kültürlerin bir arada yaşamasından doğmaktadır. İzmir, bu yapısı ile bölge yerleşmelerinden fark edilir ölçüde ayrılmaktadır. Birbirinden farklı özellikleri olan değişik halklar İzmir kültürüne değişik motifler oluşturmaktadır. İzmir, bu yönüyle dönem içinde ve dönem sonrasında birçok gezgin ve araştırmacının dikkatini çekmiş, pek çok araştırmaya konu olmuştur. Türkler, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler ve Levantenler İzmir'de kendilerinden pek çok iz bırakarak yaşamışlardır.

Ana konumuz olan "Buca Hipodromu" da farklı kültürlerin ortak noktası olarak doğmuş ve benimsenerek Anadolu'ya yayılmış ve günümüze dek yapısını korumuştur.

1.5.1 Türkler

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren çok dilli, çok dinli, çok milletli bir yapı arz etmiş olmakla birlikte yöneten sınıfı Türk ve Müslümandır. Özellikle Anadolu coğrafyası incelendiğinde farklı birçok etnik kimliğin bir arada yaşadığını görmüş olsak bile, rakamsal veriler incelendiğinde Türklerin daima çoğunlukta olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum geçerliliğini İzmir'de de korumuştur.

İzmir'i ziyaret eden pek çok kişinin anlatımlarına baktığımızda Anadolu'nun diğer yerleşimlerinde olduğu gibi İzmir'de de milletler mahalleler halinde yaşamışlardır. Dönem içerisinde kaleme alınan birçok eserde İzmir'de yaşayan

Türklere ait pek çok bilgi yer almış, Türk insanın karakteri ve yaşam biçimi resmedilmeye çalışılmıştır.

Bu anlatımları incelediğimizde Türklerin ötekileştirildiği, yalnızlaştırılmaya çalışıldığı ya da adeta şehrin bir köşesine itildiği izlenimi uyandırılrsa da durumun böyle olmadığı açıktır.

J.M. Tancoigne İzmir’de yaşayan Türkleri şöyle anlatmaktadır:

*“İzmir, aralarında en az atmış bin Türkün sayılabileceği yüzbinden fazla insanı kapsar. Nüfusun geri kalanı yaklaşık olarak yirmibeş bin Yunanlı, on bin Ermeni ve beşbin Yahudi’den oluşur. Sokakları tamamen kirli ve dardır, Konstantinopolis’teki gibi topraktan, ahşaptan ve güneşte pişirilmiş tuğladan inşa edilmiş evler; yangınlar burada da başkentteki kadar sıktır. İnsan denizden gelirken ilk önce bu büyük ve zengin yerleşim yerinin tüm yayılımını gözünün önünde canlandırmakta zorluk çeker. Türk mahallelerinin önemli bir kısmı rutubetli ve sağlıklı bir havanın solunduğu, deniz seviyesinden alçak bir vadiye kurulmuştur. Ancak çok yüksek bir köşkün tepesinden bakınca manzaranın bütününden zevk alabilirim”.*⁸⁹

Tancoigne’nin yazısını incelediğimizde Türklere karşı aşağılayıcı bir anlatım dikkati çekmekle birlikte, Türklerin şehir içi nüfus oranının yüksek olduğunu ve Türk mahallelerinin bakımsız olmakla birlikte diğer yerleşimlerden ayrıldığını ve şehrin iç kesimlerinde yer aldığını görmekteyiz. Tancoigne anlatımına şöyle devam etmiştir:

*“İzmir Türk’ü fanatik ve her zaman isyana hazır olsa dahi, Avrupalıların kişiliğine ve mallarına saygı göstermeye alışıyor. Sokak fenerleri tarafından aydınlatılan ve polisin ancak dışarıdan müdahale edebildiği Frenk mahallelerinde özellikle gece Müslümanlara pek nadir rastlanır.”*⁹⁰

Burada da yazar her ne kadar küçümseyici tavrından kurtulamasa da Türklerin gayrimüslimlere karşı gösterdiği hoşgörüyü de inkar edememektedir.

Yine bir başka seyahatname de Meksika’da 1864-1867 tarihleri arasında İmparatorluk yapmış olan Avusturya Arşidükü Ferdinand Maximilian’dır. İmparator,

⁸⁹ J.M. Tancoigne, “İzmir’e Yolculuk, Üç İzmir”, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 1992, s.411.

⁹⁰ J.M. Tancoigne, a.g.e. s.413.

1850 yılında çıktığı seyahate dair günü güne notlar almış, gezisi sırasında İzmir’de de bulunmuş ve İzmir’e ait seyahatnamesinde ayrıntılı betimlemelere de yer vermiştir. Bu seyahatname ölümünden bir süre sonra yayınlanmıştır.⁹¹

Maksimilian gezisi sırasında İzmir’e de uğramış ve İzmir’e olan hayranlığını notlarında pek çok kez dile getirmiş, İzmir’i “Şarkın Kraliçesi” olarak tanımlamıştır. Gezisi sırasında İzmirli Türklere dair kullandığı ifadeleri incelersek :

“ Her Türk, ister fakir ister zengin olsun, dikkat çeken bir ağırbaşlılık sergiler. Türk kumaşları, halı ve giyim eşyası satan dükkanlardır. Bunlardan birçoğuna girdik ve Türklerin alışveriş sırasındaki sakin halleri pek hoşumuza gitti. Bu satıcılar alıcıların namuslu olduklarına inanıyorlar. Aksine, Rum tüccarları gayet hareketli ve gevezedirler. Koyu gözleriyle alıcının bütün hareketlerini kurnazca izlerler. ”

Bu ve sonrasındaki ifadelerde Maksimilian Türklere olan hayranlığını devamlı dile getirmiş, Türk insanın karakterinden, adetlerinden, hoşgörü ve misafirperverliğinden devamlı bir şekilde söz etmiştir.

Rolleston ise İzmir’de yaşayan Türkler ile ilgili sayılarının toplam nüfus içinde çoğunlukta olduğu ve 1856 yılında yaklaşık olarak 45.000 kadar olduğunu açıklamakla birlikte, eserin devamında Türklere dair pek çok ayrıntıya yer vermiştir.⁹² Yine zengin Türklerin toplum içerisinde azınlıkta olduğunu vurgulamaktadır. Türk sermayesinin ticaret alanında belli başlı başlıklar altında devam ettiği görülmektedir. Bunlar ise saraciye ve at koşum takımları, yerli kullanım için giyim eşyası, deve çanları, at nal ve mıhları, kilit ve zincir türünden kaba hırdavat ve incir paketlemek için üretilen kutulardır.⁹³

Üretilen bu ürünler arasında at koşumlarının ve atçılığa ait ürünlerin olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte bu durumun dahi atçılığın Türkler arasında ne denli yaygın olduğu üretim araçlarından da anlaşılmaktadır.

Yine ekonomik anlamda düşünüldüğünde ise zengin Türklerin oranının çok düşük olduğu dile getirilmekte ise de bu durum İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla beraber seyrini olumlu yönde değiştirmiştir. Bu durum irdelendiğinde 19.yüzyılda İzmir’de

⁹¹ Ahmet Mehmetefendioglu, “Meksika İmparatoru Maksimilian’ın İzmir İzlenimleri”, Tarih ve Toplum, Şubat, 1992, s.34.

⁹² George Rolleston, a.g.e, s.29.

⁹³ George Rolleston, a.g.e, s.29.

ekonomik ve kültürel anlamda üstünlük gayri müslim ve yabancıların elinde iken, İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla beraber Türklerin eline geçmiştir.⁹⁴ Türkler her türlü ekonomik ve kültürel faaliyetin içinde yer almışlardır.

Yine Buca hipodromunun kuruluşuna baktığımızda at yarışları her ne kadar Türklere has bir gelenek olsa da, İzmir'de Levantenler eliyle modernleştirilmiş ve Levantenlere has bir gelenek gibi sürdürülmüştür. Bu duruma ise sonrasında Refik Evliyazade eliyle son vermiş ve Türklerin de katılımını sağlamıştır.

Buca'da Türklerin yaşadığı kesinlik kazanmış, her geçen gün Türk göçlerinin artarak devam ettiği kayıtlara yansımıştır.1821'de Balkanlardan özellikle de

Yunanistan bölgesinden Türk göçü olmuştur. Ardından en önemli kitlesel göçler 1877-1878 tarihlerinde Bulgaristan'dan ve yine Balkan Savaşları döneminde yaşanmıştır. Türklerin daha çok Buca'nın kuzeyindeki Tıngır Tepe eteklerinde ve Selanik göçmenlerinin oluşturduğu Yaylacık Mahallesi'nde yaşadıkları bilinmektedir.⁹⁵

1.5.2 Rumlar

İncelediğimiz birçok gezginin seyahatnamesinde Rumlar, Türklerden daha kalabalık gösterilerek, İzmir bir Rum kenti gibi lanse edilmek istenmiştir. Aslına bakıldığında ise Rumlar, Anadolu'da da İzmir'de olduğu gibi Türklerden sonra en kalabalık gayrimüslim halktır.

Etimolojik olarak Rum kelimesine bakıldığında birçok açıklaması bulunmaktadır. Örneğin kelime İslam tarihçilerince, Anadolu'ya Roma(Rum) ülkesi ve Konya Sultanı'na "Roma Sultanı" demeye devam etmişlerdir. Yine Selçukluların kullandığı Rumeli ve Rum gibi tabirler, Osmanlı'da da kullanılmıştır. Rum bu anlamıyla Anadolu'da yaşayan Ortodoks cemaati, geniş anlamıyla ise Romalıların ülkesinde yaşayan insanlar için kullanılmaktadır.⁹⁶ Bununla beraber Osmanlı Devleti kendi halkı içerisindeki Rumlar ile Yunanlıları iki ayrı millet olarak görmekteydi.⁹⁷

⁹⁴ Zeki Arıkan, **a.g.m**, s.221.

⁹⁵ www.bucabel.gov.tr/30.06.2012.

⁹⁶ Bülent Şenocak, **ag.e**, s.181.

⁹⁷ Bülent Şenocak, **a.g.e**, s.180.

Birçok kaynağın ya da ideolojilerin aksine ifade edilmelidir ki Rumlar, Türklerin egemenliklerinde oldukları kadar hiçbir millet ve devletin gölgesinde Osmanlı ya da Türklerin kanatları altındaki dillerini, dinlerini ve kültürlerini yaşamalarındaki özgürlüğü bulamamışlardır.⁹⁸

Buca ve İzmir’de yaşayan Rumlara baktığımızda ise büyük çoğunluğu Osmanlı uyruğunda, çok azı Yunanistan uyruğunda ve Yunan hukukuna tabi olmakla beraber diğer kısmı yani 2000-3000 kişilik bir grup ise Britanya’ya, Britanya konsolosluğuna bağlı olmakla birlikte İyonya yasalarıyla yönetilmektedirler.⁹⁹

Tablo 4- 19.yüzyıl sonları ile 20.yüzyıl başlarında İzmir Rumlarına Ait Başlıca Ticarethanelere Dair Tabelaları

YERGIOS B. VERTURATOS İzmir(paralel no:109) UN TÛCCARLARI İTHALAT- İHRACAT	UN TİCARET MAĞAZASI Ali Paşa Meydanı No:21-23-25 İZMİR İTHALAT- İHRACAT
EVSTRATİOS PAPUCAKİS VE ORT. Ticarethanenin Kuruluşu:1908 Peynir, Tereyağı, tüccarlara mal tedariki İthalat-İhracat Arayyan Çarşısı-İzmir	KARAKOSTAS KARDEŞLER Tüccarlar Ticarethanenin Kuruluşu:1892 Salamura ürünler, peynir ve tereyağı Arayyan Çarşısı No:28-30 İzmir
A.ATHANASİOS VE OĞULLARI İZMİR Eski Keresteciler No:48 Kuruluş:1908 Koloni Malları Tüccarları Kuru Üzüm-İncir	G.VEN ÇAKLAS TÛCCARLAR İTHALAT- İHRACAT Zeytin, Sabunlar, Girit Şarapları Tedarik Temsilcilikler İzmir-Prisim Han No:7

⁹⁸ Onur Gülsün Vere, **Mütarekeden İlgale İzmir’de Rumlar**, DEU, Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.4.

⁹⁹ George Rolleston, **a.g.e**, s.36.

İTHALAT-İHRACAT	
APERGİS KARDEŞLER Mamul Deri İthalatıTüccarları Deri Ve Her Tür Ayakkabı Malzemeleri Deposu İzmir-Gerenio No:24	İRENEOS SPİRUPULUS Kestane Pazarı No:29-31-33 İTHALAT-İHRACAT TEMSİLCİLİKLER- İZMİR

Kaynak:Engin Berber,İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden işgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü,Akademik Kitabevi,İzmir,1998

İzmir'in Ticari varlığında üstünlüğü Yunanlılar ve Rumlar ellerinde tutmaktadır. Bununla birlikte denizcilik faaliyetlerinde de ön sırada gelmektedirler.¹⁰⁰

İzmir'de yaşayan Rumların ekonomik faaliyetlerine baktığımızda ise hemen hemen tüm işlerde Rumları görmek mümkündür. Yalnız burada belirtmemiz gerekir ki, mesleğinde çok başarılı Rum avukat, tacir ve doktorlar görmek mümkündür.¹⁰¹

İzmir'de Rumlar ile Levantenlerin yaptığı birçok evlilik neticesinde Rumlar ile Levantenler birbirlerine karıştırılmaktadır. Rumlar yaşadıkları İzmir şehrinin kültüründe izler bırakarak çoğunluğu 1922'de Yunan askerleri ile birlikte şehri terk etmişlerdir. Yine de bugün dünyaca ünlü birçok yazar, şair ve bilim insanı Rum, İzmir doğumludur.

Buca içerisinde nüfusun önemli bir bölümünü Rumlar oluşturmaktaydı. Yine Rum nüfusun Buca'ya, yaşanan bazı siyasi olayların ardından göçler yoluyla geldiği görülmektedir.1770 yılında yaşanan Mora'daki Orlof isyanından kaçarak Anadolu'ya gelen 60.000 kadar Rum'un daha çok Buca'yı tercih ettiği kaydedilmiştir. Yine

¹⁰⁰ Engin Berber, İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden işgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü, Akademik Kitabevi, İzmir, 1998, s.3.

¹⁰¹ George Rolleston, a.g.e., s.37.

1826-1827 de yaşanan ikinci bir toplu göç hareketi İbrahim Paşa'nın Mora çıkan isyanı bastırmasının ardından yaşanmıştır.¹⁰²

1.5.3 Yahudiler

İzmir'de sayıları günden güne azalan Yahudiler ya da başka bir isimlendirmeyeyle Museviler, İspanya ve Portekiz'den kendilerine uygulanan zulüm ve baskıdan kaçarak 1492'den itibaren Osmanlı Devleti'ne sığınmışlar ve Seferad Yahudileri olarak isimlendirilmişlerdir.¹⁰³

İslam hukukunun etkin bir şekilde kendini gösterdiği Osmanlı Devleti'nde de gayrimüslimlerle Müslümanlar arasındaki ilişki İslam esaslarınca devam ettirilmiştir. Bu bağlamda Medine Sözleşmesi olarak bilinen metin dikkate alındığında ise gayrimüslimlerin zorla İslamlaştırılamayacağı açıkça ifade edilmiştir. Yine bu metin daha çok Yahudiler ile Müslümanlar arasında vukuu bulmuş ve 25. Maddesinden sonraki bölümlerde birçok Yahudi kabilesi zikredildikten sonra “*Yahudilerin dinleri kendilerine, Müslümanların dinleri de kendilerinedir. Buna Yahudilerin hem kendileri, hem de ileri gelenleri dahildir.*” ifadesiyle inançlarında özgür oldukları açıkça dile getirilmiştir.¹⁰⁴

Bülent Şenocak'ın aktarımıyla Melih Gürsoy'un ifadeleri ise:

“*İspanya ' dan göç eden Yahudiler'in büyük bir kısmı, şehzadelerin şehri kabul edildiği için vergiden muaf Manisa'da daha kalabalık bir kısmı da yine vergiden muaf olan Selanik'te yerleşmiş ve tekstil, pamuklu- yünlü dokuma konularıyla hayatlarını kazanıyorlardı.1600'den sonra İngiltere'nin evvela Türk pamuğunu, sonra ipliğini yüksek fiyat vererek çekmesi bu vatandaşlarımızı hammaddesiz bırakmış ve diğer Türk tekstil ustaları ile beraber bunlar da Avrupalı tüccarların doldurduğu İzmir'e göç ederek buraya yerleşmişler ve ithalat ihracat işlerinde*

¹⁰² www.bucabel.gov.tr/30.06.2012.

¹⁰³ Bülent Şenocak, a.g.e, s.197.

¹⁰⁴ Dr.A.İhsan Karataş, *Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Toplum Hayatı*, Gökkuş yay., İstanbul, 2009, s.115.

*komisyonculuk yapmaya, Avrupa şirketlerinin elemanları olarak çalışmaya başlamışlardı.*¹⁰⁵

Yahudilerin eğlence dünyalarına baktığımızda ise Yahudilerin sık sık, birçok ortak alanda Müslüman Türkler ile bira araya geldikleri gözlenmektedir. Yine Buca Hipodromu'nun kurucuları arasında da Yahudi kökenli kişiler yer almaktadır.¹⁰⁶

Burada belirtmek gerekir ki gayrimüslim sınıf içerisinde vergilendirme ve diğer pek çok alanda Yahudiler Müslümanlara çok yakındır. Bu durum hemen hemen tüm kaynaklara benzer şekilde geçmiştir.

İzmir Yahudilerinin dillerine baktığımızda ise Türkçe ve İspanyolca karışımı bir dil kullandıklarını görmekteyiz. Eğitim durumları ise çok iyi durumda değildir. Okuma yazma seviyeleri Türklerden daha düşüktür.¹⁰⁷

1.5.4 Ermeniler

İzmir'de yaşamış Ermeniler hakkında birçok spekülative bilgi olmakla birlikte, diğer azınlık gruplara kıyasla İzmirli Ermenilere ilişkin daha az bilgi bulunmaktadır. Bunun nedenlerinden bir tanesi ise İzmir yangını sırasında Ermeni mahallesinde çıkan yangındır.¹⁰⁸

Yalnız unutulmamalıdır ki azınlıklar içerisinde Ermeniler, Osmanlı'dan daha önceki tarihlerden itibaren Türklerle birlikte yaşamışlar, Selçuklu Devleti Dönemi'nde sadık uyruk içerisinde yer almışlar ve kurulduğu günden itibaren Osmanlı Devleti içerisinde bir azınlık grup halinde var olmuşlardır. Osmanlı Dönemi öncesinden itibaren Türklerle bir arada yaşayan Ermeniler doğal olarak Türk kültüründen en çok etkilenen azınlık gruplar içerisinde daima üst sıralarda olmuşlardır.

¹⁰⁵Bülent Şenocak, *a.g.e*, s.202.

¹⁰⁶Siren Bora, *İzmir Yahudileri 1908-1923*, Gözlem Gazatecilik ve Yayın A.Ş., s.184.

¹⁰⁷George Rolleston, *a.g.e*, s.45.

¹⁰⁸Bülent Şenocak, *a.g.e*, s.191.

Fakat Ermenilerin siyasi bir politika haline geldiği dönem ise 1887-1878 Osmanlı- Rus Savaşı sonrası dönemdir.¹⁰⁹

İzmir'e çok eski tarihlerde yerleşmiş 10.000 kadar Ermeni vardır. İzmir'de yaşayan Ermenilere baktığımızda bunlar iyi eğitilmiş ve varlıklı kişilerdir. Nüfusun içinde çok az yoksul Ermeni vardır. Ermeni mahalleleri temizliği ve gösterişli evleri ile diğer mahallelerden daima ayrılmışlardır. Osmanlı içerisinde varlıklı Ermeniler daha çok bankacılık sektörünün içerisinde var olmuşlardır.¹¹⁰

Ermeniler, dini yönden ise kendi ulusal kiliselerine bağlıdır.¹¹¹

Araştırmacıların “ Mozaik Teorisi ” sistem içerisinde azınlıklar; kültürel, ekonomik ve sosyal hayatta serbesttiler, siyasi hayata katılmalarını engelleyen faktörler ise 19.yüzyıl itibariyle ortadan kaldırılmıştır.¹¹²

Eğer Osmanlı İmparatorluğu, halklarına bu kadar liberal haklar tanımasaydı, bünyesinde var olan uluslar bu denli kısa sürede kendi devletlerini kuramazlardı. Bunlardan bir tanesi de Ermenilerdir.

1.5.5 Levantenler

İzmir'de yaşayan Levantenler şehrin birçok alanında olduğu gibi kültürel ve sportif alanlarda da öncülük etmişlerdir. Araştırmalarımızda İzmir kentine hipodromun kurulmasında öncülük ettiklerini ve at yarışlarını modern bir zemine oturttuklarını söylemek mümkündür. Açıkladığımız tüm bu nedenlerden dolayı tezimizde diğer halklarda olduğu gibi Levantenlere de ayrı bir başlık ayırmamız gerektiğini uygun gördük.

Tam anlamıyla Avrupalı olamayan fakat kültürleri, yaşam tarzları, gelenek-görenekleri ve ticari faaliyetleri ile de Osmanlı içerisinde yaşayan diğer gayri Müslim unsurlardan hissedilir derecede ayrılan ‘levantenler’ kimlerdi? Ayrı bir millet mi, yoksa ayrı bir kültür mü? Tezimizin bu bölümünde bu sorulara yanıt arayacağız.

¹⁰⁹ Bülent Şenocak, *a.g.e.*, s.193.

¹¹⁰ George Rolleston, *a.g.e.*, s.46.

¹¹¹ George Rolleston, *a.g.e.*, s.47.

¹¹² Prof.Dr. Mim Kemal Öke, *Ermeni Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.315.

‘‘Levant’’ sözcüğünden türetilen ‘‘ Levanten’’ kavramı Fransızcaya 1575’de geçmiştir. ‘‘ Levant’’ ise Fransızca ‘Lever’(doğmak) ‘den gelir ve Avrupalılarca, Doğu Akdeniz kıyıları anlamında kullanılmıştır.¹¹³

Levantenlerin soy ağacı araştırıldığında ise belirgin bir şekilde bugünün Avrupalısını gururlandıracak, pek çok Avrupa şehri ve Bizans’tan gelen insanların birleştiği bir ağacı oluşturmaktadır. Üstelik Türkiye Cumhuriyeti’nin bu ağaca katkısı şüphesiz ki büyüktür.¹¹⁴

Levantenliğin tanımını araştırmaya devam ettiğimizde ise Yakındoğu’da, daha çok ise İstanbul’da özellikle Avrupalı kolonilerin varlığı Osmanlı Dönemi öncesinden daha eski tarihlere dayanmaktadır. Osmanlı Dönemine geldiğimizde ise Avrupalı nüfusun günden güne arttığı gözlenmektedir. İtalyanların ardından Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar, Avusturyalılar, Polonyalılar ve diğer Avrupalılar da Osmanlı sınırları içerisinde yerlerini almışlardır. Siyasi ve ekonomik nedenler ardından kapitülasyonlar Osmanlı sınırları içerisinde olmayı cazip kılmıştır. Osmanlı içerisine yerleşen bu Avrupalılar ise Levanten olarak adlandırılmışlardır.

Bu noktada Levantenlik yaratılmış bir kimliktir. Avrupalılarla her yönüyle aynı kökenden gelmiş bu kişiler, kendi ülkelerine değil de Yakındoğu’ya yerleşmişler ise Levanten olarak adlandırılmışlardır. Yerleştikleri topraklarda Avrupalı kimliklerinin temelinde yeni vatanlarının kültüründen etkilenecek bir dönüşüme uğramışlardır. Sonrasında ise yerel Hristiyanların da bu kimliğin koruması altına girme yolunda çaba sarf ettiklerini de görmekteyiz.¹¹⁵ Feyyaz ERPİ gibi bu konuda çalışmalar yapan kişilerde bu noktaya önemle değinmiştir. Örneğin ERPİ iki farklı Levanten tanımından söz eder. Birinci tanıda ‘‘*Düveli Muazzama uyruklu, etkin ekonomik ve siyasal güce sahip ‘patron’ durumundaki kişi ve aileleri kapsar.* İkinci tanımında ise ‘‘*yerel halktan, melez ve etnik kökenli kişiler*’’ yer almaktadır.¹¹⁶

Levantenler üzerinde çalışmaları olan Dr. Albrecht Wirt ise Levantenler ile ilgili:

¹¹³ Şerife Yorulmaz, a.g.t, s.1.

¹¹⁴ Edhem Elden, ‘‘Levanten Kelimesi Üzerine’’, Avrupalı mı Levanten mi?, Bağlam Yayınları, İstanbul, (T.Y), s.53.

¹¹⁵ Arus Yumul, ‘‘Melez Kimlikler’’, Avrupalı mı Levanten mi?, Bağlam Yayınları, İstanbul, (T.Y), s.40.

¹¹⁶ Arus Yumul, a.g.m, s.41.

‘‘Levantenler, genellikle İstanbul’da ve diğer büyük liman şehirlerinde yaşamaktadır; Levantenleri Türkiye’nin zencileri olarak kabul etmek pek yanlış olmaz. Bu insanlar bir zamanlar bu topraklara yerleşen Venedikli ve Cenevizlilerin soyundan gelmektedirler; fakat içinde bulunduğumuz zaman diliminde Levanten adı, Levant’ta Ermeni ve Rum kızlarla evlilik yapan Avrupalıların soyuna da verilmektedir. Levantenler, akıllı ve yeteneklidir; genel olarak birden fazla dil konuşurlar; genellikle derin bir eğitimden ve temel moral değerlerden yoksundurlar. Büyük burunluluk, kendini beğenmişlik, bencillik ve kendilerini –her ne kadar dünyayı algılayışları tamamen Doğulu olsa da- Avrupalı olarak lanse etmeleri temel özellikleridir. En son Paris modası olan giyimleriyle bilgi yoksulluklarını örtmek ister gibidirler. Her hangi bir çıkar beklentisi içinde oldukları insanlara her türlü dalkavukluğu yaparlar, fakat kendilerinden alt tabakada olanlara burunlarından kıl aldırırmazlar.

Levanten kadınlar genel olarak tutucu, miskin, cilveli ve temizlik düşkünüdür; buna karşılık çocuklarına verebileceği çok büyük sevgisi vardır. Bir İtalyan sözü olan, ‘Eğer kendini mahvetmek istiyorsan, bir Levanten kıızıyla evlen!’ sözü tamamiyle gerçeği yansıtmaktadır. Elbette Levantenler arasında da bu değerlendirmenin dışında kalan insanlar vardır. Bu söz elbette ki 14. Yy.’a kadar bu coğrafyada yaşayan Levantenler için geçerli değildir; bu söz daha çok 19.yy.’ın başlarında ortaya çıkan Levanten tipi için geçerlidir.’¹¹⁷

Yukarıdaki açıklamalara baktığımızda da Levantenlere ilişkin önemli detaylara yer verilmiştir. Levantenler genellikle İstanbul, İzmir gibi büyük liman şehirlerinde yaşarlar. Doğu kökenli gayrimüslimlerle evlenmeleri genellikle köklerini sağlamlaştırma ya da Anadolu’ya bağlanma arzularından kaynaklanıyor olması muhtemeldir. Bununla birlikte genellikle dış ticaret yapmalarına paralel olarak birçok dil bilmekle birlikte zarafetlerini dış görünümlerine de yansıtmışlardır.

Levanten tanımı üzerinde kısaca durduktan sonra Osmanlı bakış açısında değerlendirdiğimizde ise; mezhep birliği açısından bakıldığında önceleri genellikle Latin ve Katolik olan bu kişiler arasına sonrasında Protestan gibi mezheplerden olanların da katıldığını görmekteyiz. Osmanlı millet sistemi içerisinde mezheplere

¹¹⁷ İlhan Pınar, “Levant, Levanten ve Levantenlik”, Avrupalı mı Levanten mi?, Bağlam Yayınları, İstanbul, (T.Y), s.37.

göre sınıflama yapıldığının da bu noktada belirtilmesinin faydası olacaktır. Yine çoğu Bizans asıllı olan Fener Patrikhanesi'ne bağlı olan Hristiyan Ortodokslar, Osmanlı millet anlayışı çerçevesinde Doğulular tarafından yani Rum ve Avrupalılarca Grek olarak adlandırılmışlardır. Yine bir başka Osmanlı millet tasnifi içerisinde Rum, Ermeni, Musevi gibi sınıflamalara da sıkça rastlanmaktadır. Burada Levantenler ise bu sınıflamaların dışında kalarak, yabancı reayadan oldukları vurgulanarak "Yabancı" kimliği taşımışlardır.¹¹⁸

Levantenlerin şehirden ayrılışları ise değişen sosyal, ekonomik ve siyasi hayatla birlikte Levantenleri de derinden etkilemiştir ve bölgeyi 20.yüzyıldan itibaren terk etmeye başladıkları görülmektedir. Yine 1930'lu yıllara ait bölgede ihracat yapan şirketlere ait kayıtlarda Whittall, Aliotti, Paterson, Pagy, Balladour, Giraud, Forbes isimlerin varlığı, bahsedilen tarihlerde halen İzmir'de yaşadıklarının önemli bir işaretidir. Levanten ailelerin kenti terk edişi daha çok 1940 ve 1970'li yıllarda sıklık kazanmış olsa da nüfuslarının azalmasıyla şehrin geçmişine dair önemli simgeler halini almayı başarmışlardır.¹¹⁹

1.5.6.Buca'da Yaşayan Levantenlerin Sosyal ve Spor Yaşamına Katkıları

Tezimizin birçok noktasında da belirttiğimiz gibi Levantenler, İzmir'de yaşadıkları süre müddetince kentin sosyal, siyasi, ekonomi ve eğlence hayatında bugün bile izlerini gözlemlediğimiz köklü değişiklere neden olmuşlardır. Ana vatanlarından getirdikleri kültür ile Anadolu kültürü arasında yeni bir sentez oluşturarak bu topraklara özgü yeni bir kültür "Levanten kültürü"nü oluşturmuşlardır.

19.yüzyılın ikinci yarısından sonra Levantenlerin, sosyal hayatın birçok kesitinde olduğu gibi, spor alanında da toplumu yönlendiren, beğeni ve alışkanlıklarını topluma yayan bir tutum izledikleri gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda golf, futbol, at yarışları, atletizm gibi spor dalları Levantenlerin desteği ile gerçekleşmişti. Başta Whithall, Rees, Forbes ve Giraud aileleri at

¹¹⁸ Alex Baltazzi, "Levantenler ve Levantezim", Avrupalı mı Levanten mi?, Bağlam Yayınları, İstanbul, (T.Y), s.51

¹¹⁹ Şerife Yorulmaz, a.g.t, s.64.

yarışlarının düzenlenmesinde ve katılımın genişlemesi konusunda sadece İzmir toplumuna değil, diğer Levantenlere de öncülük etmişlerdir. Yine Levantenler 1867'den itibaren spor faaliyetleri için geniş araziler satın almaya başlamışlar böylelikle Buca örneğinde olduğu gibi banliyölerin ikincil konut olmaktan çıkarp ana yaşam merkezlerine dönüşmelerini sağlamışlardır. Levantenler, sadece at yarışlarının başlamasına değil, 1890'da futbol, 1892'de atletizm yarışları, 1892'de yelken ve bisiklet yarışlarının düzenlenmesini sağlamışlardır. Yine belirtmemiz gerekir ki bu yarışların pek çoğu ilk kez İzmir'de düzenlenmiştir.¹²⁰

Levantenlerin öncülüğünde gelişen bir başka toplumsal olgu da spordur. Özellikle geniş golf alanları bulunan yerleşim merkezinde, 1880'lerde Bornovalı M.Jan Babtist Giraud'un himayesinde İngiliz Spor Kulübü kurulmuş, bu kulübe bağlı golf ve tenis alanları uzun zaman bölge halkına hizmet etmiştir. Modern at yarışlarında olduğu gibi, Türkiye'de ilk futbol maçıının İzmir'de gerçekleştiği bilinmektedir. Yine 1890'da ilk geniş çaplı atletizm müsabakası Levantenlerin desteği ile Bornova'da gerçekleşmiştir.1905 Aydın il yılığına ait veriler incelendiğinde,1900 yılında istasyon binasının çevresindeki bir yerleşimdeki muhtemelen Whithaller'e ait olduğu düşünölen yerde ilk kez jimnastik müsabakaları düzenlenmiştir. Bunların yanı sıra ilk futbol müsabakaları da yine İzmir'de Bornova'da düzenlenmiştir.¹²¹

Yine Kurtuluş Savaşı zamanında Steinbüchel Köşkü zaman zaman Mustafa Kemal tarafından ziyaret edilmiştir.¹²²

Daha önce de belirttiğimiz gibi, 19. yüzyılda Levanten toplumu içerisinde Protestanlar öndedir. Dönem içerisinde İzmir'de bulunan üç Protestan kilisesinden birinin Bornova'da bulunması, Protestanların bölge içerisindeki gücünü göstermektedir. Bu kilisenin tarihine baktığımızda St. Maria Magdalena, muhafazar bir Protestan ve İngiliz milliyetçisi olan, Charlton Whithall tarafından 1837'de yaptırılmış ayrıca kilisede görevlendirilecek rahibeleri yetiştirmek üzere bir de Rahibe okulu yaptırmıştır.¹²³

¹²⁰ Şerife Yorulmaz, a.g.t, s. 166 ve 170.

¹²¹ Filiz Çolak, a.g.t, s.65.

¹²² Filiz Çolak, a.g.t, s.87.

¹²³ Şerife Yorulmaz, a.g.t, s.169.

2.1.BUCA HİPODROMUNUN KURUCULARI

Osmanlı döneminde Anadolu'da modern at yarışlarının başlamasına vesile olan Levantenler, yaşadıkları dönemde Osmanlı kültürü içerisinde yer edinmişler ayrıca kendi kültürleri ile Osmanlı kültürü arasında güzel bir sentez oluşturabilmişlerdir. Bu nokta itibariyle ‘‘Buca Hipodromu’’güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Atçılık gerek Osmanlı gerekse Osmanlı öncesi dönemde Türk kültürünün ana motiflerinden biri iken, Levantenlerin girişimleri ve katkıları ile İzmir’de Buca Hipodromu kurulmuş ve at yarışları modern bir zemine oturtulmuştur.

Yine Buca Hipodromu’nun kuruluş heyecanına tanık olabilmek için bu aileleri tanımak yerinde olacaktır.

2.1.Giraudlar

Giraud ailesi İzmir’e yerleşen Levantenlerin arasında yer almakta olup gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet Dönemi’nde atçılığa gönül vermiş, Türk atçılığının gelişimine önemli katkıları olmuş olan ailelerin başında gelmektedir.

Yazar Soner Yalçın, Efendi isimli araştırma eserinde Evliyazade ailesi ile Levantenlerin ilişkilerine ışık tutarken bu aile hakkında da bilgi vermiştir.

Yalçın, Giraud’lar ile ilgili olarak :

‘‘Evliyazade Mehmet Efendi’nin iş ortağı olan J.J.Frederick Giraud’un dedesinin babası Jean Babtiste Giraud 4 ağustos 1742’de Fransa’da Nice yakınlarındaki Antibes’te doğdu.

İddialara göre 1789’da Fransız ihtilalinden kaçarak İzmir’e geldi. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, Fransa’nın içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal koşullar, ülkede büyük mali bunalımların doğmasına neden oldu. Halk yığınları, yoksulluk çekerken, başta ticaret burjuvazisi olmak üzere tüccarlara yeni büyük vergiler getirildi.

Giraud, İzmir'e gelip yerleşince hemen şirket kurması onun ne Kilise'yle ne de aristokrat sınıfla bir ilgisinin olmadığını gösteriyor. Çünkü onlar ticaretle ilgili değillerdi. Sonuçta büyük ihtimalle Fransa'nın o dönemdeki iktisadi ve toplumsal yapısındaki kargaşalık yüzünden İzmir'e gelmişti. ' J.B Giraud and Co. 'adında bir firma kuran J.B Giraud, kısa sürede İzmir'in itibarı en yüksek tüccarlarından biri oldu.

Üç çocuğu vardı: Magdaleine Blanche Victorie, Alexandre Jean Baptiste ve Frederic.

Frederic sessiz ve ağırbaşlı biriydi. Fazla kabiliyetli sayılmazdı.İzmir'de büyük bir oteli olan Gion ailesinin kızı Maria'yla evlendi.İki çocukları oldu: Jean Baptiste ve Helene Elisabeth.

Evliyazade Mehmet Efendi'nin iş ortağı olan J.J.Frederic, Jean Baptiste Giraud'un oğluydu. Annesi soylu bir Fransız aileye mensuptu: Kont Jacques Hochepled'nin kızı Anne Marie de Hochepled.

Giraud'lar da soylu isim çoktu: İzmir'e ilk gelen büyükbaba Jean Baptiste Giraud'un eşi Helene Tricon, Venedik Konsolosu Louis Cortazzi'nin kızıydı.

Evliyazade Mehmet Efendi'nin iş ortağı J.J.Frederic'in kuzeni Helene, Rusya Konsolosu Jaba'yla evlenmişti.

J.J.Frederic'in halası Helene Elizabeth' de Kont Jacques Hochepled'in oğlu Kont Edmond'la evlenmişti.¹²⁴

Bu noktaya kadar Soner Yalçın, Giraudlar'ın İzmir'e gelme nedenleri ve aile fertleri hakkında detaylı bilgiler vermiştir. İzmir'e ilk gelen aile üyesi Jean Babtiste Giraud adında bir Fransız asıllı Levantendir. O da diğer Levantenler gibi bu liman şehrine, İzmir'e, ticaret yapma ve zengin olma umuduyla gelmiş ve bu hayallerini kısa sürede gerçekleştirerek kısa zamanda büyük tüccarlar arasında yer edinmeyi bilmiştir.

Kitabın devamında Yalçın:

'Gelelim Evliyazadeler ile Giraudların iş ortaklığına...

¹²⁴ Soner Yalçın, "Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı", Doğan Kitapçılık A.Ş, 72.baskı, 2007, S.32.

Evliyazade Mehmet Efendi, İzmir çevresinde topladığı çekirdeksiz ve razakı üzümleri ve Aydın'daki yerli üreticiden aldığı incirleri Giraudlara satardı. Giraudlar bunları dönemin son sistemi makinalardan geçirip, özel kutu ve torbalara koyarak Avrupa ve Amerika'ya ihraç ederlerdi.

Giraud Ailesi ayrıca pamuk işiyle de ilgiliydi.

Bunun nedeni akraba oldukları İzmir'in bir diğer Levanten ailesi Whithallerdi...'¹²⁵

Giraud ailesinin üzüm ve incir ticareti yapmaları da atçılık anlamında önemli bir detaydır. Özellikle 19.yüzyılda atların en önemli besin maddelerinin başında üzüm gelmektedir. Bu nedenle 19.yüzyılda Buca Hipodromu'nda at sahibi olanların çoğunluğunun üzüm ticareti ile ilgileniyor olması tesadüfi değildir.

Giraud ailesi, Türk atçılık tarihinin önemli isimleri arasında yer almaktadır. Bu aile sadece Osmanlı Dönemi'nde Buca Hipodromu'nun kurulmasında değil, Cumhuriyet Dönemi'nde de atçılığı ve yarışçılığı üst noktalara taşıma adına önemli görevler üstlenmiş isimler arasında yer almışlardır.

Giraudlar, İzmir'de Osmanlı Dönemi'nde sadece atçılık ile ilgilenmemişler daha birçok sportif faaliyetin başlamasına öncülük etmişlerdir. Bunlar arasında 1880'lerde Bornovalı M.Jan Babtist Giraud'un himayesinde İngiliz Spor Kulübü kurulmuş, bu kulübe bağlı golf ve tenis alanları uzun zaman bölge halkına hizmet etmiştir.¹²⁶

1903 yılında İzmir Bornova'da dünyaya gelen torun William Giraud, 1946 yılında Buca'da hipodromun karşısına inşa ettirdiği Cennet Harası ve Fransa'dan getirdiği dört kısrak ile yetiştiriciliğe başlamış, 1950 yılında kurulan Türkiye Jokey Kulübü'ne 1951 yılında üye olmuştur. Yine 10 Temmuz 1953 yılında çıkan 6132 sayılı at yarışları hakkında kanunun ardından İzmir'de at yarışları William Giraud'un kontrolünde yapılmıştır.

Ailenin, Cumhuriyet Dönemi'nde kazandığı kupa ve yarışlar anılmaya değer ve takdire şayandır. 7 kere Gazi Koşusu, 6 kez Cumhurbaşkanlığı Kupası, 3 kere Başbakanlık Kupası, 7 kere Çaldıran Koşusu, 4 kere Erkek Tay deneme, 3 kere

¹²⁵ Soner Yalçın, a.g.e, s.35.

¹²⁶ Şerife Yorulmaz, a.g.t, s.167.

Kısrak ve 2 kere de TJK Kupası kazanan William Giraud 1980 yılında vefat etmiştir. Onun anısına 1981 yılından itibaren kupalı koşu düzenlenmektedir.¹²⁷

2.2. Whittall Ailesi

İzmir'in en güçlü ailelerinin başında gelen Whithall ailesi, İzmir'in tüm iplerini elinde toplamayı başarmıştır. İzmir'in en güçlü Levanten ailelerinin başında olan Whithaller, ekonomi, siyasi, sosyal ve sportif faaliyetlerin öncüsü olmuşlardır. İzmir'de yaşayan Levantenler sadece ekonomik hayatta değil, politikada da söz sahibi kişilerdi. Bu nedenle İzmir'i önemli kişilerin ziyaret etmesini de sağlamışlardır. 1833 yılında Whithaller'i Yunan Kralı Otto, 1850 yılında Sultan Abdülmecit ve 1862'de ise Sultan Abdülaziz'i Bornova'daki köşklerinde konuk etmişlerdi.¹²⁸

Bu misyonları ile İzmir'in atçılık tarihinde de önemli rol oynamışlardır.

Soner Yalçın, Efendi isimli eserinde Whithaller'e şöyle değinmiştir:

'Charlton Whittall, Breed and Co. Firmasının elemanı olarak İzmir'e, 1809 yılında on sekiz yaşındayken geldi.

100 pound maaşı vardı! Ancak ticarete çok yatkındı. İki yıl sonra kendi şirketi 'C. Whittall and Co.'yu kurdu.

Beş yıl sonra, büyükbaba Jean Baptiste Giraud'un kızı Magdaleine Blanche Victorie Giraud'un kızı Magdaleine Blanche Victorie Giraud'yla evlendi.

Fransız Protestanlar, yerleştikleri Bornova'yı Fransız köyü yapmışlardı.

Fransızca konuşulan Bornova, Whittall ailesi yerleştikten sonra İngiliz semtine dönüştü. Whittaller zamanla Bornova'yı büyütüp genişlettiler.

Özellikle yabancılara gayrimenkul edinme hakkını veren 1856'daki Islahat Fermanı'ndan sonra Whittaller tarafından pek çok ev ve 1857 yılında bir de aile kilisesi yaptırıldı.

¹²⁷ Tjk'nın sesi ,Mart, sayı:128, 2001, s.15.

¹²⁸ Filiz Çolak, a.g.t, s.78.

İncelediğimiz satırlarda Yalçın, Charlton Whittall hakkında İzmir'e geliş nedeni, evlilik yoluyla kurduğu güçlü akrabalıklar hakkında bilgi vermiştir. Yalnız belirtmemiz gerekir ki Bay Whittall çok dindardır. Bu nedenle de Bornova'da kilise ve rahibe okulu inşa ettirdiği kayıtlar arasında yer almaktadır.

Soner Yalçın'ı okumaya devam ettiğimizde:

"Whittall ailesinin Osmanlı ekonomisindeki yerini anlamak için bir örnek yeterli olacaktır: Osmanlı Sultanı Abdülaziz 1863'te İzmir'e geldiğinde Whittall'lerin evinde ağırlandı."

İşte bu örnek dahi Whittall'lerin İzmir ve Osmanlıdaki yerini anlamamız bakımından önemlidir. İzmir'i ziyaret eden tüm padişahlar, Whittall'lerin köşkünde konuk edilmiştir. Çünkü Whittaller, İzmir'in her yönüyle en güçlü Levanten ailesidir.

Charlton Whittall'ın ticari yaşamı da ilginç ve incelemeye değerdir:

"Peki İzmir'e 100 paund kazanmak için gelen Charlton Whittall nasıl zengin olmuştu?"

Charlton Whittall, 1811'de ilk şirketi "C. Whittall and Co."yu kurup kısa zamanda kendini İzmir piyasasına kabul ettirdi ve 13 Şubat 1812'de, İzmir'deki

İngiliz tüccarların katılmak için çok uğraş verdikleri,"Levant Co." Üyeliğine kabul edildi.

Nedir bu "Levant Co."?

İzmir'deki İngiliz tüccarların kurduğu bir şirketin adıydı "Levant Co."

Bu anonim şirket kurulmadan önce, İzmir'den İngiltere'ye gidecek tüm malları Venedik gemileri taşıyordu. Ancak, 1793'te Fransa İngiltere'ye savaş açınca Akdeniz'deki korsanlık hareketleri çok artmıştı. Dönemin korsanları Venedik gemilerini arka arkaya batırınca, Venedikli tüccarlar İngiliz mallarını taşımamaya karar verdi. Bunun üzerine İzmir'deki tüccarlar "Levant Co." Şirketini kurdular. Üye sayısı bir ara sekiz yüzü buldu. Yirmi dört gemiden oluşan bir ticari filoları vardı. İzmir'in İngiltere konsolosunu onlar atıyor, konsolosun maaşını onlar veriyordu!

Akdeniz’de güvenlik sağlanınca ‘Levant Co.’1825 yılında feshedildi. Onun yerini İngiliz şirketleri aldı.

Bunların en büyüğü ‘C. Whittall and Co.’ şirketiymiş!’¹²⁹

1811 yılında İzmir’de ilk şirketini kuran Carlton Whittall, kısa zamanda bölgenin hakim güçleri arasında yerini almayı başarmıştır.

Whittall ailesi kentin sadece ekonomi ve siyasi gücü değil, sanat ve spor gibi sosyal hayatın da öncüleri arasında olmayı başarmış bir ailedir. Bu yönleri ile de Buca Hipodromu’nun kurulmasında katkısı olan nadir aileler arasında yer edinebilmişlerdir.

İzmir’de Buca Hipodromu’nun kurulmasına öncülük eden nadir kişi ve aileler ile ilgili A.Şehabettin Ege’nin eserinde şöyle bir bilgiye rastlıyoruz:

‘İzmir’de zengin ithalat ve ihracat işleri başlıca üç firmanın elinde toplanmıştı. Kapitülasyonlardan geniş bir biçimde bu firmalardan biri İngiliz Whittall şirketiymiş. İkincisi Fransız Giraudlar ve üçüncüsü İtalyan Aliotti’ydi. Egenin ana maddeleri olan üzüm, incir, palamut, meyankökü, meyanbalı bu firmaların elinde toplanmıştı.’

İzmirli Levantenler arasında İtalya’dan, Fransa’dan, İngiltere’den gelmiş Yahudi Levantenlerin de olduğu bilinmektedir. Francolar ve Russolar ilk anda akla gelebilen Yahudi Levanten ailelere örnek gösterilebilir.

2.3. Aliotti Ailesi

Hipodromun kurulmasına katkı sağlayanların arasında en önemli isimlerin başında Bay Aliotti gelmektedir. İtalyan asıllı bir iş adamı olan Aliotti’nin malikanesi en geniş bahçeye sahip olması açısından oldukça dikkat çekicidir.

Malikane Aliotti’nin ölümünden sonra varisleri tarafından Ödemişli Sarıgöllü Hasan Ağa’ya satılmıştı, satıldığı günden itibaren ise Aliotti Köşkü olarak değil, Hasan Ağa ismiyle anılmıştır. Bu köşk,1930’lu yıllarda ise yanmıştır. Köşk yanmış,

¹²⁹ Soner Yalçın, a.g.e, s.21.

bahçesi ise Hasan Ağa bahçesi olarak günümüzde dahi mesire yeri olarak kullanılmaktadır.¹³⁰

Osmanlı'nın son döneminde İzmir'in ticari hayatında önemli bir yer edinen Bay Aliotti'nin Punto yerleşiminin oluşmasında da hayli katkıları olmuş, kendisi bölgede sanayi tesislerinin oluşumunda etkin olmuştur. Yine bahsi geçen Punto'da, deniz ve garın kesiştiği alan üzerinde geniş araziler satın almışlar, fabrikaları ile bölgeyi kaplamışlardır. Bölge üzerinde en az Whittaller kadar söz sahibi olmuşlardır. Bu durumun araştırmalarımızda tüm belgelere yansımış olduğunu gözlemlemekteyiz.

1876 tarihli harita incelendiğinde Bella Vista'dan Aydın Garı'na uzanan caddenin "Aliotti Bulvarı" olarak isimlendirilmesi, ailenin bölge üzerindeki hakimiyetini ve önemini vurgulayan önemli detaylar arasındadır.¹³¹

İncelediğimiz tüm belgelerde Anadolu üzerinde atçılık ve at yarışlarının yönü ve ivmesini değiştiren hareket ya da oluşum içerisinde Buca Hipodromu'nun kurulmuş olmasını görmekteyiz. İşte bu oluşumun itici gücü İzmir Levantenleri olmuş, İzmir Levantenleri içerisinde de hemen her belgede Rees, Forbes, Aliotti, Whittall, Giraud aileleri mutlaka anılmış ve onların bahsi geçmiştir. Yine Aliotti ailesinin de Osmanlı'nın son döneminden 1930 yıllara değin atçılık ile ilgilendikleri gazete ve birçok belgeye yansımıştır.

Bunlardan bir tanesi ise 24 Ağustos 1931 tarihli Yeni Asır gazetesine ait habere aittir. Bu haberde Bay Aliotti, İngiltere'den 900 İngiliz lirası değerinde Goşar isminde bir at getirtmiştir. Bu at Avrupa koşularında ikinci gelmiş ve İzmir'de son bahar koşularına katılacağı haberde duyurulmuştur. Yine aynı haberde atın şattan inmek istemediği, gece geç saatlere kadar uğraşıldığı sonrasında ise Karşıyaka'ya götürüldüğü yer almıştır.¹³²

Bu haberden de anlaşılacağı üzere Aliottiler dünyadaki at yarışlarını yakından takip etmekte, kaliteli atları satın alarak Anadolu yarışlarına kazandırmaktadırlar.

¹³⁰ Feyyaz Erpi, "Buca'da Konut Mimarisi", Ankara, 1987, s.19.

¹³¹ Şerife Yorulmaz, a.g.t., s.111.

¹³² Yeni Asır, 24 Ağustos, 1931.

2.4.Forbes Ailesi

Buca'ya kendileri kadar yaşadıkları köşk ile önemli izler bırakmış olan Forbes'ler, İzmir'in gerek ticari gerekse sosyal hayatına canlılık getirmişler, bugün dahi kendilerini bu yönleri ile kentten uzun yıllar önce ayrılmalarına rağmen unutulmamışlardır.

İzmir'de Buca'da yaşayan Forbes ailesinin köşkleri Rees Köşkü ile aynı hat üzerinde yer alıp, iki köşk birbirinden adeta tren rayları ile ayrılacak kadar yakındır. Bu iki ailenin yani Rees ve Forbeslerin ortak noktaları sadece Levanten, tüccar ya da komşu olmalarında gizli değildir. Aynı zamanda bu yakın iki ailenin en önemli uğraşları ya da hobileri arasında at yarışları ve atlar gelmektedir. Öyle ki bu iki köşk içerisinde yer alan at ahırları günümüzde bile kullanılabilecek özelliklere sahiptir.

Meyankökü ve antimuan ticareti yapan Forbesler, ticari ilişkileri nedeniyle birçok Osmanlı belgesinde de yer almıştır.

Meyankökü ve antimuan ticareti ile büyük bir zenginliğe kavuşan Forbeslerin malikanesi, Buca'daki Levanten ailelerin en gösterişli olanıdır demek yanlış olmayacaktır. Yapı, 1908 yılında inşa edilmiş, bina 1909'da yanmış ve 1910 yılında ise yeniden yapılmış ve köşk daha sonra hastane olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹³³

Forbes ailesinin Reesler ile beraber Buca'da Paradiso olarak anılan geniş düzlük arazide kendi aralarında at yarışları ve talimleri düzenledikleri bilinmektedir. Aile bu hobileri ile diğer at seven Levanten ve Türk ailelere öncü olmuşlardır.¹³⁴

Düzenli yarışların başlamasının ardından kurulan Smyrna Races Club'ün üyeleri arasında yer alan Forbesler, Buca Hipodromu'nun kurulmasında emeği geçen, bu yönleri ile de minnetle anılmaya layık gerçek kişilerdir.

2.5.REES AİLESİ

Türkiye ile İngiltere arasındaki ilk ticaretin Edward Osborne ve Richard Steaper adlı iki tüccarın gayretleri ile başladığı kaynaklara geçmiştir. Bu sürecin ardından sayıları çığ gibi büyüyen bir kitleyi beraberinde taşımıştır.

¹³³ Feyyaz Erpi, a.g.e., Ankara, 1987, s.12.

¹³⁴ Günver Güneş, a.g.m, s.42.

İşte bu tüccar ailelerin başında Buca'ya yerleşmiş olan Rees ailesi gelmektedir.

Rees ailesini İzmir'de yaşamaya ve ticaret yapmaya ikna eden ya da yönlendiren faktörlere baktığımızda ise diğer Levantların geliş nedenlerinden farklı değildir.

Reesler İzmir'e Thomas Bowen Rees öncülüğünde 1853 yılında gelmiştir. Thomas Bowen Rees, Kırım Savaşı'nın yarattığı durumları değerlendirmeyi bilmiş ve İzmir'de boya ticareti yaparak zengin olma hayali kurmuştur.

Thomas Bowen Rees, Kırım Savaşı'nı takip eden süreçte İngiltere'nin Akdeniz havzasındaki ticari, siyasi ve ekonomik sahadaki artan etkinliği içerisinde bir İngiliz tüccar olarak yer edinmeyi bilmiştir.

Rees ailesi sadece İzmir'de değil levantın etkin olduğu tüm Akdeniz coğrafyasında yaşamıştır. İskenderiye, Kahire, Yunanistan ve İzmir onların İngiltere'den sonra yeni yurtları haline gelmiştir.

1853 yılında İzmir'e gelen Rees, boya ticareti yapmış, sonrasında ise pamuklu dokumacılık işleri ile ticari hayatını devam ettirmiştir. İzmir'de İngiliz nüfusun artmasının yanı sıra İngiltere kökenli şirketlerin sayısı da günden güne artmıştır. Bu şirketlerin bazılarının sadece İzmir'de kurulmuş olmasının yanı sıra bir kısmı ise İngiltere'de kurulmuş olup, İzmir'de şubesi bir başka deyişle İzmir'de acente olarak devam eden şirketler olmuşlardır.

Thomas Bowen Rees ise 8 Eylül 1863'te kurulan Küçük Asya Pamuk Şirketi'nin yani Asia Minor Cotton Campany'nin 2000 hisseli payına sahip olarak uzun yıllar pamuklu dokumacılık yapmıştır. Sonrasında bölgenin pamuklu dokuma alanında gerilemeye başlamasıyla birlikte 7 Eylül 1893'te kendisini feshetmet zorunda kalmıştır. Bay Rees, sanayiye yönelik hammadde üretimi ile yakından alakadar olmuş, yaptığı işlerin yanı sıra çırçır ve un fabrikaları da kurmuştur.

Aynı yıllarda Reesler başka bir önemli sektöre ,madencilige, de el atmışlardır.Batı Anadolu'da antimuan yataklarını ilk kez keşfeden J.W. Wilkinson, Ödemiş yakınlarındaki Çinlikaya madenlerini keşfetmek üzere 80.000 dönümlük bir arazinin imtiyazını almış ancak sermayesinin olmayışı sebebi ile işletmeye

geçememişti.¹³⁵ Bay Wilkinson 1899 'da diğer Levantenlerden ve Whithallerden borç alarak işletmeyi açmış ancak 1900 yılında 9.200 dönüm üzerindeki imtiyaz haklarını bir İngiliz ve İsviçre şirketi sahipleri olan Rees ve Sturzenegger'e satmıştır. Onlar da Wilkinson'dan aldıkları hakların yarısını İngiltere'de yeni kurulan İzmir Antimuan Şirketi'ne satmışlardır.

Rees ailesinin bir başka üyesi, William Rees'in de antimuan madeni işletmeciliği yaptığına belgelerde rastlamaktayız.

Thomas Bowen Rees'in, İda Josephine Rees ile yaptığı evlilikten beş çocuğu olmuş, onların içerisinde kendi adını taşıyan Thomas Bowen Rees, İzmir'in ticari ve sosyal hayatında babası gibi önemli bir yer sahibi olmuştur.¹³⁶

Reesler ilk olarak Vali Rahmi Bey'in oğlu Alparaslan'ın da yaşadığı konutta ikamet etmişlerdir. Bu konutun ardından 1800'lü yılların sonunda inşa ettirdikleri ve malikane havasını taşıyan Rees Köşkü'ne taşınmışlardır. Bu yapı günümüzde halen Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlı Buca Eğitim Fakültesi olarak kullanılmaktadır.

Tom Rees daha sonra bu evin Osborne'de bulunan Kraliçe Victoria'ya ait yazlık evin pek çok özelliğini taşıdığını, köşkün tasarımı kraliyet sarayından izler taşıdığını belirtmiştir¹³⁷. Bu köşkü gezdiğinizde de bahçe düzenlemesinde dahi belli bir peyzaj kaygısının güdülerken tasarlandığını görmek açıkça mümkündür.

Babası ile aynı adı taşıyan oğlu Thomas Bowen Rees, İngiliz Levant Şirketi'nin konsolosluk görevini 30 yılı aşkın bir süre ile devam ettiren Francis Werry'in kızı Zoe Theophanie Werry ile 1889 yılında evlenmiştir. Evlilik yolu ile Reesler sadece Werry'ler ile değil İzmir'in önde gelen Levanten aileleri ile de akraba olacaklardı. Bu aileler arasında Giraud, Guiffroy ve Whithaller de bulunmaktadır.¹³⁸

Rees ailesini İzmir'e taşıyan ilk fert olan Thomas Bowen Rees 1899'da Buca'da hayata gözlerini yummuştur. Bay Rees'in ölümünden sonra 1903 yılında eşi İda Josephine Rees ölmüştür. Aile fertleri Buca Baptist Kilisesi mezarlığında ebedi istirahatlerine çekilmiştir. İda Josephine Rees'in ölümü üzerine yaptırılan cam

¹³⁵ Mehmet Ali Demirbaş, "Rees Köşkü Levanten Malikanesinde Eğitim Fakültesine", İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2010, s.95.

¹³⁶ Mehmet Ali Demirbaş, a.g.e, s.98.

¹³⁷ Feyyaz Erpi, "Buca'da Konut Mimarisi", Ankara, 1987, s.5.

¹³⁸ Mehmet Ali Demirbaş, a.g.e, s.100.

vitraylar kiliseye hibe edilmişti. Bu vitraylar 1960'lı yılların devamında önce Alsancak St.John Evangelist Kilisesi'ne nakledilmiştir.¹³⁹

Oğul Thomas Bowen Rees babası gibi ticaretle ilgilenmiş, sadece İzmir'de değil aynı zamanda Doğu Akdeniz ve İskenderiye Limanlarını da içine alan coğrafyada kısa zamanda zengin ve saygın tüccarlar arasında üst sıralarda yer edinmişti. İskenderiye Limanı'nda İskandinav gemilerinin acentelik görevinin yanı sıra İskandinav Ve Finlandiyalı tüccarların konsolosluk görevini de üstlenmiştir. Konsoloslar bu dönemde bugüne oranla daha geniş bir alanda faaliyet gösteriyordu. Görevlerinin arasında sadece konsolos olmanın yanı sıra ticari faaliyetleri düzenlemek ve onları tabii olan halkların da başları sayılıyorlardı.¹⁴⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması sadece savaşa katılan ülkeleri ya da toplumları değil iki vatanlı Levantlıları da derinden etkilemiş ve sarsmıştı. Bu savaş sırasında ilginç noktalardan bir tanesi Osmanlı'da yaşayan ve ticaret yapan Levantlılardan bazılarının İngiltere ve diğer İtilaf Devletleri hizmetinde görev almaları dikkate değer önemli noktalardan bir tanesidir.

Thomas Bowen Rees bu savaşta Yunanlı tüccar Eugene Eugedines ile birlikte İngiliz güçlerine erzak sağlamışlar ve erzakların taşımacılığını yapmışlardır. Savaş çıktığında ise İngilizlerin, İngiliz ordusuna katılmak üzere hazırladıkları birliklerin Reeslerin bir gemisi ile taşındığını görmekteyiz. Daha sonra Büyük Thomas Bowen Rees'in torunları olan Willie ve Noel Rees'in Çanakkale Savaşı'nda İngiliz donanmasında Türklere ve Osmanlıya karşı savaştıkları görülmüştür.¹⁴¹

Bu nedenlerden dolayı aile üyeleri güvenliklerini tehlike altında görmüştür. Her ne kadar İzmir Valisi Rahmi Bey, Levantenlerin güvenliğini sağlamak hususunda bir takım tedbirler almış olsa dahi Reesler kendi köşklerinden daha güvenli gördükleri Whithallerin Bornova'daki köşklerine taşınmış ve bu köşte kapalı bir hayat yaşamışlardır.¹⁴²

Savaş yıllarında ise Rees Köşkü'ne, vali Rahmi Bey tarafından el konulmuş ve köşk Hilal İnas Sultanisi Mektebi yani İzmir Kız Lisesi olarak hizmet vermiştir.

¹³⁹ Mehmet Ali Demirbaş, a.g.e, s.99.

¹⁴⁰ Mehmet Ali Demirbaş, a.g.e. s.101.

¹⁴¹ Mehmet Ali Demirbaş, a.g.e., s.102.

¹⁴² Mehmet Ali Demirbaş, a.g.e., s.102.

Savaş yıllarını ise Reesler, 8 çocuk, bir kahya, aşçı ve hizmetçileri ile beraber Lesbos Adası'nda geçirmişlerdir. Savaş bittikten sonra da yine Buca'ya geri dönmüşler ve köşkleri iade edilmiştir.¹⁴³

Aile 1923 yılında oğul Thomas Bowen Rees'in beklenmedik ölümüyle derinden sarsılmıştır.

2.6.Evliyazade Refik Efendi

Türk modern atçılığının derinliklerine inildiğinde her aşamada karşımıza sıklıkla çıkan yegane isimlerin başında 'Evliyazade' ailesi gelmektedir. Evliyazade ailesi, İzmir'in tanınmış, önde gelen Tüccar ailelerindendir. Ayrıca aile bireylerinin İzmir'in siyasi yaşamında da oldukça etkin bir yer edindiği gözlenmektedir.

Daha önce de bahsedildiği gibi Osmanlı Devleti'nde ticaret denildiğinde daha çok akla gayrimüslimlerin geldiği görülmektedir. Bu gayrimüslim grup içerisinde de Yahudi ve Levanten unsurun baskın olduğu belirtilmiştir.

Ancak II.Meşrutiyet, birçok alanda olduğu gibi ekonomik hayatın da dengeleri ile oynamıştır. Bu nokta ise Türklerin lehine sonuçlanmıştır. Türkler, artık her anlamda gerek ekonomik gerekse sosyal hayatta Levantenlere denk hayatlar sürmeye başlamışlardı.¹⁴⁴

İzmir'de ise bu yönleri ile Evliyazade ailesi ön plana çıkmıştır. Aile bireyleri arasında özellikle Refik Bey, Türk modern atçılığının mimarlarıdır, demek yanlış olmayacaktır. Refik Bey, İzmir'de Türklerin Buca Hipodromu'ndaki ilk temsilcileri arasında yer aldığı gibi, Osmanlı Sarayı ile Buca Hipodromu arasındaki bürokrasiyi sağlayan kişi olması bakımı ile de önemli bir kişiliktir.

Soner Yalçın, Efendi isimli araştırma kitabında Refik Evliyazade'yi şu şekilde tasvir etmiştir:

“ Evin tek erkek çocuğu olan Refik, dadılarla, halayıklarla, hizmetçilerle büyüdüğü için hayli şımarıktı.

¹⁴³ Mehmet Ali Demirbaş, a.g.e., s.103.

¹⁴⁴ Zeki Arıkan, "II.Meşrutiyet Dönemi'nde İzmir 1908-1918", Üç İzmir, Yapı Kredi Yay. İstanbul, s.221.

Refik, babası gibi ticaretle uğraşmayı hiç sevmiyordu. Ancak işsiz görünmek istemediği için İzmir Valiliğinin karşısında bulunan babasına ait "20 odası, 41 karyolası" olan Evliyazade otelini yönetiyordu.

Özellikle yabancı konukların kaldığı otelin oda fiyatları döneme göre hayli yüksekti. 50, 75, 100 kuruş!

Bir diğer geliri de Evliyazade Hanı'ndaki dükkanların kiralarıydı.

Evliyazade Refik, iş yerlerine pek uğramıyordu. O yılların moda aksesuarları olan ve bu nedenle elinden hiç bırakmadığı gümüş saplı bastonuyla arabasına binip İzmirlielerin "Marina" dedikleri limana giderdi hemen her gün ...

Marina ve çevresinde Avrupa standartlarında kafe ve restoranlar vardı. En çok tercih edilen yer "Viyanalı Bay Kramer'in Restaurantı ve Cafe Loukas"ta.

Kordon'da bulunan "Sporting Club" kentin en ünlü kulubuydu. Zevkle döşenmiş tertemiz salonu, bin bir çiçekle süslü bahçesi ve terası hemen her gün dolardı. Kulübün ön tarafında rıhtım kenarında küçük şirin bir orkestra müzik yapardı.

Ayrıca çeşitli temsillerin yapıldığı küçük tiyatro salonu vardı. Kulübe kadınlarda gelebiliyordu.

Rumlar Türklerin kulübe üye olmaması için ellerinden geleni yapıyordu.

Buna rağmen, Osmanizade Ziya, Uşakizade Muammer, Sukkerizade Tevfik gibi Evliyazade Refik de kulübün ender Türk üyelerindendi.

Evliyazade Refik çapkındı.

Levanten kızlarla arkadaşlık etmekten hoşlanıyordu. Zaman değişiyordu. Müslüman kızlarının Marina'da gezinmeleri ve alışverişe gitmeleri hiç de yadırganmıyordu. Kızlar genellikle sokağa çarşafsız çıkıyorlardı. Dar olmayan elbise giyip üzerlerine bele kadar inen bir örtü atıyor, yüzlerini ince ama başka bir örtüyle kapatıyorlardı.

Evliyazadelerin kızları modayı yakından takip ediyorlardı, zaten kara çarşafa hiç girmemişlerdi.

Kentte piyano merakı çok yaygındı. Evliyazade Refik Efendi Piyano dinlemeyi çok seviyordu; müziğe tutku derecesinde bağlıydı. Özellikle İzmir'e gelen İtalyan Opera Kumpanyası'nı ve Fransız operet topluluğunu kaçırmamaya gayret ederdi. Bohemya Kadın Kumpanyası gibi düşük nitelikli eğlencelere dönüp bakmazdı bile...

Evliyazade Refik Efendi alaturka müzikten de çok hoşlanırdı. Ancak sadece arkadaşlarıyla yaptığı pikniklerde dinlemek şartıyla...

Özellikle yaz akşamları körfezde kayık gezintilerinden çok keyif alırdı. On-on beş arkadaş bir olur, içlerinde saz çalanlarla, güzel seslilerle, ya yiyecek içecek doldurdıkları kayıklarla denizde ya da bir bahçede yerler içerler, çalar söylerdi.

Raşid'in yüksek perdeden sesi, Aziz'in kalın davudi sesi, Halid Eyüb'ün gazelleri sabaha kadar susmazdı. Arap Abdi ve Şahbaz Ali'nin esprileri ortalığı kırıp geçirirdi."

Her ne kadar bu anlatımlar içerisinde Refik Evliyazade, keyif düşkünü zengin bir genç olarak lanse edilmiş olsa da ki unutulmaması gereken en önemli noktalar içerisinde Refik Evliyazade, elit zevkleri olan vatanperver bir gençtir. Kendisi atları çok seven ve çok iyi derecede ata binen bir kişidir. Sonrasında ise İzmir Belediye Reisliği görevinde de bulunmuştur.¹⁴⁵

Refik Evliyazade ile ilgili araştırmalarımızda hemen her kaynakta ne kadar iyi ata bindiği mutlaka dile getirilmiş ve mutlaka şu anektoda yer verilmiştir:

*"Ata o kadar hakim di ki bir gün arkadaşlarıyla iddiaya girerek çizmesiyle eğerinin arasına beşer altın koydurmuş, baldırı ile eğerinin altına sıkıştırdığı bu altınları düşürmeden bir volta, tıflıs, iki voltada galop yapmıştı."*¹⁴⁶

Bu anektotun haricinde Refik Evliyazade, birçok yarışta atlarının jokeyliğini de kendisi yapmıştır.¹⁴⁷

Yine belgeler incelendiğinde "Smyrna Races Club" içerisinde yer almayı başarabilen ilk Türk'tür.

¹⁴⁵ Soner Yalçın, a.g.e , s.35,36

¹⁴⁶ Günver Güneş, a.g.m, 44,45

¹⁴⁷ Günver Güneş, a.g.m,44,45

Buca Hipodromu'nun daha çok yabancıların denetiminde kalmasından duyduğu rahatsızlık nedeniyle sonrasında Torbalı'nın Tepeköy mevkiinde yarış sahası kurdurmuş, bu girişiminden ve Türk atçılığına önemli katkılarından dolayı dönemin Osmanlı hükümdarı II. Abdülhamit tarafından nişanla ödüllendirilmiştir. Yine Kızılçullu olarak bilinen yerde ilk Türk yarışını da Refik Evliyazade yapmıştır. Sonraki yıllarda yani 1890'lı yıllarda Refik Evliyazade'nin 4000 altına İngilizlere ait olan koşu sahasını satın aldığı kayıtlar arasındaki yerini almıştır.¹⁴⁸

3. BUCA HİPODROMU VE BUCA YARIŞLARI

3.1 Buca Yarışları(Smyrna Races Club)

İzmir, 1850'li yılları izleyen dönemde büyük bir farklılaşma yaşamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti içerisinde var olan fakat kültürel hayatı ile de Osmanlı Devleti'nden daha önde ilerleyen bir yapıya kavuşmuştur. Kuşkusuz ki bu durumun en önemli nedenleri arasında 1850 sonrası İzmir'de biriken sermayedir.¹⁴⁹

İzmir'in düzenli ilk hipodroma kavuşmasına 1850'li yıllarda Buca'da rastlanmaktadır. Hipodrom, Fransız şair Lemartine'in, İzmir'e yaptığı ikinci gezi sırasında inşa edilmiştir. Yine burada önemli belirtmemiz gerekir ki yapının Buca'ya kazandırılmasında şairin eşi Ağıldalı Marinna Berr'in desteği mühimdir.

Bununla beraber ilk düzenli at yarışı 23 Eylül 1856 tarihinde, demiryolunun kurulması şerefine, demiryolu direktörü Mösyö Purcer tarafından, Paradiso denilen yerde düzenlenmiştir. Bu koşular ile düzenli at yarışları tarihimiz Anadolu topraklarında başlamıştır. Bu yarışların sekiz ayrı koşudan oluştuğu, koşuların beşi Arap atlarına, üçü ise İngiliz atlarına ayrıldığı belgelere yansımıştır.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Günver Güneş, *a.g.m*, s. 45.

¹⁴⁹ Dr.Fikret Yılmaz, Dr.Sabri Yetkin, *"İzmir Kent Tarihi"*, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, 1998, s.56.

¹⁵⁰ Günver Güneş, *a.g.m*, s. 43.

Yarışların yapılmasına dair izin belgesi Osmanlı belgeleri arasında yer almaktadır.¹⁵¹

Aslında bu koşuların organizasyonuna baktığımızda, çok az üst düzey yarış sever grubunun oluşturması yönüyle de dikkat çekicidir. Bu yarışlara ise Rees ve Whitthall aileleri at koşturmuşlar ve öncü olmuşlardır. Bu dönemde ise İngiltere Baş konsolosu Mr. Patterson, Evliyazade Refik Bey, Alyoti, Rees ve Forbes ailelerinin girişimleri ile Smyrna Races Club kurulmuştur. Sonrasında ise Milaslı Tevfik ve Reşat Kapani Bey de kulübe katılmıştır. Müşterek bahsi de içermek üzere yarışlara ait tüm düzenlemeleri ise Smyrna Races Club'ın yaptığı bilinmektedir.

Yalnız burada önemle belirtmemiz gerekir ki Smyrna Races Club'un yönetmeliklerine ve tüzüğüne dair bilgi ya da belgeye rastlanamamıştır. Varsayımlar dahilinde, İngiltere'deki örneklerinden yola çıkılarak, kulüp yönetmeliğinin oluşturulduğu düşünülmektedir. Döneme baktığımızda yarışlara katılan atların sahiplerinin yabancı; bunların içerisinde ise çoğunluğu daha çok İngilizlerin olduğu gözlemlenmektedir.¹⁵²

At yarışlarını, İzmir seyahati sırasında Sultan Abdülaziz'de Buca'da izlemiştir. Sultan'ın İzmir'e gelişi şerefine büyük bir at yarışı düzenlenmişti. Öncesinde de atlara ve at yarışlarına meraklı olan Sultan, yarışlardan büyük bir keyif almıştır. Yalnız yarışların sadece "Ecnebilerce" tertiplendiğini duyması, Sultan'ı derinden sarsmış ve kendi hazinesinden her yıl 20 altın göndererek Sultan Koşuları'nın başlamasına öncülük etmiştir. Sultan Koşuları, saltanatın kaldırılışına kadar devam ettirilmiştir.¹⁵³

Osmanlı belgelerini incelediğimizde İzmir yarışlarının ardından, İstanbul'da da at yarışlarının düzenlendiği ve yine bu yarışlara İzmir'den pek çok yarış severin katıldığı anlaşılmıştır. Bunlardan bir tanesi Yunanlı Vasil'in, İzmir'den İstanbul'a gitmesine verilen izin belgesinde yer almaktadır.¹⁵⁴

¹⁵¹ B.O.A, D.H.E.U.M 5 Şb., Dosya no:45, Gömlek no:7.

¹⁵² Reşat Köstem, a.g.e. , İstanbul, 2000, s.60.

¹⁵³ Günver Güneş, a.g.m, s. 42.

¹⁵⁴ B.O.A, D.H.E.U.M 5 Şb., Dosya no:45, Gömlek no:7.

Yarışlarda Türklerin olmayışı sadece Sultanı değil, İzmirli birçok Türk'ü derinden etkilemiştir. Atlara olan ilgisi ile tanınan İzmirli iş ve siyaset adamı Refik Evliyazade'yi de bu kötü duruma çare aramaya yöneltmiştir.

Nimet Üyken'in aktarımıyla, Refik Evliyazade o günlerden şu şekilde bahsetmiştir:

“ Biz Türkler yarışlara ancak seyirci olarak iştirak ederdik... Türkler; ecnebler arasındaki rekabete seyirci, onların sevinç ve üzüntülerine bigane ve dolayısıyla asıl yarışçılık zevkinden mahrum bulunuyorlardı.” demiştir.

Bu sözleri ile Refik Bey'in, at yarışları içerisinde Türklerin yerini gördüğünü, Türklerin durumundan duyduğu endişe ve üzüntüyü dile getirdiğini ifade etmek elbette ki mümkündür. Ancak yaptığı çalışmalar ile at yarışlarına yaptığı katkıları bireysellikten çıkartıp, millileştirmiştir.

Smyrna Races Club koşuları yılda bir gün(paskalya günü) ve yedi koşu olarak düzenlenmekteydi. Ülkemizde organize yarışçılığın başlangıcı olan İzmir yarışlarının önemli bir özelliğı de uluslar arası nitelik taşıyor olmasıdır, söylemi yanlış olmayacaktır. Çünkü her koşunun sonrasında kazanan atın sahibinin ulusal bayrağı göndere çekilmiş ve ulusal marşı okunmuştur.

Bu notlar içerisinde koşuların, paskalya günü düzenleniyor olması ayrıca kazanan atın sahibinin bayrağının göndere çekilmesi ve milli marşının okunması ne denli büyük ve önemli bir atraksiyon olduğunun göstergesidir.

Ayrıca yarışlar sırasında görüntülenen fotoğraflara baktığımızda, yarışları izlemek için gelen kadın ve erkeklerin kıyafetleri oldukça dikkat çekicidir. Kadınların son derece gösterişli ve çarpıcı kıyafetler ile geldikleri yarışlarda, erkeklerin de son derece şık olduğu fark edilmektedir. Bu fotoğrafları bile incelediğinizde at yarışlarının döneminde ne kadar önemsendiğini ve İzmir halkı için ne kadar önemli bir sosyal etkinlik olduğunu fark etmeniz mümkündür. Özellikle erkek imgesini egemen kılan at yarışlarına bayanların da iştirak ediyor olması, 19. yüzyılda kadını sosyal alana taşıyan etkinlikler içerisinde yine at yarışlarını özel kılmıştır.

İzmir yarışlarında Türklerin seyircilikten kurtulup, yarışlara katılan ve kazanan olması ise 1885 yıllarına denk gelmektedir.

Nimet Üyken'in aktarımıyla Sedat Evliyazade bu olayı anılarında şöyle ifade etmiştir:

“ İzmir'in tanınmış doktorlarından Tevfik Bey, İstanbul'daki bir dostunun yanında Ahmet Bekri'ye rastlar ve herkesin yaptığı gibi, memleketi olan İzmir'i över. Dr. Tevfik Bey; İzmir'in suyu, havası ve özellikle doğasını anlattıktan sonra :

- *Ahmet Bey, bizde at yarışları da vardır. Memaliki Osmaniye'nin başka yerlerinde yapılmayan çok asil bir spor.*

Ve Tevfik Bey yarışları anlatmaya başlıyor. Bu arada Ahmet Bekri'nin:

-Kimlerin atları koşuyor? Türk atçılarını tanımak isterim.

Demesine karşılık Tevfik Bey gayet üzgün bir biçimde cevap veriyor:

-İzmir, bayrağımızın şeref direğine çekildiğini daha görmedi...

Ahmet Bekri rica ediyor:

-Bana bir yarış programı gönderiniz. İzmir'e geleceğim.”

Ahmet Bekri Bey, Mısır yarışlarının kurucusudur. O yıl düzenlenen yedi koşunun altısını Ahmet Bakri Bey, Nedim isimli atıyla kazanmıştır. Ahmet Bekri Bey'in kazandığı koşular arasında 300 altın ödüllü Sultan Koşusu da yer almaktadır. Anlaşılacağı üzere Ahmet Bekri Bey düzenli yarışçılığımızın başlangıcındaki en önemli isimler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Yine Refik Evliyazade yarış pistlerinde kazandığı başarılarla da adından sıkça söz ettirmiştir Mösyö Narik'ten aldığı “Yerli” isimli atıyla bir günde üç yarış kazanmıştır. Yine, Refik Bey'in “Reyhan” isimli atıyla kazandığı galibiyetler ile adından bugün dahi söz ettirmektedir. Bu nokta itibariyle önemle belirtmemiz gerekir ki, Türk yarışçılığının ilerlemesi için çaba sarf eden Ahmet Bekri Bey, Mısır'ın en iyi jokeyleri olarak bilinen Hasan ve Ali Fara'yı İzmir'e getirirttiği kayıtlara yansımıştır.

Smyrna Races Club yarışlarındaki üstünlüklerini kaybetmek istemeyen yabancılar da çalışmalarını en az Türkler kadar hızlandırmışlardır. Türkler ile Levantenler, hipodromda büyük bir rekabetin içine girmişlerdi. Mısır, Urfa, Bağdat

ve İngiltere'den Arıkan Arap, Yarımkan Arap ve Arıkan İngiliz atları getirtmişlerdi. Mr. Patterson, ayrıca Rose ve Mathews isimli iki jokey ve İngiltere'nin ünlü antrenörlerinden Alfred Sadler'i getirttiği belgelere yansımıştır..¹⁵⁵

Bu dönem yarışlarında Korucu Bekir ya da diğer namıyla Yörükçü Bekir ve Badi adlı iki jokey sivrilmişlerdi. Badi, dönemin baş jokeyi olmuş, sonrasında I. Dünya Savaşı sırasında Enver Paşa'nın atlarına binmiştir. Bekir Bey ise, Şehzade Abdülhalim Efendi'nin ahırında hizmet etmiştir..¹⁵⁶

Smyrna Races Club yarışları, XX. yüzyıl başında en parlak dönemini yaşamış ve I. Dünya Savaşı ile sona ermişti. Yunanistan'da at yarışları İzmir'den esinlenerek ve buradan giden atçılar tarafından oluşturulmuştur.

Smyrna Races Club Yarışları bugünkü Şirinyer Hipodromu'nun bulunduğu yerde yapılmıştır. O dönemlerdeki adı ile Paradiso'daki (cennet) yarış yerinin yanı sıra; Buca İstasyonu'nun arkasındaki ahırları da Mr. Patterson tarafından yaptırılmıştır. Yarış alanında düzgün drenajlı çim pist bulunmaktaydı. 1946 yılında burada Fuar yarışları sürdürülmeye çalışılsa da son virajı su bastığı gerekçesiyle tüm çim kaldırılmış, zemin kazılmış ve altındaki blok taşlar da sökülüp alınarak pist bozulmuştur.

I.Dünya Savaşı nedeniyle, yabancıların özellikle İngilizlerin ve onların içerisinde Mr. Patterson'un İzmir'den ayrılmaları neticesinde Smyrna Races Club yarışları önemini kaybetmiştir..¹⁵⁷

Yunan yazar Mara Meimaridi, İzmir Büyücüleri isimli eserinde Buca Hipodromu başlığı ile hipodromda geçen bir günü ve yarışı anlatmıştır. Bu tasvirler eşliğinde hipodromun ve yarışların daha iyi anlaşılacağı kanaatiyle bu bölümü aynen aktarıyorum:

¹⁵⁵ Reşat Köstem, a.g.e., s.61.

¹⁵⁶ Reşat Köstem, a.g.e., s.62.

¹⁵⁷ Reşat Köstem, a.g.e., s.63.

BUCA HIPODROMU

“Her yıl 14 Kasım’da, Buca’da at yarışları olurdu. Burada İngiliz atları yarışır. Haftalar öncesinden botlarını parlatır, at yarışlarının yapılacağı günler için atlarını tımar ederlerdi. İsteyen herkes rahatlıkla bu yarışlara katılabiliirdi, yeter ki Sporting Club üyesi olsundu. Konstantino da üyeydi.

Cennet parçası Buca, bisiklet yolu yapılmaya başlanmış olan şehrin üst kısmına yakın bir yerdi. O gün hanımların da kendi aralarında, daha kısa mesafeli ve daha yavaş olan at yarışları vardı. Ama bu yarış atları Katina’ya yağ tulumu gibi görünmüştü. Şık giyimli, saçları yapılı, eldivenleriyle yüzlerini örten ve enselerine kadar uzanan tüllü şapkalarıyla yarışların ilk iki leydisni seyrediyordu. Bu kadınlar hızda değil ama parfüm konusunda birbirleriyle yarışıyorlardı. Hepsinin bir arada olduğu zaman onlara baktığında çok güzel bir görüntü çıkıyordu ortaya. Ama atları hiç de öyle güzel görünmüyordu. Atlardan çok iri ineklere benziyorlardı ve sanki üç ayakla koşuyorlarmış gibi de yavaşlardı. Yine “Yağ tulumları” dedi Katina.

Birkaç günlüğüne, çiftlikleri bırakıp gelen Dimosteni de oradaydı. Belki de, İzmir’de gerçekleştirilen diğer bütün faaliyetlerden daha çok hoşuna giden at yarışları için gelmişti sadece. Yer aldığı ilk ayakta, muhteşem bir kısrağa binen bir Fransız’a iki kafa boyuyla geçilmişti.

“Aman bre, Dimosteni! Sanki Kapadokya’da istediğin kadar at koşturmak için çayırın yok!”

Oralardaki uçsuz bucaksız çayırlar gelmişti Katina’nın aklına. Üç erkek kardeşten oluşan Karaman Ailesi’yle kendini bir bütün hissetmiş, “Fransız kazığı yedik” diyerek sinirlenmişti.

Siryo’nun sırasıydı. Katina yüksek rütbeli bir Türk’ün kazandığı yarışı sonuna kadar izlemişti. Bütün atlılar onu gülümseyerek selamlayıp tebrik etmişti.

Katina, “Başlangıçta biraz tutuk kalması, yarışı geride bitirmesine sebep oldu” diye düşünüyordu. “Başlangıçta biraz tutuk kalması, yarışı geride bitirmesine sebep oldu” diye düşünüyordu. “İşe yaramaz Karaman, ne olacak! Eğer bütün gün kurulup oturursan simit gibi masanda, kazanabilir misin hiç? Tabii ki kazanamazsın!

Yaptığın hareket ne ki? Çalışma masandan kütüphaneye, kütüphaneden çalışma masasına yürüyorsun kitapların küfü arasında. İyi oldu sana!’’

Konstantino da bir İtalyan’a yenilince, Katina iyice sinirlenmişti.

‘‘Köpeklerin maskarası olduk! Millete rezil olduk!’’

Ancak Karamanlar, bu durumu hiç de öyle görmüyorlardı. Onlar için kazanmanın bir önemi olmadığı için atlarını hiç zorlamamışlardı. Sinirlenmemişlerdi. Tam aksine yüksek rütbeli bir Türk’ün kazanmış olmasına çok memnun olmuşlardı. Bu durum, onun daha çok kendini bir şey sanmasına, İzmir’i hakettiği ve gerektiği gibi sert bir yönetimle idare ettiğini hissederek gözlerinin farklı parlamasına sebep olacaktı. Bırak, at yarışları sonunda zafer onun olsun ki, yarın öbür gün, yapılacak işlerde daha esnek davransın.

‘‘Tavuklarla ve onların inekleriyle yarışmam ben, erkeklerle yarışacağım!’’ diyerek kararını vermişti, inatla hepsinin öcünü almak isteyen Katina .

‘‘Dilon’la koşacağım’’ diyerek atların ahırlarının olduğu çifliğe doğru gitti. Kısağın arkasından içeriye girerek elbisesini çıkardı.

‘‘Sen burada kal’’ dedi kısağa. ‘‘Daha sonra seni gezintiye çıkaracağım’’ diyerek Karaman’ın binici pantolonlarından birini üzerine geçirdi ve ona büyük geldiği için de belinden bir kancalı iğneyle tutturdu.

‘‘Bana büyük. ’’

21 numaralı yarış en zor ayaktı; çünkü sona ulaştığın zaman, duvarın etrafında tüm gücünle dönüp en başa dönmen gerekiyordu. Dört kişi yarışıyordu. Kural yoktu. Ne tartılma ne de ağırlık ,sadece atta eğerin olması gerekiyordu. Dilon, Siryo’nun atıydı. Safkan, dört yaşında, çevik adımları ve sağlam bacakları olan bir attı. Her sene 21 numaralı ayağı kazanan İngiliz elçi favoriydi.

Locadan, yarışın organizatörünün sesi duyuluyordu. ’’ Bir numara, number one: Ali İzmir Bey, atı Kellar’la’’

İzmir’in Paşası. O da bu yarışta koşacaktı. ’’Türklerden daha iyi at binen yoktur’’ diye düşündü Katina. ‘‘ Kuşaklar boyunca geldikleri yerde atların üzerinde

büyüyorlar. Gerçekten nereden gelmişler? Bir gün Siryo'ya sorayım da, anlatsın bana. ''

Kapadokya'dayken kendi aralarında nasıl yarışıklarını hatırlamıştı.

''Bu gün ne oldu bana? Durmadan Kapadokya'yı hatırlıyorum. Bana da at binmeyi bir Türk öğretmişti. Hatırlıyorum, Mustafa. Ne kadar da sakince olmuştu beni hayvanlar ilk tanıştması! 'Hadi küçük kadın, yelesinden tutma. Hayvanın etini hissediyor musun? O seni hissediyor ' deyip hayvanın kalçasına vurdu mu, şahlanarak koşmaya başlayan atın üstünde yelesinden tutmadan, sadece düşmemek için sıkabildiğim kadar butlarımı sıkıca kısıarak giderdim. Ama on metre sonunda beni üstünden atınca tekrar en başa dönerdik. Mustafa kafamı yarmamam için başıma küçük bir tencere bağlardı. O zamanlar üç yaşında mı dört yaşında mı neydim. Düştüğüm zaman ben bir yana , tencereyle dizginler bir yana giderdi.Yedi yaşımdayken kısırakları doğurturdum. Kafamdaki saç tellerinin sayısından daha çok at tırnağı kazımışım. Bizim köyümüzde at yetiştiriciliği yapıldı. Babamda Türk ordusu için beygir ve kısırak yetiştirirdi. İşi buydu. Sekiz yaşıma girdiğim zaman Mustafa bana 'Atla şu duvara' dedi. 'Duvara mı?' 'Evet duvara.' Yan yan gelip hızla duvarın üstüne çıkmaya çalışıyor ve düşüyordum. 'Sen yapsana akıllı' dediğim zaman da, Mustafa atın üstüne çıkarak, 'Ha ha ha!' diye gülerdi. Tek bir dişi vardı, önde. Damağında tek başına ve ona eşlik edecek başka bir diş de yoktu. Atlar sadece eğlence için değillerdi; aynı zamanda da işti. Hepsinin koşturulması ve teker teker sakinleştirilip zeybekler için hazır olsunlar diye hepsine binilmesi gerekiyordu. Bazı vahşiler vardı ki, Meryem Anam sen kurtar! En vahşi yaratıktan bile daha vahşiydiler. Henüz on yaşıma yeni girmiştik ki, bir kısırak babamı üstünden atmış ve ölmesine sebep olmuştu. O zamanlar, atların ayakları açılın, bacakları sıkılaştın diye onları uzak gezintilerine götürüyor ve gerçekten de işlerinin hafiflemesine yardımcı oluyordum. Hepsi inanılmaz iyi at binerlerdi. Babamda onlardan bir tanesiydi. Yoksa babamda mı bir Türk'tü? Babamın ne olduğunu hiç söylememişti Eftalya bana! Yok! Eğer at binmekten anlayan birileri varsa onlarda kesin Türklerdi. Bu yüzden de Paşa, tehlikeli bir rakip. ''

Onu gördüğü zaman daha çok korkmuştu. Paşa, genç, sarışın, hareketli ve yakışıklıydı. Atı da asabiydi; yerinde duramıyor, olduğu yerde dört dönüyordu. İleriye fırlamak için can atıyordu sanki.

‘İki numara, number two:His lord, de lord of Kanton, atı Tal’la ‘‘diyan sesi duyulmuştu yine organizatörün.

İngiliz kuma girerek, İngiliz protokolüne göre kurulu selamladı.

Onun ardından gelen üç ve dört numaralardan ilki,bundan önceki üç yarışı kazanmış ve şimdi güçlü ve yabani yeni bir atla yarışacak olan Fransız Gi de Senevig, dört numaraysa şimdiye kadar sadece bir yarışı kazanmış ve annesi Alman olan ,Apergi Corci adında bir Yunandı. İyi bir çocuktı;hemde Konstantino’nun arkadaşıydı.

‘Beş numara, number five:Leydi Katina Karaman, atı Dilon’la katılıyor’’ diye tekrar sesi duyulmuştu organizatörün.

Hipodromdan bir uğultu yükselmesine ve o anda bir Avusturyalı’yla konuşan Konstantino’nun kadehinin elinden düşmesine sebep olmuştu bu anons. Konstantino, Katina’nın orada olmadığını kendi gözleriyle görüp,organizatörün bir yanlışlık yaptığından emin olmak istercesine, korkarak yavaşça atların çıkış yerine doğru kafasını çevirmişti.Ama yanlışlık yoktu. Gururla Dilon’un üstünde çıkış kapısına doğru ilerliyordu. Erkekler gibi, mahmuz ve çizmelerle ata biniyordu.

‘Siryo, Siryo! Sen mi verdin ona atını, sen mi o vahşiyi verdin ona?’’

‘Tanrı aşkına! Hayır, tabii ki! Nasıl böyle bir şey düşünüyorsun?’’

Karmanlar, elleri kolları bağlı, yan yana oturup yarışı izlemekten başka bir şey yapmadılar. Katina,Paşa’nın yanına gelip durarak ona gülümsemiş, Paşa’ysa ona şaşkınlık içinde bakmıştı.

Ona tekrar bakıp gülümseyerek, Türkçe, ‘İyi zaferler’’deyince şaşkın bir halde o da ona, ‘Sen de mi koşacaksın?’’ diye sordu.

‘Koşturuyorum ama yetişemiyorum’’ diyerek Kapadokya’ya özgü eski bir kelime oyunuyla cevap vermişti Katina.

Paşa, Kapadokyalı olmadığı gibi, orayla uzaktan yakından bir alakası da yoktu; ama onu gayet iyi anlamıştı. Katina'nın da, hiç şüphesiz bir Türk olduğuna inanmıştı.

Ona gülerek, '' Seni yenmek için dişimi tırnağıma takacağım'' dedi.

Havaya atılan bir el ateşle başlangıç işareti verildiğinde, hepsi aynı anda yerlerinden fırlamışlardı. Dört yüz arşın gidiş, dört yüz arşında dönüşü.

Hayvanlar kafa kafaya koşuyorlardı. Fransız, hayvanı çok zorlamış olduğu için yormuş ve geride kalmıştı. Paşa, hiç zorlanmadan gayet sakin, rüzgar gibi geçmişti yolun yarısını. Sona ulaştıklarında İngiliz ve Paşa beraber döneceklerdi. Paşa'nın atı duvardan korkarak çifte atmış ve geri dönüşte zaman kaybetmişti. İngiliz gayet iyi bir şekilde dönüşünü yapmıştı. Katina, onlar hayvanları duvarın etrafında döndürmeye çalışırken, direkt duvarın üstüne doğru gitmeye başlamış, hayvanın önündeki engele çakılmasına ramak kala aniden fren yapınca, kendisi duvara yanlamasına toslamıştı. Hayvanın ağırlığını arkaya vermesi için vücudunu geriye doğru eğmişti Katina. Hayvanın hafifleyen ön ayakları havadayken, ani bir hareketle hayvanın başını sol tarafa çevirmiş, tam aksi yönde ileriye doğru atılmasını sağlamıştı.

Polo oyunundaki Arap atlarının yapabildiği, pirueta denilen bu zor hareketi gerçekleştirmeyi başarmıştı.

Karamanların kanları donmuştu. Siryo'nun çok nadiren ağzından çıkmasına rağmen, ''Tanrım!'' dediği duyulmuştu.

Katina, ilk kez, sol tarafından bir gölgenin yaklaştığını hissettiği zaman kamçılarmıştı atı. Manyak gibi kamçılایarak hayvanı, öne geçmek için deli gibi koşturarak geliyordu arkadaki. Mustafa'nın tek dişini, hayvanlarla tatlı tatlı konuşan konuşan babasını hatırlamıştı. Varış çizgisi önlerindeydi. Seksen metre, elli metre. Elli metre kala hayvanlar kafa kafa koşuyorlardı.

''Hadi yavrum! Yapabilirsin. Sonunda iki kasa havuç seni bekliyor'' diyordu Dilon'a.

İngiliz'in beygiri son bir kez daha şiddetli bir kez daha şiddetli bir kamçı yiyince, toparlanıp daha hızlı koşması gerekirken, tam aksine kamçıya karşılık

vermiş ve duraklamıştı. Dilon, rüzgar gibi onun önüne geçerek açık farkla birinci olmuştu. Bütün hipodrom, tezahüratlarla ayağa kalkmıştı.

Bitiş çizgisini geçtikten sonra, yarışın baskısından kurtulmuş, sakinleşmişti. Arkadan gelen gözü dönmüş İngiliz sinirlerine hakim olamamış, süratle Katina'nın atına çarpıp atı tüm gücüyle kamçılamağa başlamış, bunun üzerine de at geriye dönüp yalpalayarak yere düşmüştü. Katina yerdeydi, üstünde de koca at vardı. Birdenbire, İngiliz'in suratından hatta gözlerinden bile kanlar boşalmasına sebep olan, çok daha şiddetli bir kamçı sesi duyuldu. İngiliz'i kamçılayan Paşa'ydı.

“ Köpek, it oğlu it ” diyerek bağıırıyordu bir taraftan da. Gözlerinden sinir ve öfke kıvılcımları çıkıyordu. Paşa atından inerek Katina'yı yerden kaldırmış, o sırada Konstantino'nun arkasından koşarak oraya doğru giden Siryo'ya teslim etmişti. Dilon da ayağa kalkmıştı, çiftliğe doğru götürülürken duyduğu acıdan çifteler atıyordu. Katina'yı eve doğru götürüp doktor çağırıldılar.

İngiliz elçisinin karısı, ayıplarını kapatmak için alelacele, demet demet çiçeklerle kemiklerde uzman kendi doktorunu Karaman Hanım'a göndermişti. Onlar da ayrı bir cinsti. Hep eldivenler içinde, protokol gereklerini ve her şeyi olması gerektiği gibi yaparlardı; ancak bütün bunların altında yabani bir ruh halleri vardı. Barbarlardı. Bir sürü insanın başını yemişlerdi. Siryo, Hindistan'da silahlarla, kırbaçlarla insanlardan hırslarını çıkardıklarını söylerdi.

Günbatımından önce, üç süvari gelip, avluda hizaya girmişti. Ziyaretçiyi içeriye almak için kapılar açıldı. Karamanların evinde telaş yaratan ziyaretçi Paşa'ydı. Kötü, gaddar biri olarak bilinen ve hiçbir zaman kimseye gitmeyen Paşa, Karamanların evine gelmişti.

“Ömrü uzun olsun, Katina Hanımefendi'yi soruyorlar” dedi tercüman Konstantino'ya.

Onu salona aldılar. Katina, topallaya topallaya aşağıya inmişti.

Türkçe olarak Paşa'ya, “Niye korktun? Kötüye bir şey olmaz!” deyince, tercüman hemen onun söylediğini Karamanlara tercüme etmişti.

Sohbet etmeye başladılar. Paşa, oradan ayrılırken Karamanlara, liman inşaatı için getirtilmiş demirler konusun hallolduğunu söylemiş, imza için gelmeleri emrini

*vermişti. Limanın genişletilmesi, Karamanların büyük gemilerinin, denizin açıklarında beklemektense demir atabileceği rıhtımlar sağlayacaktı.*¹⁵⁸

Buca'daki yarışlar hakkında gazetelerde çıkan haberlerden bazılarında şunlar kayıtlıdır:

Bu sene at yarışının şimdiye kadar şehrimizde emsali görülmemiş bir derecede icra edileceği görülüyor. Koşularda birinciliği kazanmak için koşucular arasında hissi müsabakat uyanmış ve Londra'dan Fransa'dan yüksek fiyatla atlar satın alınarak koşuya yazdırılmıştır. Hatta Mösyö Peterson 1000 İngiliz lirası bedel ile 1 İngiliz atı getirmiş ve ahır vesaire masrafı olmak üzere bir o kadar masraf yapmıştır.

Bir diğer haberde ise İzmir'de 30-40 seneden beri bir at koşusu vardır. Fakat bu koşu başlangıçta ecnebiler tarafından tesis edilmiş olduğu gibi öteden beri koşuya konan hayvanlar da Avrupa'dan getirilmekte olduğundan 40 senelik koşudan elde edilen istifade pek mahdud kaldı. Verdiği faide yerli ahaliden bazıları arasında da at koşusuna heves hasıl etmekten ibaret gibidir, denilmektedir.¹⁵⁹

3.2. Buca Hipodromu'nun Yapısal Özellikleri

1850 yılında inşa edilen Buca Hipodromu ile İzmir'e modern anlamda yarışların yapılabileceği bir alan kazandırılmış oldu. Bu yapının, Fransız şair Lemartine'nin İzmir'e ikinci gezisi sırasında inşa edildiği bilinmektedir. Yine bu noktada önemle belirtmemiz gerekir ki yapının kazandırılmasında şairin eşi Ağliadalı Marianna Berr'in önemli katkıları olmuştur.

1856 tarihinde ise İzmir- Aydın demiryolunun kurulması şerefine, demiryolu Direktörü Mösyö Purcer, alan içerisinde koşu sahası meydana getirmiş ve 23 Eylül 1856'da , Anadolu'da ilk düzenli at yarışı koşulmuştur.¹⁶⁰

Buca Hipodromunun genel yapısı, peyzajı ve yeşil alanı muhafaza edilerek, zaman içerisinde çeşitli ilaveler yapılmıştır.Bu çalışmaların en kapsamlısı 2000 ile

¹⁵⁸ Mara Meimaridi, *İzmir Büyüğüleri*, Çeviren Şebnem Christakopoulos, Literatür Yay., İstanbul, 2010, s333,334,335.

¹⁵⁹ Şerife Yorulmaz, *a.g.t.*, s.166.

¹⁶⁰ Günver Güneş, *a.g.m.*, s.43.

2004 tarihleri arasında yapılan restorasyon çalışmasıdır. Bu çalışma ile 3000 kişilik olan tribün kapasiteleri 15000 kişiye çıkarılmış, protokol tribünü ilave edilmiş, kapalı tribün ilave edilmiştir.

Yine çalışmalar sırasında pistlerde yeniden düzenlenmiştir. Koşu Pistleri kapasitesinin artırılması için trace yeniden hazırlanmıştır. Koşu pistinin sert dönemeci yumuşatılmış, pist uzunluğu artırılmıştır. Çim pist ilavesi yapılmış, antrenman pistleri yeniden düzenlemesi yapılmıştır. Ahırlar Bölümü'nden Antrenman pistine geçişi kolaylaştırmak için alt geçit düzenlenmiştir.¹⁶¹

Buca Hipodromunu incelediğimizde, Hipodrom arazisi 323.674 metrekare alana sahiptir. Ayrıca 155.440 metrekarelik bir alan içerisinde 1281 box ahır ile at hastanesi, 100 araçlık otoparkı, gezinti padoklarının bulunduğu arazi ile toplam 479.114 metrekare alana üzerinde kurulmuştur.

Hipodrom alanı içerisinde; 1756 metrelik kum pist, 1572 metrelik çim pist, 1345 metrelik antrenman kum pisti bulunmaktadır.

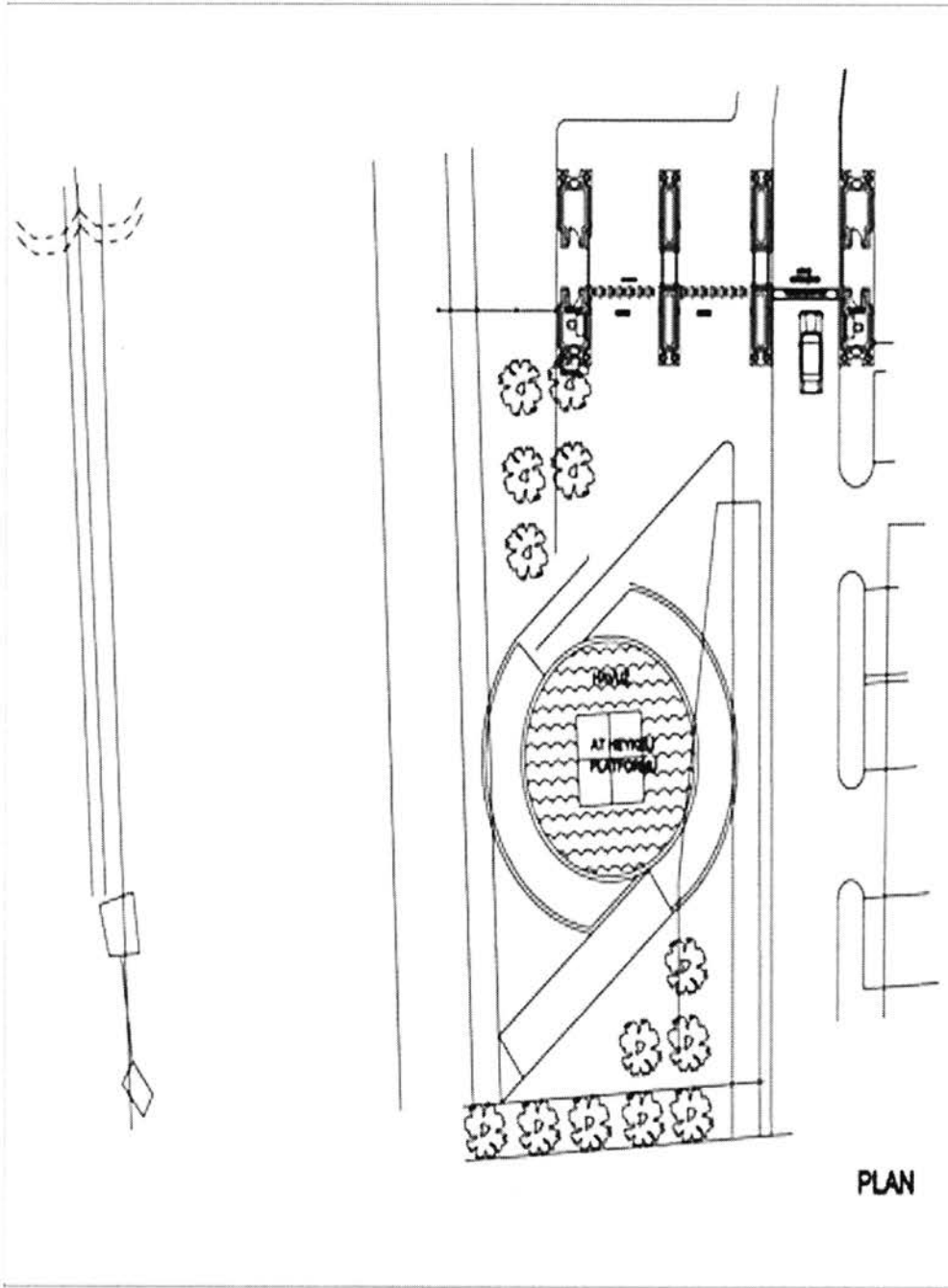
Yine hipodrom içerisinde, 2 adet tribün binası, 2 adet panoramik restoran, 2 adet bahçe restoran, 1 adet kır kahvesi, bir adet VIP restoran, eyerleme mahalli, 1 adet ot yem deposu, 4 adet gezinti padoku, jokey odası, doping kontrol binası, müdürlük binası, garaj ve atölyeler ile 1000 araçlık otoparkı, çocuk oyun bahçesi ve 3 adet toplam 1100 tonluk sulama havuzları bulunmaktadır.¹⁶²

31 Mayıs 2007 tarihinden itibaren yine Türkiye'de ilk kez gece koşuları Buca Hipodromu'nda koşulmaya başlamıştır.

¹⁶¹ www.matu.gov.tr/30.06.2012.

¹⁶² www.tjk.org.tr/01.07.2012.

Tablo:Buca Hipodromu Planı

Buca Hipodromu Planı www.matu.org.tr adresinden görüntülenmiştir.

3.3. Osmanlı Jokey Kulübü

Bu kulübün tüzüğü kısa bir dönem önce bulunmuş ve atçılık tarihimizi aydınlatacak önemli içeriklere sahip olması bakımından çok kıymetlidir. Osmanlı cokey kulübünün içeriği incelendiğinde dönemin en ileri ülkelerinde uygulanan kuralların yer alması nedeniyle kulübün aynı zamanda çağdaş bir yapıya sahip olduğu da görülmektedir.

Osmanlı Cokey Kulübü'nün kurucularına baktığımızda döneme damgasını vuran önde gelen isimlerin yer aldığı görüldüğü gibi yine Smyrna Races Club'te olduğu gibi aralarında Levantenlerin olduğunu da gözlemleyebiliyoruz. Bu isimleri burada anmak tezimizin içeriği bakımından önem taşımaktadır: Sait Halim Paşa, Sir Adam Block, Şerif Cafer Paşa, Şeref Bay, General Faik, Vali Halil Bey, General Hasan Rıza, General Salih, Baron Florent de Veneleuvre, Edward Huguenen ve Emile Baudovy gibi isimler yer almaktadır.¹⁶³

İlk yönetim kurulu ise Başkan Sait Halim Paşa, 2.Başkan Baron Veneleuvre, yazman Osman Adil Bey, Sayman ise Emile Baudovy'den oluşturulmuştur. Osmanlı Cokey Kulübünün içeriğinin 1915 yılına değin geçerli olacağı öngörülmüş olsa da savaş koşulları ülkenin genelini etkilediği gibi Osmanlı Cokey Kulübü'nü de derinden sarsmıştır.¹⁶⁴

1913 yılında Osmanlı Jokey Kulübü'nün başkanlığını yapan Sadrazam Sait Halim Paşa, aile içerisinde de at sevgisini adapte etmeyi başarabilmiştir. Öyle ki sonraki nesil kuşaklarında da Prens Halim Bey örneğinde olduğu gibi jokey kulüp faaliyetleri ile daima yakından ilgilenmişlerdir.¹⁶⁵

Cokey Kulübün yönetmeliği incelendiğinde ilk bölümlerde, yönetmeliğe bağlı hipodromlarda koşulan at yarışlarını cokey kulübün yöneteceği ve arıkan at yetiştiriciliğinin de cokey kulübün himayesinde yer alması gerektiği açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir.

¹⁶³ Reşat Köstem, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁶⁴ Reşat Köstem, *a.g.e.*, s.69.

¹⁶⁵ www.tjk.org.tr/20.05.2010.

Aslında bu noktada kulübün temel hedefleri arasında arıkan Osmanlı atı yetiştirmeciliğinin de yer alıyor olması son derece önemli bir noktadır. Görülüyor ki kulüpler yarışçılık faaliyetlerini düzenleyerek modern ve çağdaş bir zemine oturtmuşlar; bunun yanı sıra at soylarının iyileştirilmesi ve korunması hususunda da takdire değer çalışmalar sergilemişlerdir.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Reşat Köstem, *a.g.e*, s.68.

III. BÖLÜM

1.1.CUMHURİYET DÖNEMİ BUCA HİPODROMU VE TÜRKİYE'DE ATÇILIK

1.2.ATATÜRK VE AT SEVGİSİ

Mustafa Kemal Atatürk hayvanları, özellikle de atları çok severdi.¹⁶⁷Bu sevgisine M. Kemal'in hayatından aktaracağımız birkaç anı ispat niteliğinde olacaktır.

1917 yılında, 7.Kolordu Kumandanı olarak Halep'te görev yapan M. Kemal, hazırladığı rapor nedeniyle Başkomutanlık ile fikir ayrılıkları yaşamış ve mücadelesine Suriye'den ayrılarak İstanbul'da devam etmeye karar verir. Ancak o günlerde M. Kemal'in tren parası yoktur. Bunun üzerine M. Kemal, sahip olduğu birkaç değerli atı satmaya karar verir. Daha sonra bölgenin eski komutanlarından Bahriye Nazırı Cemal Paşa ile Halep'te görüşür ve atlarını satmak için kendisinden yardım talep eder. Alman ve Avusturyalıların bu atlara servet ödediğini bilen Cemal Paşa, atları 2000 altın değerinde satın alır. Bu paranın yardımı ile İstanbul'a dönen Mustafa Kemal, yine atların parası ile İstanbul'da uzun süre maddi sıkıntı yaşamaz. Ancak bu atları Cemal Paşa, 5000 altın karşılığında satmış ve M. Kemal'e aradaki 3000 altınlık farkı tekrar ödemiştir. Bu altınlar sonrasında M. Kemal'in Kurtuluş Savaşı günlerinde finansmanı olmuştur. Atatürk, bu atları zor günlerinin kurtarıcısı olarak hep anmıştır.¹⁶⁸

Yine Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakınları arasında, dostları arasında, atı Sakarya'da daima zikredilmiştir. Öyle ki Mustafa Kemal, hayatının iki önemli aşkına da, en kıymetli varlık olarak atı görmüş ve at hediye etmiştir. Kendi atının adı

¹⁶⁷ Türkan Başyigit, "Çocuk Büyük Atatürk", İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Yayınları, 2006, s.19.

¹⁶⁸ T.J.K'nın Sesi, Mart, Sayı, 132, Türkiye Jokey Kulübü Yayınları, 2010, s.73.

“Sakarya” olan Gazi’nin, Fikriye Hanım’a hediye ettiği atın ismi “Zafer”dir. Sonrasında hayatının diğer önemli kadını, eşi Latife Hanım’a da at hediye ettiği bilinmektedir. Bu örneklerde Mustafa Kemal’in atlara verdiği önem ve sevginin en önemli belirtileri arasında yer almaktadır.

Atları seven M. Kemal Atatürk, binicilik sporu ile yakından ilgilenmiş ve bu sporu her zaman teşvik etmiştir.

Haluk San’a göre: *“Atatürk’ün küçük yaştan beri ilgi duyduğu binicilik sporunda ilk uluslar arası başarıya ulaşan bir Türk Süvari subayını ödüllendirmesi de bu dala verdiği önemi göstermesi açısından önemlidir. O bu olayı şöyle açıklamaktadır.1932 yılının haziran ayında, Fransa’nın Nice(Nis) şehrinde düzenlenen “Enternasyonel Konkuripikler”e ilk kez Türk binici subayları da katılmışlardı. Bunların arasında bir mülazım (teğmen) Saim (Emekli albay polatkan) dünyanın sayılı ve meşhur binicileri arasında Monte- Carlo (montekarlo) yarışmasında ikinci olarak gümüş, Belçika yarışmasında da üçüncü olarak da bronz madalyaları, uluslar arası karşılaşmalarda kazanan ilk Türk Süvari subayı olmuştu. Bu başarısını büyük bir sevinçle öğrenen Atatürk, kendi harasında özel olarak yetiştirdiği “Çankaya” adındaki atı vererek Teğmen Saim(Polatkan)’ı ödüllendirmişti.¹⁶⁹*

Gazi’nin atlara olan sevgisini yukarıda aktardığımız anı da bir kez daha gözlemlemek mümkündür.

1.3.İstiklal Harbi’nde Yarış

İzmir yarışlarından sonra Anadolu’da yayılmaya başlayan düzenli at yarışlarına, başta İstanbul olmak üzere, pek çok şehirde sosyal yaşam içerisinde yer edinmeye başladığını, yaptığımız araştırmalarda kaydetmiştik. Yarışların en önemli özelliği de büyük bir halk kitlesini bir araya toplayabilen, dönemine göre son derece geniş katılımlı etkinlikler olmasıdır. Mustafa Kemal’de sosyal havadan son derece

¹⁶⁹ Volkan Uğur, a.g.t, s.42.

faydalanmasını bilmiş ve Ankara’da at yarışlarının düzenlenmesine bizzat kendisi öncülük etmiştir.¹⁷⁰

O günler ülkesinde, Anadolu insanın ruh halini, göz önünde bulundurmakta son derece fayda olduğunu düşünmekteyiz. Osmanlı Devleti I.Dünya Savaşından yenik çıkmış ve ülke topraklarının büyük bölümü işgal edilmişti. İşgallerin başlamasının ardından, 19 Mayıs 1919 ‘da Samsun’a çıkan Mustafa Kemal Atatürk, Erzurum ve Sivas Kongrelerinden sonra Ankara’ya gelmiş ve 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisini toplamıştır. Memleketin bazı bölümleri işgal altında iken başka yerlerde ise; Bolu, Düzce, Beypazarı, Yozgat ,Zile isyanları, Anzavur isyanı ile uğraşılıyordu.

Ve en önemlisi İzmir’i işgal eden Yunan ordusunu, Batı Anadolu’dan Orta Anadolu’ya yayılışını önlemek için ayrı bir mücadele vermek gerekiyordu. İşte böyle karanlık günlerin içerisinde, Mustafa Kemal, at yarışlarının yapılmasını emretmiştir. O günlerin psikolojik baskısını hafifletecek en büyük etkenlerin başında at yarışları geldiğinin, Mustafa Kemal, gayet iyi bilmektedir. Bunların ardından Ankara’da hazırlıklara başlanmış ve Mustafa Kemal Paşa bizzat çalışmalarla ilgilenmiştir. Bütün hazırlıklar tamamlanmış ve Eylül sonunda program başlamıştır. Sonbahar, at yarışlarının programı 6 koşu üzerinden tertip edilmiş, programın kapağında şöyle yazılmıştır: Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin Riyaseti Fahimayelerinde Ankara 336 senesi sonbahar at koşuları programıdır:

Hakem Heyeti

Miralay Rafet Beyefendi 3

Büyük Millet Meclisi azasından Hüsret Beyefendi(4)

İktisat Müşaviri Sabri Beyefendi

Süvari alay kumandanı vekili Avni Beyefendi

Bahsi Müşterek Heyeti

Levazım Reisi Rıza Beyefendi

Binbaşı Haydar Beyefendi

¹⁷⁰ Sonnur Karakurt, "Mustafa Kemal'in At Sevgisi ve Değerli Atı Sakarya", TjK yayınları, Sayı 132, s.,73.

Çıkış ve Ring Heyeti

Yaver Saim Bey

Süvari Mülazımı Sami Bey

Vezin Heyeti

BMM Azasından operatör Emin Beyefendi(5)

Baytar Yüzbaşı Bekir Sıtkı Bey

Ankara Kumandanlığı Yaveri Nedim Bey

Katip Fahrettin Hayri Beyefendi

AZALAR

Vali Vekili ve Müdafai Hukuk Reisi Bahaeddin Beyefendi

Müftü ve BMM azasından Rıfat Efendi Hazretleri

Ahz-ü Asker (6) Heyeti Reisi Miralay Enver Beyefendi

Ankara Merkez Komutanı Binbaşı Salih Bey umuru

Bahdariye Müdürü Binbaşı Ziya Bey

Erkanı Harp yüzbaşı Tahir Bey

Zabitan Namzedleri Talimgah kumandanı Yüzbaşı Rusuhi Bey

Süvari Yüzbaşı Galip Bey

Süvari Mülazımları Seyfeddin Bey

Fahri Bey

İhsan Bey

İzzet Bey

Hulusi Bey

İHTAR

Yarışlara ait her türlü şikayet, hakim heyetine arz edilmekte ve işbu hakem heyetinin verdiği karara kimsenin ihtiraza hakkı olmadığı bilinmekte idi.

‘‘Yarışların idaresinin tevdi edildiği şahıslar, Og nler nazara itibare alınır sa ne kadar önemli kişilerden tereküp etmiş şimdi tart hakemi dediğimiz ve bir tarihte bir veterinerin bu adi bir iş ben yapmam diye kabullenmediği vezin heyetinde BMM meclisi  yesi görev alıyor. Hakem heyeti aynı zamanda komiserler kurulu g revinide yapmakta verdiği kararlar kesindir ve kimse itiraz edemiyor. Demekki bu günün yüksek komiserler heyetinden de üstün bir yetkiye sahiptir. Öyle ki bugün idari kaza yolu açık ve yarış alanında fazlasıyla kullanılıyor. Programda göze çarpan enterasan noktalardan biri de (bahsi müşterek heyeti)nin resmi programda belirtilmesi bugünkünden ileri bir görüş ifadesi ile müşterek bahsin önemi belirtilmiştir. Müşterek bahissiz at yarışı düşünmenin ne kadar abes olduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ki müşterek bahissiz at yarışı bir köy düğünü koşusu, iki at sahibi arasında iddialı bir ma  niteleğinden öteye gidemez bu nedenledir ki Ankara’da harp yılları içinde, Ankara’nın en buhranlı döneminde tertip edilen yarışlarda müşterek bahis vardır. Ekim 1920 senesinde BMM Reisi Mustafa KemalPaşa’nın direktifleri ve Fahri başkanlığı altında tertiplenen bu ilk at yarışı 6 koşu üzerinden düzenlenmişti. Büyük bir kalabalık tarafından heyecan ve zevkle seyredilen ve çok heyecanlı seyredilen koşular birazda merakla izlenmiştir.

O zamanın Ankara’sı at yarışlarına yabancıdır. Belki köy düğünlerinde atların yarışmasını görenler vardır ama böyle muntazam ve bugünkü şekline yakın düzenlemeler dahilinde de yapılan koşu gören yoktur.’’

Yöneticilerin sıfatları düşünülürse bugün dahi böyle bir heyet olmadığı net bir şekilde anlaşılacaktır. Yine böylesine önemli ve kritik bir dönemde, ülkenin ölüm kalım savaşına giriştiği, Türkiye’nin hal ve istikbalini elinde tutan kimselerin hakem heyetinde ve azalıklarda yer almaları yarış tertibi ve icrası kadar önemli bir husustur. Koşularda kaydiyeler yüksek tutulmuştur.  kramiyeler ise vasattır.  rnek olarak bir koşunun şartını veriyoruz:

3. Koşu Müdafai Hukuk M kafatı dört ve daha ziyade yaşta olan Hali S ddem Arap Aygır ve kısrakları için Siklet 4 yaşında 63 ve daha fazla olanlar için 65 kilogramdır.

Kaydiyisi 25 Eyl le kadar 10 29 Eyl le kadar 15 liradır. Mesafesi: 1800 metredir. Mükafat 1. Ye 130, 2.ye 50, 3.ye 20 liradır. Koşular istasyon civarında

hazırlanan muhtemelen Eski Ankara Gücü veya o zamanın deyimiyle imalatı harbiye sahası bir alanda yapılmıştır. Programda alanın krokisi vardır. Buna göre pist 1600 metredir ve koşu istikameti İzmir'deki gibidir.¹⁷¹

1.4.GAZİ YARIŞLARI

Buca' da ilk kez Sultan Koşu'larının düzenlenmesinin ardından bu geleneğin devamı kendisini Gazi Koşu'larında göstermiştir. Bilindiği üzere Kurtuluş Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti yıkılmış, yerini Türkiye Cumhuriyeti almıştır. Bu siyasi arenadaki farklılaşmalar ya da gelişmeler toplumun birçok alanında kendini hissettirmiştir.

Bu siyasi hayattaki değişimler elbette ki Buca Hipodromu'nu da derinden etkilemiştir. Bu nokta da ifade edilmelidir ki, Buca Hipodromu her ne kadar Cumhuriyet dönemi ile birlikte uzun bir dönem içine kapalı kalmış olsa da, yarış alanındaki öncülüğünü Cumhuriyet sonrası döneme de yansıtabilmiştir.

İlk kez Buca Hipodromu'nda Osmanlı Hanedanı adına düzenlenen Sultan Koşu'ları, Cumhuriyet'in ilanından sonra kaldırılmıştır.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte Türkiye'nin sosyal hayatında da önemli değişimler olmuştur. Bu değişimlerin başında tüm merkezler sırayla Ankara'da toplanmıştır. Öyle ki Ankara Hipodromu'nun kurulması ile birlikte, İstanbul ve Buca Hipodromları eski önemlerini kaybetmişlerdir.

Yalnız bu noktada belirtilmelidir ki Buca hipodromu düzenlediği koşular ile Cumhuriyet dönemine usta yarış severler ve at yarışçılarını miras bırakmıştır. Yine ekler bölümünde yayınladığımız Gazi Koşuları istatistiği incelendiğinde görülecektir ki Buca Hipodromu'nun kurulmasında etkili olan aileler yarışçılığı bırakmamışlar Gazi Koşuları'nda da önemli başarılarla imza atarak, Gazi Kupası'nı almayı başarmışlardır..

¹⁷¹ Nimet Üyken, "Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi", Türkiye Jokey Kulübü Yay. İstanbul, 2000, s.27.

Levantenlerin Cumhuriyet döneminden sonra hızlı bir şekilde Anadolu'dan ayrıldıkları gözlenmektedir. Yalnız Buca'da yaşayan ve Buca Hipodromu'nda emeği geçen Levantenler at yarışlarından vazgeçmemişler gittikleri topraklarda bu modern at yarışlarını devam ettirmişlerdir. Bunlardan Giraud Ailesi ise Anadolu'dan ayrılmayarak at yarışlarının devamı için emek harcayan ve bu emeklerin karşılığında ise defalarca kez Gazi Kupasını kaldırmışlardır.¹⁷²

Tablo:5 Gazi Koşuları İstatistiği

Yıl	Kazanan Safkan	Orijin	Jokey	Sahip
1927	NERİMAN	Vexillum - Quarrel	İ. Atçı	A. M. Hacıbekir
1928	PRIMEROLE	Odol - Ma Pays	Yula	A. Esenbel
1929	CAP GRIS NEZ	Stephan the Great - Choice	Clark	C.Bayar
1930	OLGO	Prince Eugene - Uncommon	N. Horvath	İ. İnönü
1931	YOUNG TURK	Juveigneur - Persian Rose	Schnelley	Mr. Yantes
1932	LALE	Ecounen - Sardaigne	N.Horvath	A. Akson
1933	ÖZDEMİR	Onyx II - La Bourdonniere	Yunus	Karacabey H.
1934	ECE	Cumulus -	Paul	S. Temel

¹⁷² www.tjk.org.tr.

		Romaika		
1935	TOMRU	Onyx II - Farinette	N. Horvath	A. Atman
1936	ŞİLEM	Onyx II - Romanichelle	Paul	M. Alan
1937	TAŞPINAR	Onyx II - Aigrette	D.Akdı	S. Temel
1938	ROMANCE	Alinari - Hercegnö	N.Horvath	H. Sait
1939	YILMAZKAYA	Cap Gris Nez - Şenkız	Z. Kızılkaya	M. Yılmaz
1940	KONCA	Onyx II - Miss Tyngnette	A. Philips	A. Atman
1941	SABUTAY	Shining Tor - Bag O'Tricks	B. Palaska	S. Temel
1942	ÇOBANKIZI	Canon Law - Vale of Clwyd	N. Horvath	S. Temel
1943	VARAD	Legal Fare - Noce d'Or	A. Uslu	F. Yüzatlı
1944	TOROS	Coup de Roi - Lithia	D. Akdı	İ. Aytaç
1945	FETTAN	Coup de Roi - Santalın	Ş. Sokolay	A.Atman
1946	MİNE	Coup de Roi -	Z. Temizsoy	N. Oğlakçı

		Stefanette		
1947	ADALI	Legal Fare - Winter Hind	B.Eröçbe	N. Midillili
1948	NESLİHAN	Coup de Roi - Mrs. Atkins	R.Mergin	M. Karamehmet
1949	CORSAIRE	Old Radnor - Misty Dawn	N. Horvath	W. Giraud
1950	DARLİNG	Tai Yang - Pineapple Queen	A. Uslu	Ş.Eliyeşil
1951	ETOILE D'ARGENT	Etoile d Lyon - Wych Elm	N. Horvath	W.Giraud
1952	VIRAGO	Coup de Roi - Hasba	B. Eröçbe	Ö.Atman
1953	KUSUN	Bürücek - Telli	A. Uslu	Ş. Eliyeşil
1954	BEAU BRUMMEL	Wings of Song - Fleche d'Or	R.Mergin	W. Giraud
1955	BİKİNİ	Levent - Buket	E. Kurt	F. Simsaroğlu
1956	LA FLECHE	Leading Question - Fleche d'Or	İ. Dinçer	W. Giraud
1957	MIRAGE	Wings of Song - Serap	R. Mergin	M. Karabucak
1958	ICAROS	Wings of Song	K. Yıldız	W. Giraud

		- II. Tourane		
1959	BEAU MANOIR	Wings of Song - Fleche d'Or	K. Yıldız	W.Giraud
1960	HELENE DE TROIA	Wings of Song - II. Tourane	M. Çılgın	W.Giraud
1961	ATLIHAN	Cihangir - Darling	J. C. Majerus	Ş. Eliyeşil
1962	FLYING STAR	Tamerlane - Blue Melody	K. Yıldız	Z. Erişen
1963	MELİKŞAH	Cihangir - Aydos	M. E. Özdekli	Ş. Eliyeşil
1964	KAYARLI	Cihangir - Belçeağaçlı	Y. Atçı	Ş. Eliyeşil
1965	APAÇI	Guersillus - Fanler	M. Çılgın	F. Yüzatlı
1966	PIKEHAN	Cihangir - Pike	Y. Atçı	M. Dinkçioğlu
1967	SELTEN	Quick Decision - Widow Lady	K. Yıldız	A. Ongun
1968	ASUVAN	Dragon Blanc - Beyza	S. Okumuş	B. Karamehmet
1969	PALET	Minstrel III - Firuzehatun	S. Okumuş	C. Kura
1970	SADETTİN	Caerlaverock -	K. Yıldız	S. Atıg

		Zeynep		
1971	MİNİMO	Cihangir - Mighty Mo	E.Kurt	G. Eliyeşil
1972	AKKOR	Cihangir - Grey Rhythm	E.Kurt	G.Eliyeşil
1973	KARAYEL	Prince Tudor - Linda	E.Kurt	S.Eliyeşil
1974	NADAS	Our Guile - Big Romance	M.Çılgın	S.Üründül
1975	MAYİDE	Calaboose - Ayhan	K. Yıldız	Z. Z. Oğuz
1976	BUĞRA	Prince Tudor - Fricassée	E. Kurt	G. Eliyeşil
1977	VİDAR	Calaboose - My Valentine	K. Altınöz	H. Birol
1978	CİHANGİR HARMONY	Close Harmony - Bellina	S. Akdı	H. Celaloğlu
1979	DR. SEFEROF	Gold Rod - Jeanexa	M. Çılgın	A. C. Kura
1980	LEVANO	Averof - Levanswood	K. Altınöz	V. Çakım
1981	DERSİM	Calaboose - Saika	M. Çılgın	A. C. Kura

1982	TORAMAN	Akkor - Noces	E. Kurt	S. Eliyeşil
1983	I. SEREN	Karayel - Karanara	K. Yıldız	F. Esmer
1984	CARTEGENA	Karayel - Arzu	E.Kurt	S.Eliyeşil
1985	UĞURTAY	Tünkut - Nosana	M. Çılgın	Ya. Sarıkaya
1986	HAFIZ	Royal Shiraz - Linda	M. Çılgın	S. Eliyeşil
1987	I. MEHTER	Running Mill - Floris	N. Kandur	G. Karabucak
1988	TOP IMAGE	High Top - After Image	M. Çılgın	M. Kitapçı
1989	GOLDEN PRINCE	Eastern Star - Gold Leaf	E. Cankılıç	T. S. Kapani
1990	GEORGE THOMAS	Godswalk - Keep Shining	E. Cankılıç	M. Kitapçı
1991	ABBAS	Castle Rising - Square Note	M. Çılgın	Ö. Atman
1992	PRESTİGE	Plevne - Viennese Waltz	S. Akdı	S. Özcan
1993	THE BEST	Efisio - Keep Hoping	E. Cankılıç	M. Kurt
1994	AS JET	Arslan -	T. Adışen	S. Özcan

		Jeannie Earl		
1995	WELLDONE	Lockton - Tight Box	A. Atçı	A. Birol
1996	BOLD PILOT	Persian Bold - Rosa Palumba	Hls. Karataş	Ö. Atman
1997	FAIR TAIL	Cossack Guard - Burnelle	A. Özdeniz	M. K. Erkkul
1998	KAVRANHAN	Bachelors Party - I. Nasibe	F. Çakar	A. Kavran
1999	BARTROBEL	Dilum - Honey Church	E. Cankılıç	M. Kurt
2000	CAPRICE	George Thomas - Niyagara	S. Boyraz	İ. Tiritoglu
2001	GRAND EKİNOKS	Barnato (USA) - Violent Girl	Y. Akağaç	R. Volkan Ekinci
2002	FERNANDO	Sabrehill (USA) - Sarah's Love (GB)	F. Çakar	Selman Taşbek
2003	SUFİ	Rifapour(IRE) - Laikipia(FR)	Bekir Gökçe	Fikret Ceylan
2004	YAVUZ STAR	Distant Relative (IRE) - I. Cindy	A. Birdal	Müthiş Ölçer

2005	POPULAR DEMAND	Eagle Eyed - İman	H.Karataş	Gülsüm Eliyeşil
2006	HİZEL BEYİ	Red Bishop / Dandini	H.Karataş	Kadri Daşkan
2007	INSPECTOR	Bın Ajwaad / Pandora	Ö.Kaya	Hayrullah Doğan
2008	PAN RIVER	Red Bishop / Wanganui River	S.Boyras	Nevzat Seyok
2009	MİRAMİS	Srı Pekan / Satılmış	G.Kocakaya	Ahmet Kılıçcıoğlu
2010	MYSTICAL STORM	Unaccounted For / Nağme	S.Kaya	Can Şemenoglu
2011	ANATOLY	Red Bishop / Black Shadow	H.Karataş	Osman Hattat

Kaynak:www.tjk.org.tr

Cumhuriyet döneminin en önemli yarışları olan Gazi Koşu'su, adeta Osmanlı döneminin Sultan Koşularının yerini almıştır.

Gazi Koşuları'nın ilki 1927 yılında yapılmış olup birincisi Neriman isimli atıyla Hacı Bekir Bey'dir. Hacı Bekir Bey'in daha önce Buca Hipodromu'nda birçok koşuda başarılı sonuçlar elde ettiği kayıtlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Gazi Koşuları'na Levantenlerinde yoğun ilgi gösterdiği görülmektedir.

Bu sonuçlar incelendiğinde görülüyor ki siyasi ve sosyal şartlar ne olursa olsun Buca Hipodromu, at yarışları konusunda temel oluşturmuş, burada yetişen atçılar Cumhuriyet döneminin at yarışlarını yapılandırmışlardır.

1.5. Türkiye Jokey Kulübü

1947 dilekçesi sonrasında oluşturulan komitenin jokey kulup kuruluşu ile de görevlendirilmiştir. Bu komite kısa zamanda jokey kulubün tüzüğünü ivedilikle oluşturdu ve hazırlanan taslak ziraat vekili Cavit Oral'a verildi. Dönemin başkanı Hasan Saka'nın yarışçılıkta devlet etkinliğini ana koşul olduğunu belirtmesi 42 cokey kulub düşüncesini kolay uygulama alanı bulamayacağını kanıtlamıştır. 1950 genel seçimleri ile Demokrat Parti döneminin başlaması jokey kulup çalışmalarını yeniden ve umutlu bir biçimde gündeme getirdi. Çünkü Demokrat Partinin genel sekreteri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu yarışçılık konusunda bilgili ve çağdaş yarışçılıkta jokey kulubün gerekliliğine inanlardandı. Nu umutla Sait Akson ve Özdemir Atman birlikte 7 maddelik bir yasa taslağı hazırladılar. Bu taslağı Berrin Menderes'in Kuzeni Nejat Evliyazade ile Başbakan Adnan Menderes'e göndermişlerdir. Atman o Günleri şöyle anlatır:

Bu taslağı Nejat Evliyazade, Adnan Menderes'e verebilmek için onların konutunda 1 hafta kalmıştır. Menderes kurulacak kulubün başına Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu getirilerek bunun gerçekleşebileceğini, Nejat'a söylemiş, Özdemir Atman dönemin ziraat bakanı Nedim Ötmen'in masasında kendi taslaklarına uygundur onayı ile gördüğünü de söylüyor.

Gelişmeler Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nada aktarılınca oda mecliste Saim Önhon Paşa var onu da alalım der. Kurulacak Jokey Kulübün Y.A.Y.S. Derneğinin devamı görüntüsünü vermemesi için öteki kurucu üyelerin farklı kişilerden seçilmesine özen gösterilir.(69) Kulubün kurucu üyeleri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Saim Önhon, Halim Sait, Nejat Evliyazade, Sait Akson'dan oluşuyordu.

29 Ekim 1950 tarihinde kurulan Jokey kulubün amacı Tüzüğünün ikinci maddesinde şöyle belirtilmiştir:

Türkiye'de at yarışlarının uluslar arası biçim, kural ve geleneklerle düzenlemek ve yönetmek ayrıca yarışçılığın ve yarış atı yetiştiriciliğinin gelişip ilerlemesini sağlayacak önlemler almak bu yolda her türlü gelişim ve çabalarda bulunmak ve dernekler yasasının 10. Maddesi gereğince Bakanlar kurulundan izin alınmak koşulu ile uluslar arası kuruluşlara üye olmak, toplantılara katılmak ve Türk atçılığı ve

yarişçılığını uluslararası alanda tanıtmak, üyeler arasında sosyal ilişkiler kurulmasına aracı olmaktır. Kulüp bu amacına ulaşabilmek için kuruluşlar açabilir amaç ve çalışmalarının gerçekleşmesi için taşınmaz mal alabilir.¹⁴ Nisan 1951 tarihinde jokey kulübün Ankara Ziya Gökalp caddesindeki lokali dönemin cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da katıldığı bir törenle açılmıştır. Refik Koraltan'dan kiralan binada açılan lokalin donanımı Feridun Oruntak Y. Mimar Selçuk Milar ve Abidin Dino tarafından yapılmıştı. Özdemir Atman Ogünleri şöyle anlatıyor:

Lokale gelen politikacılara ve devlet yetkililerine jokey kulübün tanıtım ve propagandasını yapıyor ve yarışları kulübün düzenlenmesinin gerekliliğini anlatıyorduk. Nedim Ökmen ise yetkinin Tarım bakanlığında olmasını savunuyordu.

Bir gün yine aynı tartışmaları yaparken Fevzi Lütfi Bey bunaldı ve çocuklar bunları boşuna mesele yapıyorsunuz. Ben varken Saim Önhon Paşa varken yetkiler bakanlıkta ya da kulüpte olmuş bir şey fark etmez, dedi . Sait Akson ve ben buna da karşı çıkıp kişilerin gelecekte olamayabileceklerini ve yazılı kuralların gerekliliğini savunduk . Jokey Kulüp yarış ve yetiştiricilikte ileri ülkelerdeki yarış otoritesinin simgesi olabilmek için kurulmuştu.¹⁷³

Bu noktada belirtilmelidir ki Jokey Kulüpler, sadece yarışçıları değil at ırklarının gelişimini ve devamına da hizmet etmektedirler. Diğer Akdeniz ülkelerindeki jokey kulüp faaliyetleri incelendiğinde de kulüplerin esas amaçlarının bu olduğu görölmektedir.¹⁷⁴

Bu başlık altında dahi olsa Prens Sait Halim Bey'e yer ayırmanın Cumhuriyet dönemi Türk atçılığı adına gerekli olduğu görüşündeyiz.

Osmanlı devrinden bu yana atçılık ve yarışçılık toplumumuzda daima ön saflarda yerini almıştır. Devletin önde gelenleri ata ve yarışlara önem vermiş ve böylece bugünkü modern Türk atçılığının temellerini atmışlardır. Prens Halim Sait de son Osmanlı hanedanı mensuplarından. Ve ülkemizin at yetiştiriciliğine yarışçılık endüstrisine ve son olarak kulübümüzün kuruluşuna hizmet ederek gerçek bir at sever olarak tarihteki yerini almış bir kişidir. Yakın dostu Sait Akson'un

¹⁷³ Reşat Köstem, a.g.e., s.147- 148.

¹⁷⁴ Federico Tesio, "Dört Nala Birkaç Satır 1899 İtalyasında Yarışlar Ve Safkanlar", Türkiye Kulübü Eğitim Yay., Çev.Aldo Baldini, s.29.

anılarından da öğrendiğimize göre kendisi Avrupa yarışçılık aleminin de saygın üyelerindendi. Yurdumuza Fransa'dan Macaristan'dan ve Mısır'dan getirdiği atlarla yetiştiriciliğimize ve dolayısıyla yarışçılığımıza büyük katkılarda bulunmuştur.

Onun efsane atları Romans, Sun And, Air, Vercengetorix, Huma Hatun ,Sağnak, Gülşen, Rosita, Simüzer, Ronflon, Novice, Abime Pour Eux, Seingneur, Nevvare hatırlananlar arasındadır.¹⁷⁵

2.YARIŞÇILIĞI VE HAYVAN IRKLARINI GELİŞTİRMEK ÜZERE DÜZENLEMELER

Bu nokta itibariyle önemle belirtmemiz gerekir ki, yarışçılık; özellikle at ırklarını geliştirmek ve korumak için başvurulmuş temel yöntemlerin başında gelmiştir.

Yine bu konuda birçok kanun çıkarıldığı gibi ülkenin dövize yaptığı tedbirlere ve ithalata getirdiği sınırlamalara rağmen at, öylesine bir ihtiyaçtır ki bu konuda sıkça yurt dışından ithaline M. Kemal, döneminde hiçbir sakınca görülmemiştir. Yine Ankara T.C Arşivi'nde yaptığımız çalışmalarda bu konudaki pek çok kararla ve kanunla karşılaştığımızı dikkatle ifade etmek isterim. Bunlardan güzel bir örnek ise Yugoslavya Hükümeti, ülkemize 10 milyon dinarlık döviz kredi karşılığında koşum at ve beygirleri alınması kararlaştırılmış ve bu atları seçmek üzere iki tane veteriner zabıt görevlendirilmiş ayrıca bu görevlilere yolluk olarak 4000 lira değerinde döviz verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁷⁶

2.1.İslahı Hayvanat Kanunu

İSLAHI HAYVANAT KANUNU (1)

Kanun Numarası :904

Kabul Tarihi :7/6/1926

¹⁷⁵ Tjknın Sesi, Kasım,Sayı 148, 2011, s.27.

¹⁷⁶ T.C.A , Başvekalet Muamelat Müdürlüğü, belge no:2/1644.

Yayımlandığı R. Gazete :Tarih :29/6/1926 Sayı:407

Yayımlandığı Düstur :Tertip: 3 Cilt: 7 Sayfa: 1472

Madde 1 - Aygır ve boğa sahibi olan her fert bulunduğu köy veya mahalle ihtiyar meclisine her aygır veya boğasını muayene ettirmek ve bunlar hakkında verilecek karara harfiyen tebaiyet etmekle mükelleftir.

Madde 2 - Her vilayet veya kaza baytar müdür ve memurları bulundukları menatıkta birinci maddede muharrer ihtiyar meclislerinin ve vezâifini teftiş ve ifa ettirmekle mükellef olup damızlığa tefrik olunan aygır ve boğalar için şahadetname ita ederler.

Madde 3 - Gerek efrad yedinde bulunan ve gerek köy namına mukayyet bulunup ikinci maddedeki baytar şahadetnamesini haiz olan ve hara, inekhane, ağıl ve aygır depolarında ve sıfadı bahriye merkezlerinde mevcut bulunan damızlık hayvanat, ne hali hazari ve ne de hali seferide hiç bir sebep ve bahane ile orduya alınmazlar.

Madde 4 - (Değişik: 4/7/1988 - KHK - 336/1 md.; Aynen kabul: 7/2/1990 - 3612/8 md.)

Damızlık tiftik keçilerinin men'i imranı hakkındaki 11 Nisan 1334 tarihli Kanunun hükümleri mahfuz kalmak şartıyla bütün hayvanların ecnebi memleketlere ihracı serbesttir. Yalnız aygır, iğdiş, kısarak ve katırların ihracı, lüzumunda ilgili Bakanlıkça men olunabilir.

Madde 5 - (Değişik: 4/7/1988 - KHK - 336/1 md.; Aynen kabul: 7/2/1990-3612/7md.)

Hara, inekthane, ağıl, aygır deposu, üretme ve deneme yerleri kurulmasına uygun olup, Hazineye ait bulunan çiftlikler ve otlaklar, ihtiyaç üzerine Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı ile Maliye ve Gümrük Bakanlığının ortak teklifleri ve Başbakanın onayı ile sözü geçen hizmetler için ayrılır.

Madde 6 - Müdafaai Milliye Vekaleti orduya veya remont depolarına lazım olan hayvanatı, tercihan memleket dahilinden ve Hükümetin resmi veya şahadetnameli aygırlarına çektirilen kısraklardan doğan hayvanlar meyanından mubayaa eder.

Madde 7 - İslah ve teksiri hayvanatın umur ve muamelatiyle müessesatının idare ve teftişi münhasıran Ziraat Vekaleti tarafından idare olunur.

Madde 8 - İslah ve teksiri hayvanat müfettişleriyle hara, depo ve müessesatı saire müdürü ve memurini fenniyesi, tanzim olunacak nizamnameye tevfiikan, Ziraat Vekaleti tarafından intihap ve tayin olunur.

(1) 6/3/1985 tarih ve 3161 sayılı Kanunun 39 ncu maddesiyle; bu kanunla teşkil edilmesi gerekli görülen kurullara dair hükümler yürürlükten kaldırılmıştır.

KANUNLAR, TEMMUZ 1990 (Ek-6)

Madde 9 -(Değişik:8/6/1930-1694/1 md.)

Hara, inekthane, numune ağılları ve tecrübe istasyonları ve aygır depolarının mahalli tesisi ve bunlarda teksir edilecek damızlık hayvanatın ve aygır depolarında bulundurulacak aygırların adediyle nevi ve ırk ve ecnasının ve ıslah ve teksir usulünün tayini ve kavanin ve talimatnamelerin ve olbaptaki bütçenin ihzarı mahiyette tanziminde salahiyettar olmak üzere İktisat Vekilinin veya tevkil edeceği zatın riyaseti altında İktisat Vekaletince intihap edilecek 8 azadan mürekkep "Islahı Hayvanat Komisyonu" teşkil olunur.

Madde 10- Tahsisatı muvazenei hususiyeden tesviye edilmesi lazım gelen damızlık hayvanatın mubayaa ve tevzii ve köy hesabına damızlık boğa, koç ve teke tedariki ve haralardan verilecek bu gibi hayvanatın tevzii aygır depoları ve sıfat istasyonları inşası, yarışların ve hayvanat sergilerinin küşadı ve verilecek madalya ile mükafatı nakdiye miktarının tayini, damızlığa elverişli erkek hayvanatın tasdik muamelesi veya ihsası (iğdiç edilme) ve ıslah ve teksiri hayvanat uğrunda muvazenei hususiyeden sarfı lazım gelen tahsisat hakkında bütçe ihzariyle hususu mezkûrun terakkisi için Ziraat Vekaletince ittihaz edilecek tedabirin temini tatbiki valilerin riyaseti altında ciheti askeriyyeden tayin edilecek mütehassıs memur ile mahalli baytar ve ziraat müdürü veya memurları ve ticaret ve ziraat odaları ile belediyeden muntehap birer azadan ve erbabı ziraat ve teksiri hayvanatla müteveggil ehli vukuftan üç zattan mürekkep bir komisyon tarafından icra olunur. Şu kadar ki ecnebi ırklara mensup damızlık intihap ve mubayaası Ziraat Vekaletince badettasdik ifa olunur.

Madde 11-1927 senei maliyesinden itibaren Ziraat Vekaleti bütçesinde ıslah ve teksiri hayvanat masarifi namıyla açılacak fasıldan sarfolunmak üzere atideki maddelerde gösterilen vazaif ifa olunur.

1 - Hara, inekhane, ağıl ve tecrübe istasyonları masarifi tesisiye ve daimesi ve memurin ve müstahdemin maaşatı ve müessesatı mezkûre ile muhtaç köy ahalisi ve aygır depoları için damızlık hayvanat mubayaası,

2 - Yarışlarda ve hayvanat sergilerinde tevzi edilecek mükafatla madalyalar esmanı ve cins damızlık hayvanat teksir ve bunların iskan ve tağdiyelerine itina edenlere ve bu maksada mebni teessüs etmiş cemiyet veya şirket veya kooperatiflere verilecek mükafat,

3 - Islah ve teksiri hayvanat için muvazenei hususiyeleri kafi olmıyan vilayata muavenet.

Madde 12 - 1927 senei maliyesinden itibaren vilayet meclisi umumileri bütçelerinde ıslah ve teksiri hayvanat için atideki mevaddı havi bir faslı mahsus açmağa mecburdurlar.

1 - Fakir köyler ahalisine ve damızlık hayvanat hesabına tevzi edilmek üzere boğa, koç, ve teke esmanı,

2 - At ve yarış hayvanat sergileri masarifi ile mükafat bedeli ve cirit meydanları tefrikı,

3 - Müşterek depolar için mubayaa edilecek damızlık aygır esmanı,

4 - İğdiç ameliyatı masarifi ile ameliyat neticesinde mürdolan hayvanat hesabına ita edilecek tazminat.

Madde 13- Valiler İkinci madde mucibince dairei memuriyetleri dahilindeki aygır ve boğaları her sene muayene ettirmekle mükelleftirler. Muayene olunan aygır ve boğalar meyanında damızlığa elverişli olanların ashabına sıfad müsaadesini mübeyyin ve baytarın müdürü zatisiyle memhur matbu bir şahadetname verilir ve damızlığa elverişli olmıyan hayvanlar iğdiç yapılır. Hayvanatın yaşını ve evsafı umumiyesini ve sahibinin ismini havi olan işbu sıfat şahadetnamesinin hükmü bir sene için muteber olup bir güna resme tabi değildir.

Madde 14 - Her köyde damızlık bir boğa bulundurulması ve yüzden fazla ineği olan köylerde beher yüz için akalli bir boğa bulundurmak mecburidir. Mezkûr boğaların esmanı ve tağdiyeleri masarifi Köy Kanunu mucibince köyler heyeti ihtiyariyeleri tarafından ineği olan köylülerden cemi ve tedarik edilir.

Madde 15 - Vilayat ıslahı hayvanat komisyonlarının gösterecekleri lüzum üzerine boğa tedarikinden aciz fakir köylere icabeden boğalar ya vilayat muvazenei hususiyesinden ve yahut Ziraat Vekaleti haralarında yetişenler meyanından tedarik ve ita olunur. Vekaleti mezkûre bütçesinde boğa mubayyasına tahsis edilen meblağdan dahi aynen boğa vermek suretiyle muavenet edilir.

Madde 16 - Islah ve teksiri hayvanata elverişli şeraiti haiz olan menatıkta Ziraat Vekaleti tarafından hara, aygır deposu, inekhane, ağıllar ve tecrübe istasyonları ve genç tay ve dana çiftlikleri ve vilayat tarafından lüzumu kadar sıfad istasyonları tesis ve küşat olunur.

Madde 17 - Hara ve inekhane ve ağıllarda gerek yerli ve gerek ecnebi uruka mensup (fers,merkep, camus, bakar,ağnam ve keçiler)damızlık için teksir edilir.Burada yetiştirilen aygırlar,depoları ve hayvanatı saire dahi nizamnamei mahsusunda beyan edilen şerait tahtında vilayat ıslah ve teksiri hayvanat komisyonları tarafından irae edilecek köyler heyeti ihtiyariyelerine meccanen tevzi ve damızlık hayvanat ashabına ve ıslah ve teksiri hayvanat maksadiyle teşekkül etmiş şirketlere bedeli mukabilinde ita olunur.

Madde 18 - Aygır depolarında hususiyle süvari ve topçu hayvanatı yetiştirmeğe mahsus aygırlar bulundurulur. Bu aygır sıfad mevsiminde ahali hayvanatına meccanen mukarenet etmek üzere 16 ncı maddede beyan olunan sıfad istasyonlarına sevkolunur.

Madde 19 - Müşterek aygır depolarında mıntakada mevcut kısrakları idareye kafi aygırları on sene zarfında tedarik etmeğe hükümet mecburdur. Bunların nısfı vilayat muvazenei hususiyesinden ve nısfı diğeri ve alelhusus ecnebi uruka mensup olan aygırlar Ziraat Vekaleti tarafından temin olunur.

Madde 20 - (Değişik: 15/2/1952 - 5883/1md.)

Tarım Bakanlığında safkan Arap ve safkan İngiliz atlarının tescili için (Türkiye Safkan Arap ve Safkan İngiliz atları soy kütüğü) tesis edilir.

Tescilden önceki muameleleri ıslahı hayvanat komisyonları yaparlar.

Madde 21 - (Değişik: 15/2/1952 - 5883/1 md.)

Soy kütüğüne, bu kanun hükümleri dahilinde:

- 1 - Türkiye'de soy kütüğüne kayıtlı ve pedigriyi safsan ana ve babanın Türkiye'de doğmuş ırkı vasıfları haiz safsan Arap ve safsan İngiliz yavruları,
- 2 - Dış memleketlerden getirilip şecereli olan ve mütehassıs bir heyetçe muayenesinde de ırkı vasıfları haiz bulunduğu anlaşılan safsan Arap ve safsan İngiliz atları kaydedilir.

Madde 22 - (Değişik: 15/2/1952 - 5883/1 md.)

Türkiye'de doğan safsan Arap ve safsan İngiliz taylarının doğum gününden itibaren üç ay, dış memleketlerden Türkiye'ye getirilen safsan Arap ve safsan İngiliz atlarının yurda girişlerinden itibaren iki ay, Gümrük İdaresince satılan safsan Arap ve İngiliz atlarının satış gününden itibaren bir ay zarfında, bu kanun hükümleri gereğince, illerde valiye, ilçelerde kaymakama müracaat edilmek ve hayvanları muayeneye getirmek şartıyla soy kütüğüne kayıtları yapılır.

Dış memleketlerden Türkiye'ye gebe olarak getirilen kısraqlardan Türkiye'de doğan tayların soy kütüğüne kaydedilebilmeleri için ana kısrağın safsan Arap veya safsan İngiliz aygırına çekilmiş olduğunu gösterir resmi makamlarca musaddak aşım belgesinin ayrıca ibrazı şarttır.

Madde 23- İslahı hayvanat komisyonlarının mazbataları nesilname komisyonu tarafından tetkik ve kabul edildikten sonra kayıt muamelesi yapılır.

Madde 24-(Değişik:15/2/1952-5883/1 md.)

Soy kütüğüne kaydedilen hayvanlar için Tarım Bakanlığınca pedigri tanzim edilerek hayvan sahiplerine verilir.

Ölen hayvanın sahibi, hayvanına ait pedigrîyi,ölüm tarihinden itibaren dört ay zarfında il merkezlerinde valiye ve ilçelerde kaymakama vermeğe mecburdur.

Kaybolan pedigrî yerine yenisi verilir. Ölen hayvanların pedigrîlerini süresi içinde geri vermiyen hayvan sahipleri on liradan elli liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılırlar.

Soy kütüğüne kayıtlı olan hayvanların sahipleri, don değışikliklerini hayvanın doğumundan itibaren bir sene zarfında il merkezlerinde valiye, ilçelerde kaymakama bildirmeye mecburdurlar.

Bu mecburiyeti süresi içinde yerine getirmiyen hayvan sahipleri beş liradan otuz liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılırlar.

Madde 25 - (Değişik: 15/2/1952 - 5883/1 md.)

Soy kütüğüne kayıtlı bulunmıyan ve pedigrîsi ibraz edilmıyen safkan Arap ve safkan İngiliz atları kendi ırklarına mahsus yarış ve sergilere giremezler.

Türkiye'de yapılan resmi at yarışlarına iştirak etmek ve yarışların sonunda Türkiye'den çıkarılmak üzere dış memleketlerden getirilen safkan Arap veya safkan İngiliz yarış atlarının mütehassıs heyet tarafından muayeneleri yapılp pedigrîleri vize edilmek suretiyle yarışa katılmalarına müsaade edilebilir.

Madde 26- Nesilnamede mukayyet hayvanların sahibi tebeddül ettiğı vakit ikinci sahibinin ismi nesilname komisyonuna sahibi tarafından tahrîren bildirilir.

Madde 27- Her sene veya iki senede bir vilayat merkezlerinde veya münasip mevakiinde at yarışları ve hayvanat sergileri tertip ve küşat edilir.

Yarışlarda kazanan sergilerde eşkal ve tenasübü muvafık görülen aygır, kısrak, tay, ester ve merkeplere ve danalara ve hizmeti ziraiye ve sütçülüğe veya kasaplığa elverişli inek, öküz ve mandalara keza koç ve teke ile iyi yün ve kıl ve süt ita eden ve kasaplığa elverişli olan koyun ve keçilere ve hayvanlarını hıfzıssıha kavaidine tevfikân iskan ve tağdiye edenlere, Hükümet tarafından irae edilen ecnasa mensup asil ve halisüddem veya nısfüddem damızlık hayvan yetiştirenlere ve bunlar için şecere ve sicil tutan hayvanat ashabına mükafatı nakdiye ve teşvikat madalyası verilir.

Madde 28 - (Değişik: 17/5/1928 - 1266/1 md.)

Emlaki milliyeden olan meralar, İktisat Vekaleti'nce musaddak ehliyetnameyi haiz damızlık hayvan yetiştirici eşhas veya şirketler isticara talip bulundukça ahara icar edilemez. Bu kabil meraları isticara talip olan damızlık hayvan yetiştiriciler müteaddit oldukları zaman aralarında müzayede ve münferit olunca, Maliye ve İktisat Vekillerinin muvafakatiyle pazarlık usulü tatbik olunur. İcar müddeti azami on senedir. Damızlık hayvan yetiştiriciler bu madde mucibince bilmüzayede veya pazarlıkla isticar eyledikleri merayı aynı evsafı haiz kimselere devir ve icar edebilirler. Ancak keyfiyeti devir ve icarın İktisat Vekaletince tasdikı şarttır."

Madde 29 - Ziraat Vekaleti ile vilayat, ahaliye ait tay ve danaların yaz mevsimine ve ücreti muayyene mukabilinde usulü dairesinde tağdiyeleri için

hususî meralar tertip ve ihzar ettikleri gibi meraların islahı ve sunî çayır- ların ihdası için iktiza eden çayır tohumlarını damızlık hayvanat ashabına meccanen ita ederler.

Madde 30 - Sergilere ve yarışlara getirilen ve götürülen ve damızlık için celbolunan hayvanat, islah ve teksiri hayvanat komisyonlarının ita eyliyecekleri vesikalarla Hükûmete ait berri ve bahri bilcümle vesaiti nakliye tarafından nısıf ücretle naklolunur.

Madde 31 - (Değişik: 30/1/1957 - 6893/1 md.)

a) Erkek damızlıklarını muayene heyetinin muayenesine getirmiyenler 100 liradan 200 liraya kadar,

b) İğdiç edilmesine, enenmesine veya tefrikına karar verilen hayvanlarını iğdiç ettirmiyenler, enetmiyenler veya iğdiç edilmelerine veya enenmelerine mani olanlar veya ayırmıyanlar veya sıfatta kullananlar 100 liradan 200 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. İğdiç edilecek veya enenecek hayvan- lar muhakeme neticesi beklenmeksizin behemahal iğdiç edilir veya enenir.

Madde 32 - Aygır ve boğalar için muayene heyetlerince verilen ve hükmü bir sene muteber olan şahadetnameleri tahrif veya diğerine ita veyahut her hangi bir suretle müteakıp senelerde sahte olarak istimal edenlerden yirmi lira ceza- yı nakti alınır.

Madde 33 - Köylere verilen boğa ve aygırların bakılmasını ve iaşesini ihmal eden heyeti ihtiyariyelerden otuz lira cezayı nakti tahsil olunur. Eğer

işbu ihmal ve teseyyüp hayvanın telefını mucip olursa bedeli ayrıca heyeti ihtiyariyeye tazmin ettirilir. Telef olan hayvanı Ziraat Vekaleti tedarik etmiş ise bedeli zıman Hazineye, idarei hususiye tedarik etmiş ise idarei hususiye veznesine teslim ve köylü tarafından köy namına mubayaa edilmiş ise Köy Kanunu mucibince köy sandığına irat kaydolunur. 32 nci maddede muharrer cezayı naktiler köy sandıklarına aittir.

Madde 34 - Köylerine verilen boğaların iaşe ve bakım masrafı hissesini vermekten imtina eden inek sahiplerinden hissei mezkûre Köy Kanununun 66 ncı maddesi mucibince tahsil olunur.

Madde 35 - (Değişik: 15/2/1952 - 5883/1 md.)

Safkan Arap veya safkan İngiliz atlarının soy kütüğüne kaydedilebilmeleri için bu kanun hükümlerine göre verilmesi gereken evrak ve vesikaları tağyir ve tahrif edenler veya sahte varaka tanzim edenler yahut sahte veya tağyir ve tahrif edilmiş vesika, belge ve evrakı bilerek kullananlar Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının altıncı babının üçüncü faslı hükümlerine göre cezalandırılırlar.

Safkan Arap ve safkan İngiliz atları hakkında verilen tescil beyannamesini bilerek hakikata muhalif bir şekilde tanzim edenler veya başka bir hayvana ait vesika yahut pedigri kullananlar veya hayvan üzerinde eşkal değişikliği yapanlar bir aydan altı aya kadar hapis veya beş yüz liradan bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Mahkûmiyet hallerinde pedigrinin de iptaline karar verilir.

Soy kütüğüne safkan olarak kaydedilip pedigri verilmiş olan hayvanların bilahara lüzum görüldüğü takdirde mütehassıs heyetçe yapılan muayeneleri neticesinde bu vasfı haiz olmayıp karışık kanlı oldukları anlaşıldığından soy kütüğünden kaydı silinerek pedigri geri alınır. Bu gibi hayvanların yavrularına pedigri verilmez.

Heyet kararı, Tarım Bakanlığının tasdikiyle kesinleşir. İtiraz vukuunda Tarım Bakanlığınca teşkil edilecek bir ilmi heyete keyfiyet tetkik ettirilir. Bu ilmi heyetin kararı kesindir.

(Ek fıkralar: 27/2/1960 - 7454/1 md.) Yukardaki hükümlere göre muayeneleri yapılarak safkan oldukları neticesine varılmış atların lüzumu halinde, tekrar ayrı bir mütehassıs heyete muayene ettirilmeleri caizdir. Bu takdirde yukardaki fıkralar hükümleri aynen tatbik olunur.

Mütehassıs heyetlerin Ziraat Vekaletinin tasdiki ile kesinleşen kararları aleyhine bu karardan hakları muhtel olan diğer yarış atı sahiplerinin de itiraza salahiyetleri vardır.

(Son fıkra iptal: Ana. Mah. nin 30/5/1963 tarih ve E. 1963/63, K. 1963/128 sayılı Kararıyla.)

Madde 36 - Gerek efradın yedinde bulunup muayene heyetlerinin şahadetnamelerini haiz olan ve gerek hara, inekhane, aygır depoları ve sıfad tecrübe merkezleri gibi müessesatta mevcut bulunan erkek ve dişi damızlık hayvanatına, her ne nam ile olursa olsun vaziyet edenler ve yahut bu yolda bir emir verenler her kim olursa olsun ve her ne rütbede bulunursa bulunsun, bir haftadan ekal olmamak üzere mahkemece hapsedildiği gibi hayvanat da derhal yerine iade olunur ve bunlardan her hangi suretle telef olanlar var ise tazmin

ettirilir.

Madde 37 - (Değişik: 9/7/1956 - 6792/1 md.)

Damızlığa elverişli olduğuna dair şahadetnameyi haiz bulunan aygır, kısrak, tay, boğa, inek, düve, koç, toklu, kuzu, (Kılkeçi hariç) teke, keçi, çepiç, oğlak, domuz ve her çeşit tavuk, hindi, kaz ve ördeklerin erkek ve dişileriyle yavruları ithal ve gümrükle ilgili her türlü vergi ve resimlerden muaftır. (1)

Madde 38 - İşbu kanunun suverî tatbikıyesi bir talimatnamei mahsus ile tayin olunur.

Ek Madde 1 - (Ek: 30/1/1957 - 6893/2 md.;Değişik:28/2/1995 - 4084/1 md.)

Lüzumlu bölgelerde sunî tohumlama yaptırmaya, bu maksatla gereken yerlerde enstitü,ihtisas kursu açmaya,sun'î tohumlama laboratuvar ve durakları kurmaya ve gerekli her türlü tedbirleri almaya,damızlığa elverişli olmayan sığır ve manda boğaları,koçları,tekeleri,at ve merkep aygırlarını iğdiç ettirmeye ve enemeye Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yetkilidir.

Ancak,hayvan ırklarının ıslahı amacıyla tabii tohumlama,sun'î tohumlama ve embriyo transferi faaliyeti:Bakanlık ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzelkişiler tarafından ücret mukabili yapılır.

Islah amacı ile hayvan yetiştirici birlikleri kurulabilir. Hertürlü hayvan ıslahı ile ilgili çalışmaların belirli esas ve usullere göre yapılması hususun-da tedbirler almaya,ıslah amacı ile hayvan yetiştirici birliklerinin kurulmasını düzenlemeye Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yetkilidir.

Gerçek ve tüzelkişilerin tabii tohumlama,sun'i tohumlama ve embriyo transferi yapmaları,bu maksatla sperma ve embriyo üretim merkezi,laboratuvar ve m esse-se kurmaları sperma ve embriyo üretim ve satmaları,bulundurmaları,taşımaları,it-hal ve ihraç etmeleri,hayvan sağlığında kullanılan ilaç ve müstahzarların ve ziraai mücadelede kullanılan ilaçların serbest veteriner hekimlerinin ve serbest ziraat mühendislerinin muayenehanelerinde ve kliniklerinde bulundurmaları,taşı-maları ve satmaları Tarım ve Köyişleri Bakanlığının iznine ve kontroluna tabi-dir.

Ek Madde 2 - (Ek: 30/1/1957 - 6893/2 md.)

Hakiki ve hükmi şahısların suni tohumlama müessese, laboratuvar ve durakları kurması, suni tohumlama yapmaları ve yaptırmaları, tohum toplamaları, satmaları, bulundurmaları, taşımaları, yabancı memleketlerden ithal ve yabancı memleketlere ihraç etmeleri Ziraat Vekaletinin müsaadesine ve murakabesine tabidir.

(1) İthalde alınan her türlü vergi, resim ve harç muafiyeti hükümleri,

6/5/1986 tarih ve 3283 sayılı Kanunun 1 inci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu madde hükümlerine aykırı hareket edenler (500) liradan (1000) liraya kadar, ağır para cezası ile cezalandırılır. Ayrıca laboratuvar ve durakların kapatılmasına ve tohumların müsadere ve imhasına da karar verilebilir.

Ek Madde 3 - (Ek: 30/1/1957-6893/2 md.)

Hayvan ıslahı maksadiyle yabancı memleketlerden ithal edilecek her nevi hayvan spermaları, gümrük vergisi ile ithalde alınan vergi ve resimlerden, muayenei hayvaniye ve rıhtım resmi ile ardiye ücretinden muaftır.

Yabancı memleketlerden getirilecek her nevi hayvan spermaları Ziraat Vekaletinin veya bu Vekaletten ithal müsaadesi almış bulunan teşekküllerin işarı üzerine hiç bir gümrük muamele ve formalitesine tabi tutulmaksızın geçirilir. (1)

Ek Madde 4 - (Ek: 30/1/1957-6893/2 md.)

Ziraat Vekaleti teşkilatı tarafından yapılmış suni tohumlama ameliyesi neticesinde öldüğü mahalli Hükümet veteriner raporu ile sabit olan hayvanların sahiplerine tam kıymetleri üzerinden tazminat verilir.

Ek Madde 5 - (Ek: 30/1/1957-6893/2 md.)

Suni tohumlama tatbikatında, laboratuvar ve enstitü çalışmalarında talimatnamesi hükümleri dahilinde üstün başarı sağlayanlara bir yılda iki aylık istihkak tutarını geçmemek şartıyla para mükafatı verilebilir.

Bilfiil suni tohumlama tatbikatında çalışarak talimatnamesindeki nispetlere göre gebelik sağlayan teknik elemanlara beher gebelik başına kısırak ve merkepler için (300), inek ve mandalar için (100), koyun ve keçiler (Kıl keçisi hariç) için 20 kuruştan aşağı olmamak üzere prim verilir.

Suni Tohumlama Enstitüsü, laboratuvar ve duraklarında bedenlen çalıştırılacak hizmetliler Ziraat Vekaletince iâşe edilir. İâşenin mümkün

olmadığı yerlerde iâşe bedeli rayiç üzerinden hesaplanarak hak sahiplerine nakten verilir.

Ek Madde 6 - (Ek: 30/1/1957 - 6893/2 md.)

Bu kanunda yazılı cezalara sulh mahkemelerince hükmedilir.

Ek Madde 7 - (Ek:28/2/1995 - 4084/2 md.) Her türlü hayvan ıslahı çalışmalarına ilişkin esas ve usuller,tabii ve sun'i tohumlama ve embriyo transferi uygulama usulleri ile bu Kanunun uygulanmasına ilişkin diğer hususlar,Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Madde 39 - Bu kanun her kasaba ve köyde neşir ve ilan tarihinden muteberdir.

Madde 40 - İşbu kanunun icrasına Ziraat, Maliye, Dahiliye, Adliye ve Müdafaai Milliye vekilleri memurdur.

(1) İthalde alınan her türlü vergi, resim ve harç muafiyeti hükümleri, 6/5/1986 tarih ve 3283 sayılı Kanunun 1 inci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

904 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN MEVZUATIN

YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE

Kanun

No Farklı Tarihte Yürürlüğe Giren Maddeler giriş tarihi

1266 - 27/5/1928

1694 - 17/6/1930

1761 - 17/3/1931

5883 - 22/2/1952

6792 - 17/7/1956

6893 - 7/2/1957

7136 - 3/7/1958

7454	-	29/2/1960	
KHK/336	-	5/8/1988	
4084	-	8/3/1995	¹⁷⁷

2.2. At Yarışları Hakkında Çıkarılan Kanunlar

Kanun No:6132

Kabul Tarihi:10/7/1953

MADDE 1)Ankara ,İstanbul ve İzmir’de ve Tarım vekaletinin teklifi üzerine icra vekilleri heyetince belirtilecek diğer yerlerde at yarışları yapmak ve bu yarışlar üzerinde memleketin neresinde olursa olsun müşterek bahisler tertip etmek hak ve selahiyeti munhasıran tarım vekaletine aittir.

MADDE 2) Birinci maddede yazılı mahaller dışında yapılacak mahalli at yarışlarının program ve ikramiye planlarının yarışlardan önce tarım vekaletine tastik ettirilmesi ve müşterek bahis için bu vekaletten müsaade alınması şarttır.

MADDE 3)Bu kanun hükümlerine tabi at yarışlarının kapı hasılatının tamamı açık ve vadeli koşuların taksit kaydiye ve fişmancalıkları porfeler hariç diğer koşuların kaydiyeleri ve müşterek bahis biletleri satış yekunun yüzde yirmi beşi vergi ve inzibati ceza olarak alınan paraların yekunu yarış geliri teşkil eder. Açık ve vadeli koşuların kaydile ve pişmancalıkları forfeler o ayrıfta birinci gelen atın ikramiyelerine ilave edilir.Müşterek bahis yekunundan azami yüzde yirmibeş

¹⁷⁷ www.tjk.org.tr/20.05.2010

kesildikten sonra geriye kalan miktar talimatnamesine göre kazanan bilet sahiplerine dağıtılır.

Yarış geliri ancak aşağıdaki hususlara tahsis olunabilir:

- a) Yarış ikramiyeleri (yarış gelirinin %40'ından aşağı olamaz)
- b) Yarış yerlerinin tesis bakım ve ıslahı ve işletme masrafları
- c) Damızlık alımı masrafları
- d) At yarışları ve atçılığın inkişafı bakımından luzumlu ve faydalı görülen her türlü teşvik tesis ve yardım masrafları
- e) Yarışlarla ilgili umumi masraflar

Hipodrom ve yarış yerlerinden belediyelerce 5237 sayılı kanuna göre alınacak eğlence resmi nispeti %10'u geçemez

MADDE 4) Yarış usul ve nizamına ve yarış dürüstlüğüne aykırı hareket eden at sahibi, antrenör, jokey, jokey yamağı, seyisler vesair hizmetliler hakkında aşağıda yazılı inzibati cezalar tatbik olunur:

- a) İhtar.
- b) Yüz liradan aşağı olmamak üzere para cezası.
- c) At sahibi için atların muvakkat veya müebbeden yarışa iştirakten meni.
- d) Yarışlarla ilgili yerlerde muvakkaten ve müebbeden sanat icrasından meni
- e) Yarış yerlerine, hipodromlara ve yarışlarla ilgili mahal ve tesislere girmekten muvakkaten ve müebbeden meni.

Bu cezalardan ihtar cezasıyla 1000 liraya kadar para cezası altı haftaya kadar yarışlara iştirakten ve yarışlarla ilgili yerlerden sanat icrasından muvakkaten meni cezaları yarış komiserleri heyeti tarafından verilir ve derhal tatbik olunur. Komiserler heyetince verilecek cezalara karşı ıttıla tarihinden itibaren 15 gün zarfında yüksek komiserler heyetine itiraz edilebilir.

1000 aşan para cezalarıyla 6 haftayı aşan muvakkat meni cezaları ve müebbet meni cezaları yüksek yarış komiserler heyetince verilir. Yüksek komiserler heyetince itirazen ve bidaeden verlen cezalar katidir.

MADDE 5) Tarım vekaletinin 1.maddede yazılı hak ve yetkileri at yetiştirme ve ıslahını teşvik gayesiyle kurulmuş ve amme menfaatine çalıştığı usulsen onanmış derneklerden uygun görülecek bir veya birkaçına muayyen şartlarla ve 30 seneyi geçmemek üzere tarım vekaletinin teklifi ve icra vekilleri heyetinin kararı ile devredilebilir. Devredilen hak ve yetkiler derneğin kanun nizamname veya anlaşma hükümlerine riayet etmemesi halinde müddet dolmadan önce geri alınabileceği gibi müddedini dolduran derneğe aynı hak ve yetkilerin yine bu madde hükümleri dairesinde yeniden verilmesi caizdir. Tarım vekaleti bu derneğin bilumum muamelat kayıt ve hesabını her zaman teftiş ve murakabe etmeye direktifler vermeye yetkilidir.

Derneğin statüsünde yazılı murakıplardan vekalet kendi memurlarından uygun gördüklerine murakıplıkla vazifelendirilebilir.

MADDE 6)Beşinci madde hükmünün tatbik edilmediği yer ve zamanlarda tarım bakanlığı yarış ve müşterek bahisleri o yerin belediye veya özel idaresi vasıtasıyla yapılabilir.

MADDE 7)Bu kanun hükümlerine aykırı olarak at yarışları müşterek bahis veya yarı piyngosu tertip veya idare edenler veya bunlara ait biletleri ve davetiyeleri bilerek satanlar veya dağıtanlar, sattıranlar veyahut dağıttıranlar mahallin en büyük mülkiye amiri tarafından zabıta marifetiyle menedilir. Haklarında tutulan zabıta birlikte mahkemeye tavrı olunurlar. Bu gibiler hakkında sulh ceza mahkemelerinde beş yılzıradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası hükmolunur.

MADDE 8)Yarışların şartlarına, tertip,icra ve inzibatına, hipodrom veya yarış yerlerinin tanzim ve idaresine yarış programları,ikramiyeler ve müşterek bahislere müteallik, teknik, idari, mali ve inzibati hususlar yüksek komiserler heyetinin teşekkül sureti, vazife ve yetkileri, inzibati cezaların hangi hallerde, hangi merciler tarafından verileceği;yarışların ve yetki verilmiş dernek;belediye veya özel idarelerin murakabe ve teftiş tarzı ve doping muayenelerine ait usuller bu kanun ve beynelmilel yarış nizamlarına ve memleket ihtiyaçları ve işin icatlarına göre tarım vekaletince hazırlanıp icra vekilleri heyetince tasdik edilecek yönetmelikler de belirtilir.

MADDE 9)Köy kasaba ve şehirlerde şenlik ve eğlence maksadıyla yapılan at yarışları bu kanun hükümleri dışındadır. Bu gibi yarışlarda müşterek bahis tertip edilmez.

MADDE 10)Bu kanun yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

MADDE 11)Bu kanun hükümlerini icra vekilleri heyeti yürütür.¹⁷⁸

Çıkarılan bu kanunlarda da görüleceği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti çıkardığı kanunlar aracılığı ile de at ırklarını ve at yarışlarını koruma ve geliştirme maksadıyla, kanunlar vasıtasıyla birçok tedbir almıştır.

2.3.Cumhuriyet Dönemi'nde Buca Hipodromu

Sosyal ve eğlence hayatının her noktasında olduğu gibi savaş at yarışlarını da derinden sarsmıştır. Aslında bu dönemde ata olan gereksinime rağmen eğlence hayatının vazgeçilmezleri arasında yine de at yarışlarının olduğunu söylemek mümkündür.

Buca Hipodromu işlevleri ile Türk atçılığının korunmasına önemli hizmetlerde bulunmuştur. Bu hizmetlerin başında mevcut at ırklarının korunması gelmektedir.

Bu amaçla dönem dönem özel koşular tertip edilmiştir. Bunlardan ilki 8 Kasım 1890 tarihinde yapılan özel koşudur. Bu koşuya İngiliz atlarının katılımı men edilerek sadece Türk atları yarıştırılmıştır.

¹⁷⁸Nimet Üyken, a.g.e., s.71,72,73.

Tablo 6: Atların ıslahı amacıyla yapılan ilk koşu: 8 Kasım 1890

Yarış Adı	Yarışan Atın Sahibi	Kazanan Atın İsmi
Başlangıç	Mehmet Galip Bey	Galip
Köylü	İdris Efendi	Hacı İlyas
Hünkar	Miralay Hıfzı Bey	Yerli
Asker	Çerkes Hüsnü Bey	Doru
Islahhane	Hüsnü Efendi	Şahmerdan

Kaynak:Günver Güneş, Buca'da Atlar Koşuyor, Tarih ve Toplum, Aralık 2003,sayı 240,s.46

Beş koşudan oluşan yarışlar Islahhane yararına düzenlenmiştir. Dönemin gazeteleri arasında büyük yankı uyandıran yarışlarda at ırklarının iyileştirilmesine yönelik halkın ve kamuoyunun dikkati çekilmiştir. Bu fonksiyonu ile Buca Hipodromu Cumhuriyet Dönemi'ne kaliteli atları miras bırakmıştır.

Buca Hipodromu'nun yaşadığı bir diğer önemli kırılma noktası Tepeköy yarışlarının başlamış olmasıdır. Bu yarışlar ile at yarışları üzerindeki Levanten etkisi kırılmak istense de dikkatlerin Tepeköy'e çevrilmesi ile Buca hipodromu üzerine gölge düşmesine neden olduğu da belirtilmesi gereken önemli bir noktadır.

Tablo 7:Tepeköy Koşuları 1895

Yarış	Katılan At	Mesafe	Kazanan At	Sahibi	Alınan Ödül
Tecrübe	12	1.250m	Küheylan	Polis Müdürü Niyazi Bey	600kr
Köylü	13	1.500m	Doru	Çerkez Cihangiray	1.200kr
Çiftlikat-ı Hümayun	12	2000m	Subaşı Çiftliğinden Bir at	Mustafa Ali Bey	1.500kr
İzmir Koşusu	15	2.500m	Ateş	Jan.Binbaşı Mustafa Bey	1.600kr
İdare Koşusu	7	1.500m	Çiftlikat-ı Hümayun	Jandarma M.Ali Bey	700kr
Teselli Koşusu	11	1.250m	-	Ödemiş Mal Müdürü Kamber Bey	700kr

Kaynak:Günver Güneş, Buca'da Atlar Koşuyor, Tarih ve Toplum, Aralık 2003,sayı 240,s.46

Bu koşular ile yarışçılar Buca Hipodromu'nda edindiği deneyimi ve tecrübeyi sadece Türklerden oluşan yeni yapılanmalara aktarmışlardır.

Savaş sonrası dönemde Buca Hipodromu'nun uzun bir dönem kapılarının kapalı kaldığını yaptığımız çalışmalarda gözlemlemekteyiz. Bu durumun temel nedenleri arasında savaş döneminin temel ihtiyaçları arasında atın yer alması ve koşu atlarının padogların ardından savaş meydanlarına sürülmesi, bir diğer neden ise savaş

sonrasında Levantenlerin ve önde gelen Türk atçılarının İzmir'den ayrılmaları bu olumsuz duruma yol açmıştır¹⁷⁹.

Önde gelen yarışçıların Buca'dan ayrılışlarının ardından, yarışlar kesintiye uğrasa da at yarışları Cumhuriyet döneminde, Sipahi Ocağı'nın denetiminde Buca Hipodromu'nda yapılmaya devam etmiştir. Yarışlardan elde edilen gelirden, tüm masraflar, harcamalar, ikramiyeler çıkarıldıktan sonra eğitime de pay ayrılmıştır. Hipodromun bu yönü ile de toplumsal hayatın kalkınmasında işlevler edindiğini fark edilmektedir.¹⁸⁰

Yine, Anadolu'da yarattığı büyük ünü Buca Hipodromu, Ankara Hipodromu'nun açılmasıyla bir bakıma kaybetmiştir.

Bu noktada unutulmamalıdır ki 1950'li yıllar sadece Buca Hipodromu için değil, at yarışlarının kalbi sayılan Londra'da dahi eski canlılığını yitirdiği yıllardır. İngiltere bunu önlemek için Londra'da dünya çapında at sergileri açarak atlara olan ilgiyi tekrar çekmeye çalışmıştır.¹⁸¹

Fakat bahsi geçen dönemlerin ardından Buca Hipodromu eski canlılığına tekrar kavuşmuştur. Özellikle 1960 ve sonrasında bölgenin en önemli simgelerinden biri olarak anılmaya devam etmiştir.

1950 sonrasında Türkiye'nin sosyal hayatındaki kırılmalar neticesinde kadınların artık hipodromlara gitmediği gözlenmiştir. 2000'li yıllarda bu duruma son vermek için, Buca Hipodromu'nun yüz yıl önceki gibi kadın ve erkeğin yan yana var olabildiği bir eğlence alanı olması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

1960'lı yıllarda Buca Hipodromu'nda atları ile yarışan Mehmet Dramalı yarışların yapıldığı dönemde Buca'ya 150-200 kadar at ve bu atların yanında 500 ila

¹⁷⁹ Fatma Bulut, "I.Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'de Eğlence Kültürü ve Toplumsal Hayata Etkileri", DEU, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.124.

¹⁸⁰ Fikret Yılmaz, Erkan Serçe, "Küllerinden Doğan Şehir", İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2010, s.288.

¹⁸¹ **Milliyet**, 25 Temmuz, 1954.

600 arasında değişen at sahibinin geldiğini belirtmektedir. Yarışlar sırasında Buca'nın adeta dolup taştığını anılarında ifade etmektedir.¹⁸²

Bu satırlardan anlayacağımız üzere hipodrom sadece eğlence alanında Buca'ya ve İzmir'e hizmet etmemiştir. Beraberinde sosyal canlılık getirerek bölgeye ekonomik olarak da canlılık vermiştir.

Buca Hipodromu ile başlayan modern yarışlar sayesinde atçılık ayrı bir sektör haline gelmiş, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de astronomik rakamların geçtiğı büyük bir sektör haline gelmiştir. Bu anlamda da Buca Hipodromu bir miladı temsil etmektedir.

Ayrıca Buca Hipodromu, gece koşularının yapıldığı ilk hipodrom olmasıyla diğer hipodromlardan ayrılarak yeni bir ilke imza atmıştır.

At, evcilleştirilmesi ile birlikte Türklerin yanındaki en güçlü öge olmuştur. At gerek sosyal gerek siyasi gerekse ekonomik anlamda Türk milletine güç katmış, onu diğer toplumlardan üstün kılmıştır.

Yaşamının her alanında Türk milletinin yanında olan bu hayvanın eğlence hayatına da damga vurması kaçınılmazdır. Bu amaçla at ile Türkler çeşitli oyunlar üreterek onu eğlence ve sosyal hayatın vazgeçilmezi kılmışlardır.

Osmanlı Dönemi'ne baktığımızda da Orhan Gazi döneminde de atlı sporların yapıldığı bunlar içerisinde at yarışlarının ön planda olduğu kayıtlara yansımıştır.

19. yüzyılda İzmir'de yapılan at yarışlarının yapısı bu tarihe kadar oynan at yarışlarından farklıdır. Öyle ki bu oyunlar öncelikle gayri müslim tebaa içerisinde farklı bir yapıya sahip olan Levantenler aracılığı ile başlamıştır. Yine bu at yarışlarının programlı olması at yarışlarının modern bir zemine oturması açısından önemlidir.

Bu tezi hazırlarken yaptığımız araştırmalarda gördük ki İzmir sadece atçılık tarihi açısından değil, diğer sosyal aktivitelerde de ilklerin yaşandığı bir şehir olmuştur. Bu durumun nedenlerini araştırdığımızda ise İzmir önemli bir liman kenti

¹⁸² Tayfur Göçmenoğlu, "Beşonsekiz Treni", Zeus Kitabevi Yayınları, İzmir, 2011, s.67.

olması, nüfus yapısının çeşitliliği ve bu yapının beraberinde Osmanlı hoşgörüsü ve toplumların kaynaşması ile kültürel zenginlik ve çeşitlilik doğmuştur.

Yine at yarışlarının İzmir içerisinde neden Buca' da yapıldığı sorusuna da tez çalışmalarımız sırasında yanıt verilmiştir. Buca gerek demografik yapısı ile Levantenler için bir merkez olması, üzüm bağları ve geniş yeşil arazileri ile at yetiştirmeye elverişli olması ayrıca ilerleyen yıllarda demir yolu ile İzmir limanına bağlanması neticesinde ulaşımın ve at sevkîyatının kolay olması ile ön plana çıkmıştır.

Bu çalışmamızda gördük ki at yarışları ile toplumun sosyalleşmesine, Gayrimüslim- Müslüman halkın kaynaşmasına aynı zaman da kadının sosyal arenada var olmasında önemli katkıları olmuştur.

At yarışları sadece toplumsal bir olay olmakla kalmamış aynı zamanda at ırklarının gelişimi ve gelişen ırkların korunması yönüyle de önemli katkıları olmuştur. Bu durumun etkileri devlet tarafından da fark edilmiş ve at yarışları bugüne değin desteklenmiştir.

Buca Hipodromu'nun kuruluşu ve burada doğan modern programlı at yarışları sadece Osmanlı açısından bir ilk olmamıştır. Buca Hipodromu ile başlayan programlı at yarışları, Anadolu'dan ayrılan Levantenlerin gittikleri yeni vatanlarında da at yarışlarının başlamasına öncülük etmeleri açısından da mühimdir. Bu duruma verilebilecek ön güzel örnek Yunanistan at yarışları olmuştur.

Tezimizde var olan, Buca' da at yarışlarının yapılmasına ve Buca Hipodromu'nun kurulmasına öncülük yapan aileler, bu durumu gelenek haline getirmişler ve günümüz de dahi at yarışları ile önemli çalışmalara imza atmışlardır. Bu devamlılık at yarışları ve Buca Hipodromu'nun dünü ve bugünü için fazlasıyla önem arz etmektedir.

Buca Hipodromu ile başlayan modern at yarışları ile Cumhuriyet Dönemi'nde de toplumun bir araya gelmesi ve birlik beraberlik olgusunu taşıması bakımıyla önemi Mustafa Kemal Atatürk tarafından da fark edilmiş, bu konuda kendisi de desteğini esirgememiştir.

KAYNAKÇA

I-ARŞİVLER

A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye Nezareti

D.H.E.U.M 5 Şb., Dosya no:45,gömlek no:7

B-Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başvekalet Muemelat Müdürlüğü, belge no:2/1644

II-Sürelî Yayınlar

Sürelî Yayınlar

Ahenk

Yeni Asır

Cumhuriyet

III. DERGİLER VE MECMUALAR

T.J.K'nın Sesi

IV. İNCELEME YAPITLARI VE ANILAR

A-KİTAPLAR VE TEZLER

Ana Britannica, At,Cilt 1, İstanbul, 1990

ABİDİN, İhsan, "İdman", Türkiye Jokey Kulübü Yay., İstanbul, 1993

AKŞİN, Sina, Çağdaş Türkiye Tarihi, C.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000

ATAY, Çınar, İzmir'in İzmir'i, Esiad Yay., İzmir, 1993

BAŞYİĞİT, Türkan, ‘**Çocuk Büyük Atatürk**’,İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Yayınları,2006

BAUDEN,Frederic,’’İzmir Gezisi Antoine Galland’ın Bir Elyazması(1678)’’,İzmir Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayını,İzmir,2010

BERBER, Engin, **İzmir 1920, Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin**

Öyküsü, Akademi Kitabevi, İzmir, 1998

BERKES, Niyazi **Türkiye’de Çağdaşlama**, Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,2002

BEYRU,Rauf,**19. Yüzyılda İzmir’de Yaşam**, Literatür yay., İstanbul,2000

BORA,Siren, **İzmir Yahudileri 1908-1923**,Gözlem Gazatecilik ve Yayın A.Ş

BULUT, Fatma,‘**I.Dünya Savaşı Yıllarında İzmir’de Eğlence Kültürü ve Toplumsal Hayata Etkileri**’’,DEU,Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

Cevat Sami, ‘**İzmir 1905**’, İzmir Büyük Şehir Belediyesi yay. Sadeleştirerek Yayınlayan Erkan Serçe,İzmir,2000

ÇOLAK, Filiz, ‘**II.Meşrutiyetten Cumhuriyete Üretim ve Dış Ticaret**’’, Basılmamış Doktora Tezi,DEU,Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

DEMİRBAŞ,Mehmet Ali, ''Rees Köşkü Levanten Malikanesinde Eğitim Fakültesine''İzmir Büyük Şehir Belediyesi Yay.,İzmir,2010

ERPİ, Feyyaz, ''Buca'da Konut Mimarisi'',Ankara,1987

YILMAZ Fikret, Erkan Serçe, ''Küllerinden Doğan Şehir'',İzmir Büyük Şehir Belediyesi Yayınları,İzmir, 2010

YILMAZ Fikret, Sabri Yetkin, ''İzmir Kent Tarihi'',İzmir Büyük Şehir Belediyesi Yayınları,1998

GÖÇMENOĞLU, Tayfur, ''Beşonsekiz Treni'',Zeus Kitabevi Yayınları, İzmir, 2011

GÜRELLİ, Gözde ,İzmir Yöresinde Bulunan Atların Equus caballus Linnaeus,1758 Arka Bağırsak Siliyat(Protista :Ciliophora)Faunası,Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,Yayınlanmamış Doktora Tezi,İzmir,2010

İslam Ansiklopedisi, At, Cilt 2,Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992

JORGA,Nicolae, Osmanlı Tarihi,Yeditepe yayınları, cilt 3,İstanbul,2006,

KAHYA,Esin, ''Türkiye'de İlk Demir Yolları'', Türk Tarih Kurumu Yayınları,Ankara,1988

KARATAŞ, ALİ İHSAN, Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Toplum Hayatı ,Gökkubbe yay.İstanbul,İstanbul,2009

KIRAY,MÜBECCEL,**Örgütlemeyen Kent:İzmir**,Bağlam Yay.,Ankara,1972

KÖSTEM, Reşat, **Tarihsel Sürecinde Atçılığımızın Yapısı ve Yarışçılığımızın Oluşumu**,Türkiye Jokey Kulübü Yay.İstanbul,2000

MARDİN, Şerif, ‘‘**Türk Modernleşmesi**’’,İletişim yay.15. baskı,İstanbul,2005

MARTAL, Abdullah, ‘‘**Değişim Sürecinde İzmir’de Sanayileşme**’’,Dokuz Eylül Yayınları, İzmir,1999

MEİMARİDİ, Mara, **İzmir Büyücüleri**, Çeviren Şebnem Christakopoulos,Literatür Yay.,İstanbul,2010

ÖKE, Mim Kemal, **Ermeni Sorunu**, İz Yayıncılık, İstanbul,1996

ÖZÇELİK, Necmettin, **At terbiyesi ve Binicilik**, Kendi Yayınları, Ankara, 2008

ÖZÇELİK, Necmettin, **Binicilik Rehberi**, Kendi Yayınları, Ankara, 2008

ROLLESTON, George, ‘‘**İzmir 1856**’’,İzmir Ticaret Odası Yayınları,çev:Fikret Yılmaz,İzmir

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih**,9.Baskı ,İmge Yayın Evi,İstanbul,2000

ŞENOCAK, Bülent, ‘‘ **Levant’ın Yıldızı İzmir**’’,Şenocak Yay.,İzmir,2008

Temel Britannica Ansiklopedisi, Binicilik,cilt 3,İstanbul,1992

TESİO, Federico ,**Dört Nala Birkaç Satır 1899 İtalya'sında Yarışlar Ve Safkanlar**,Türkiye Kulübü Eğitim Yay. Çev.Aldo Baldini

TOPRAK, Zafer, ‘‘**İktisat Tarihi**’’, Türkiye Tarihi Ansiklopedisi, Cilt:3,Cem Yayınevi, İstanbul, 2003

UĞUR, Volkan, **Cumhuriyet Dönemi Türk Ordusunda Atlı Spor**, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,Ankara,2006

ÜYKEN, Nimet, **Türkiye Jokey Kulübü Tarihçesi**, Türkiye Jokey Kulübü Yay. İstanbul,2000

VERE, Onur Gülsün, **Mütarekeden İşgale İzmir’de Rumlar**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

YALÇIN, Soner , **Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı**, Doğan Kitapçılık A.Ş,72.baskı,2007

YARANGA, Olaf,**XIX.yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarıyla İzmir**, (Çev.Gürhan Tümer),İzmir Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları,İzmir,2000

YORULMAZ, Şerife, ‘‘İzmir Basınında Levantenler(XIX.Yüzyılın ikinci Yarısı)’’,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,DEU,Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü,İzmir,1998

ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yayınları, .Baskı,İstanbul,

B MAKALELER

ARIKAN,Zeki, II.Meşrutiyet Dönemi’nde İzmir’’ ,**Üç İzmir**,Yapı Kredi Yay.İstanbul

BALTAZZİ, Alex, Levantenler ve Levantezim, **Avrupalı mı Levanten mi?**,Bağlam Yayınları,İstanbul,(T.Y)

BEYRU, Rauf,İzmir’in Gezi ve Eğlence Yaşamı,‘‘**Üç İzmir**’’,Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1992

ELDEN,Edhem, Levanten Kelimesi Üzerine, **Avrupalı mı Levanten mi?**,Bağlam Yayınları,İstanbul

GÜNEŞ, Günver, İzmir’de At Yarışları(1850-1900),**Tarih ve Toplum**, Sayı:240.Aralık 2003

KARAKURT, Sonnur,Mustafa Kemal’in At Sevgisi ve Değerli Atı Sakarya,**TKN’nın Sesi**, Tjk yayınları, sayı 132,Mart,2010

KAYIŞ, Yasin ,Paradiso’ya Rakip Olarak Tepeköy Çiftlik-i Hümayun At Yarışları,**İzmir Tarih ve Toplum**, Şenocak Yay. İzmir,2010

MARTAL, Abdullah, 16.yüzyıldan 20. Yüzyıla Ticaret ve Sanayinin Gelişimi, **Üç İzmir**,Yapı Kredi Yay., İstanbul,1992

MEHMETEFENDİOĞLU, Ahmet, **Meksika İmparatoru Maksimilian'ın İzmir İzlenimleri**, Tarih ve Toplum,Şubat 1992

PINAR,İlhan ,Levant, Levanten ve Levantenlik, **Avrupalı mı Levanten mi?**,Bağlam Yayınları,İstanbul,(T.Y),

SUBAŞI, Turgut, **‘Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemi’**Türkler Ans.,Cilt,s:205

UĞUR Elif, ‘Kirmasti’de Yaşayan Gayri Müslimlerin Ticari Hayatı’’,**I.Kirmasti Sempozyumu**,7 Ekim 2011,Özcan Ofset,Bursa,2011

TANCOİĞNE,J.M., İzmir’e Yolculuk, **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yay. İstanbul,1992

TEKELİ, İlhan, Ege Bölgesinde Yerleşme sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü,**Üç İzmir**,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1992

YUMUL, Arus, ‘‘Melez Kimlikler’’ ,**Avrupalı mı Levanten mi?**,Bağlam Yayınları,İstanbul,(T.Y),

C SÖYLEŞİLER

Emin Uğur ile Söyleşi, Bursa,20.04.2009,saat 11:30

Orhan Karabıyık, Buca Hipodromu Müdürü ile söyleşi, Buca
İzmir,19.01.2010,saat:11:30

D WEB SAYFALARI

www.tjk.org.tr/20.05.2010

www.matu.com.tr/01.07.2012

www.buca.bel.com.tr/01.07.2012

EK-1

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1	17.ve 19.Yüzyıllar Arasında İzmir Nüfusu	48
Tablo 2	1860 Yılından 20.Yüzyıl Başına Kadar İzmir'in Nüfus Dağılımı	48-49
Tablo 3	1885 Yılından 1914 Yılına Kadar İzmir'de Nüfus	50
Tablo 4	19. Yüzyıl Sonları 20.Yüzyıl Başlarında İzmir Rumlarına Ait Başlıca Ticarethanelere Dair Tabelaları	
Tablo 5	Gazi Koşuları İstatistiği	96-97-98- 99-100
Tablo 6	Atların Islahı Amacıyla Yapılan İlk Koşu 8 Kasım 1890	120
Tablo 7	Tepeköy Koşuları	121

atla retilidir.

ko-

leti

nun

rsun

ar-

tabi-

a bir

nesin-

da

M. Alyoti

Bir İngiliz Atı Getirtti

Şehrimiz tüccarlarından M. Alyoti İtalyadan 900 İngiliz lirası kıymetinde Gosar namında bir İngiliz koşu atı getirtmiştir. Gosar Avrupa koşularında ikinci gelmiş olup Ankara ve şehrimizde yapılacak sonbahar koşularına iştirak edecektir.

Dün öğleden sonra şatla rıhtıma getirilen Gosar şattan inmemek istemiş gece geç vakte kadar uğraştırmıştır. Geç vakit Gosar şattan indirilerek Karşıyaka'ya gönderilmiştir.

24 Ağustos 1931

Yeniçeri

mi

vilâj

onna

darn

reed

nele

diki

bağc

kene

olun

bitile

hür

istifi

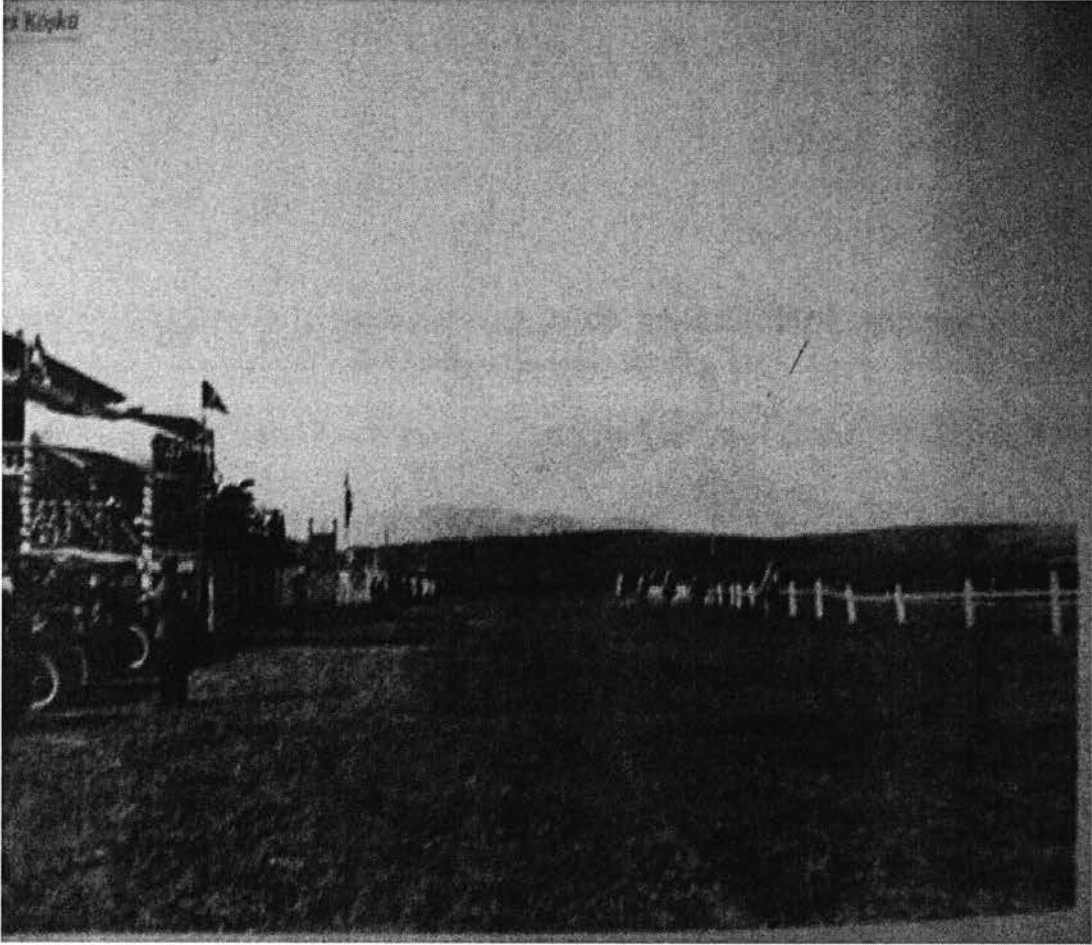
edild

mocl

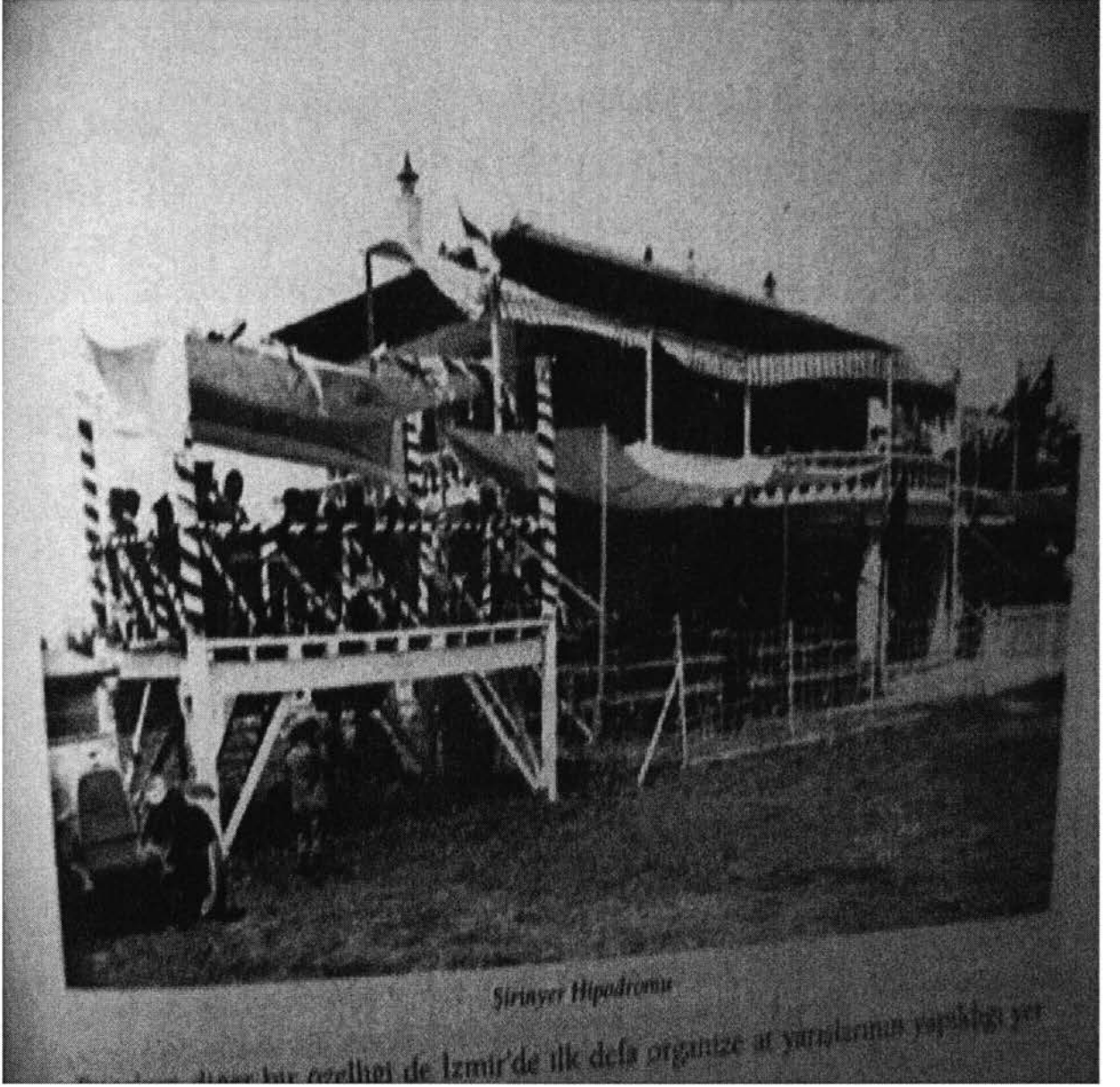
ditai

Nele

riaci

BUCA HİPODROMU

Sirinyer Hippodromu

... bu yerden de İzmir'de ilk defa organize at yarışlarının yapılacağı yer

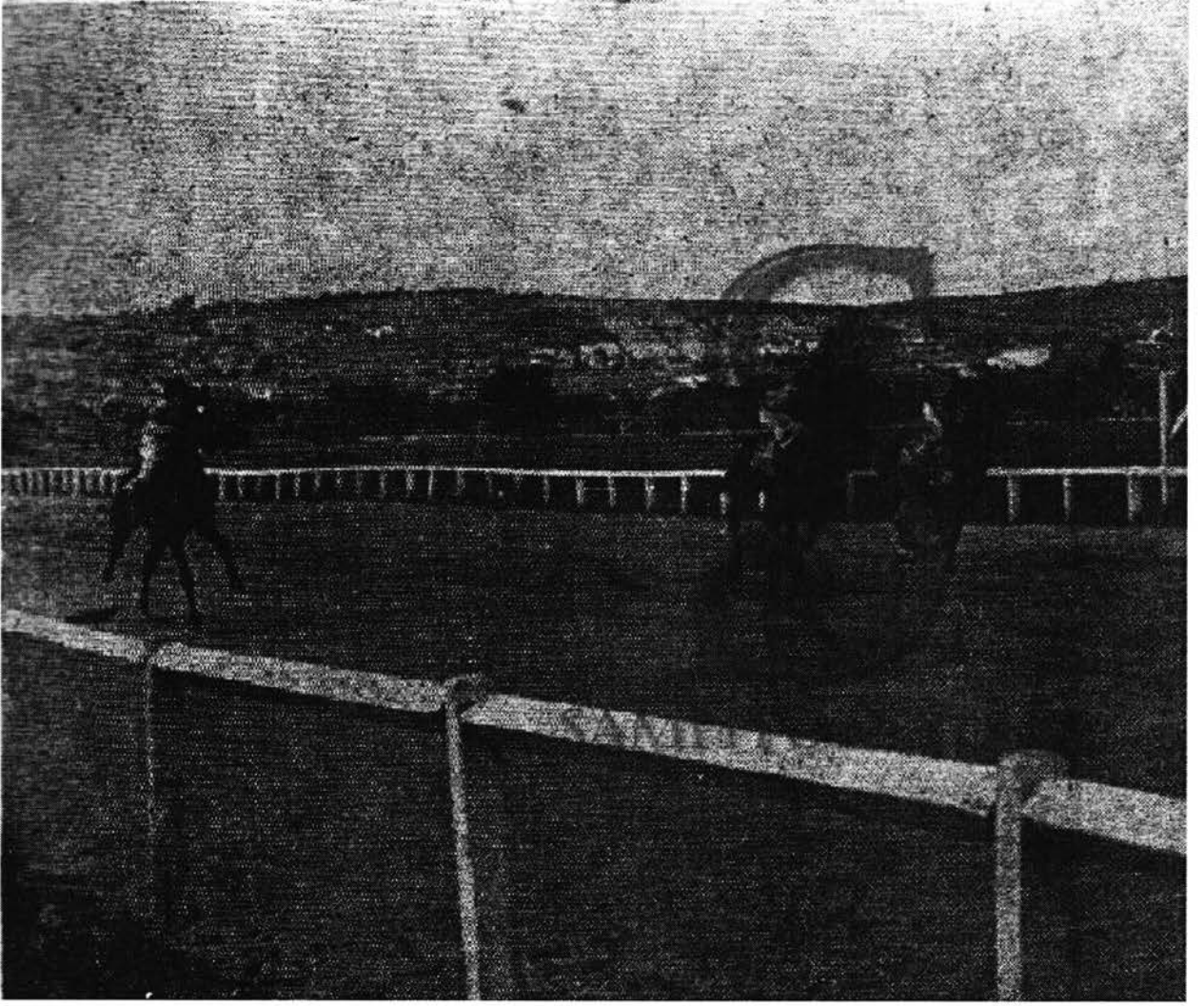
YARIŞLARI İZLEYEN LEVANTENLER

1927 yılında Ankara Hipodromu'nda ilk kez düzenlenen
Gazi Koşusu'nu Mustafa Kemal Atatürk de izlemişti.

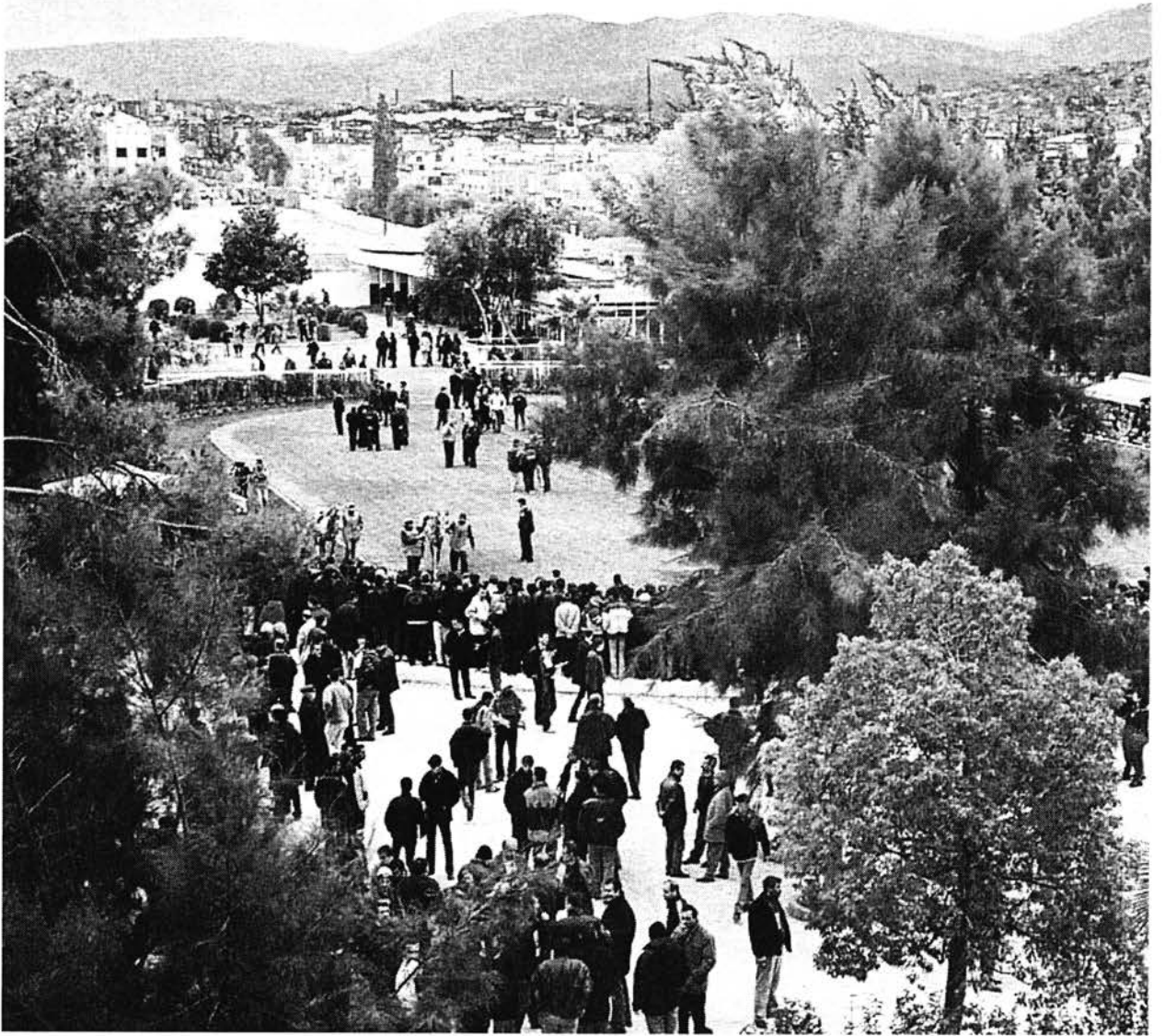
Refik Evliyazade'nin efsane olan Reyhan isimli atı

Buca Hipodromu'nda Bir Koşu

Günümüzde Buca Hipodromu'nda Koşular

Buca Hipodromu'na Karşıdan Bir Bakış

Buca Hipodromu'nda Bir Koşu Anı

Gece ışıkları ile Buca Hipodromu'nda Kum Pist...